

5.

1. Jus et injuria non solum scriptis legibus, sed ipsā naturā sunt dijudicanda.
2. Locupletes, quibuscunque bonis possunt, vel belli, vel domi, augeant rempublicam.
3. Publica perdendo, tua necquidquam servas.
4. O fallacem hominum spem! o fragilem fortunam! o inanes cogitationes nostras!
5. Tempus ipsum per se, non est vitae magister; sed anteactorum memoria est consiliatrix in praesenti, et divinatrix futurorum.
6. Maximae cuique fortunae minime credendum.
7. Per se virtus, sine fortuna, est ponderanda.
8. A regula justī non licet vel transversum ungvem discedere.
9. Melior est certa pax, quam sperata victoria.
10. Prava exempla fugienda sunt: aut si removeri nequeant, contemnenda.

6.

1. O vitae dux philosophia! virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum; tu inventrix legum, tu magistra morum et disciplinae fuisti! — (Cicero.)
2. Multae nobis omnibus molestiae, per omnem vitam sunt ferendae.
3. Res hodie agenda non sunt in crasti num deferendae.
4. Artifici perito, in sua arte fidendum.
5. Bene sentire, et recte facere satisne est ad beate vivendum? Alii ajunt, alii negant. Utra nobis videtur potior sententia?
6. Omnis respublica consilio regenda est, secus diuturna esse non potest.
7. Diligentia in omnibus rebus plurimum valet; haec praecipue colenda, haec semper adhibenda.
8. Gloria bonis viris, neque repudianda neque nimis appetenda est.
9. Homo doctus in se semper divitias habet.
10. Non scholae sed vitae discendum Quis colligat et in scrinio servet lapillos nulli rei utiles?

7.

1. Species saepe fallit. Docti homines, alii minoris, alii majoris sunt doctrinae, quam famae.

2. Amicitia non est sola utilitate vulgari metienda. Neque te *vendito*, neque tibi *emito* — amicum.

3. Suo quaeque tempore sunt facienda. Deliberando saepe perit occasio. Festinando nimis, facile labimur.

4. Pecunia viro sapienti, in bonis est habenda, non tamen in maximis. Non virtus post numos, sed numi post virtutem ponendi.

5. Honesta propter se, non pro alia mercede, sunt expetenda.

6. Animus magnus in laboribus et periculis fortiter subcundis, et utraque fortuna sapienter ferenda conspicitur.

7. Optimo et doctissimo cuique multa adhuc sunt addiscenda.

8. Nemo omnibus horis sapit. Etiam ludo et joco suus locus est reliquendus.

9. Non genus aut summi honores majorum, — sed tuae ipsius animi dotes et virtutes faciunt te *nobilem*.

10. Nihil est ab omni parte beatum. — Sua quaecunque sors habet incommoda; tu habes quae aliis, — alii habent quae tibi desunt.

8.

1. Quidam viri egregii in contemnenda magis quam expetenda gloria modum excesserunt.

2. Carpendi sunt aetatis cujusque flores et fructus. Sua quaeque aetas habet dona. Alia sunt veris, alia aestatis et auctumni bona.

3. Praeterita tempora nunquam revertentur.

4. Vigilandum est semper; multae bonis sunt insidiae.

5. Nitimur in vetitum semper cupimusque negata.

6. Saepe est etiam sub palliolo lacero sapientia. Potest ex casa magnus vir exire.

7. Satius est unum aliquid facere egregie, quam plurima mediocriter.

8. Nulla ars, sine exemplo recte doceri potest.

9. Excitat ingenii vires artium bonerum aemulatio.

10. Longo tempore comparantur — brevi amittuntur divitiae.

9.

1. Moriendum certe est; et id incertum an hoc die ipso.

2. Omnibus est calcanda semel via lethi.

3. Nimius mortis metus angit et deprimit animum.

4. Virorum de patria bene meritorum memoria apud posteros per multa secula vivit, neque prodesse desinit; exemplum enim civibus bonis praebet imitandum.

5. Summum bonum vita non est habenda, sed pro salute publica lubenter profundenda.

6. Vir bonus et sapiens, conscientiam, bene peractae vitae, tranquillo animo mortem exspectare potest.

7. Superstitione tollenda non tollitur religio.

8. Scelestum antecedentem, poena etiam pede claudo assequitur.

9. Corpus terram ortum terrae est reddendum: animus autem vinculis corporis liberatus vivere pergit.

10. Non verba mera et voces inanes, sed sententiae verae et utiles adolescentibus sunt discendae, et fide memoria tenendae.

10.

1. Universa terra *globi* formam habet, unde etiam *orbis terrarum* dicitur.

2. Terrae duplex est motus: nempe intra XXIV horas, circum axem, ab occasu orientem versus movetur, atque spatio trecentorum sexaginta quinque dierum, orbitam ellipticam circa solem volvitur. Motus ille prior vicissitudinem diei et noctis efficit: hic autem annum, et quatuor anni tempora describit.

3. *Superficies* terrae *aqua* et *humo* constat: sed minor pars superficiei, terra continenti occupatur, majorem aqua tenet.

4. In *montibus fontes* sunt, e quibus aqua scaturit, primum *rivulis* fluens, deinde *rivis*. Plures rivi confluentes *fluvium* efficiunt, *flumina* sive *amnes* in *mare* sive *oceanum* effunduntur.

5. Aqua frigore *congelascit*, calore in vapores resolvitur. Nonnulli fontes aquam *frigidam*, alii *calidam*, alii

acidam, alii *amaram* promunt, variis morbis medendis utilem. —

6. *Aquae salsae* salem communem secum ferunt. Hoc genus aquae vel fontibus vel mari continetur.

7. Aqua res est omnibus animalibus et plantis per-necessaria: illis *potum* praebet, has *irrigat* et *alit*. Aqua cibi *coquuntur*, corpus et vestes lavando *purgantur*; variae machinae utiles *aguntur*.

8. Permagnus aquarum aequor *mare* dicitur. Mare magnam continentis terrae partem circumfluens *Oceanus* appellatur. Mare habet *litora*, *promontoria*, *insulas*, *peninsulas*, *syrtis* et *scopulos*: idem efficit *isthmos*, *freta* et *sinus*.

9. Globus terraquens undique *aëre* circumdatur, qui omnibus animantibus *spiritum* praebet sine quo vivere non possunt.

10. Aër etiam *sonum* efficit, quo purior est, eo clariorem. *Echo* est repercusus aëris a solidis corporibus resilientis.

11.

1. Aër raro tranquillus est, plerumque movetur. Commotus aër *ventus* dicitur. Leni aëris motu *aurae* spirant, vehementi et rapido *turbines* et *procellae* saeviunt.

2. Quatuor sunt *venti cardinales*, e quatuor mundi plagis flantes: *boreas*, (*aquilo*) a septemtrione, — *eurus* ab oriente, *auster* a meridie, *favonius* (*zephyrus*) ab occidente.

3. Venti nubes ab uno loco ad alium propellunt, vapores noxios afferunt et auferunt; vere nives solvunt, terram nimis madidam siccant.

4. Sed nonnunquam etiam damna inferunt venti. Procellae interdum arbores radicitus evellunt, aut certe frangunt, aedificia evertunt, mare perturbant, naufragia afferunt.

5. E mari, *lacubus*, et fluminibus magna quotidie *vaporum* copia attollitur. Vapores hi, si fiunt densiores, oculis cerni possunt; si prope terram in aëre natant, *nebulae* dicuntur: in sublime acti, *nubes* appellantur.

6. Nubes paullum refrigeratae in guttas confluunt, et *pluviam imbremque* efficiunt. Frigore majori, ex vaporibus *nix* aut *pruina* — ex pluviae guttis *grando* fit.

7. *Fulmen* appellatur fulgor ille subitus, e nubibus

plerumque crassis emicans, cum *tonitru* conjunctus. Tonitru serius ad aures pervenit quam fulgor ad oculos; major est lucis quam soni celeritas.

8. Fulmina saepe nocent: incendia enim excitant, arbores findunt et frangunt, homines et animalia examinant. —

9. *Iris*, (arcus coelestis) existit, si sol guttas pluviae exadversum cadentes illuminat; horis igitur pomeridianis orientem versus, — matutinis versus occidentem iris apparet.

10. *Lumen boreale*, atque australe interdum in regionibus terrae polis propioribus, vesperi et noctu conspicitur. Natura luminis istius a viris doctis, rerum scrutatoribus, nondum satis est perspecta.

12.

1. Italia ab Alpibus usque ad fretum siculum porrigitur, Tuscum inter mare et Adriaticum, alias mare *inferum* et *superum* nominata. Mediā Italiā eminet Appenninus mons. Is, postquam continenti jugo progressus est usque Apuliam, in duos quasi ramos dividitur.

2. Nobilissima regio est Italia, ob fertilitatem soli mitemque et salubrem coeli temperiem. Longe in mare procurrit, plurimos habet portus, commercio populorum patentes. Inter urbes Italiae Roma et magnitudine et nominis fama excellit.

3. Urbs haec, orbis terrarum caput olim habita, septem montes complectitur, unde „septi-collis“ poëtis audit. Magnificentiam urbis, tempore Romani imperii augebant templa, fora, theatra, porticus, arcus triumphales, aquaeductus, horti denique et ejus generis alia, ad quae vel lecta animus stupet. Nullius, in toto orbe terrarum, urbis magnificentia, cum Roma, aevo antiquo, comparari potuit.

4. Felicissima in Italia regio est *Campania*. Multi ibi colles vitiferi, ubi *nobilissima vina* gignuntur: Caecubum, Falernum, Massicum, Setinum. Calidi ibidem fontes saluberrimi; nusquam generosior olea; conchyliis quoque, et pisce nobili mare vicinum scatet. Sed ibidem minatur, et saepe erumpit *Vesuvius*, mons ignivomus.

5. Clarissimi amnes Italiae sunt *Padus* et *Tiberis*,

Padus in superiore parte ab imis radicibus Vesuli montis exoritur; primum exilis, deinde multis fluminibus nuctus, per septem ostia in mare *superum* effunditur.

6. *Tiberis*, prisca aetate *Albula* dictus, ex Apennino oritur; deinde accessione XLII. fluviorum fit navigabilis. Plurimas in utraque ripa villas aspicit splendidissimas, praecipue autem urbis Romanae magnificentiam.

7. Proxima Italiae est *Sicilia* inter omnes maris interni insulas maxima. Antiquissimis temporibus cum Italia cohaesit, marisque impetu, aut terrae motu inde avulsa est. Ea scilicet est sententia virorum doctorum, terrae vicissitudines investigantium.

8. *Sicilia* formam trianguli habet, graecae literae Delta non absimilem. *Trinacria* etiam a tribus promontoriis vocabatur; *Pachynum* vocatur, quod Graeciam spectat; *Lilybaeum* quod in Africam — *Peloris* quod in Italiam vergens, *Scyllae* adversum est.

9. Nobilissimus ibi mons *Aetna*, tum ob altitudinem, tum maxime ob ignes, quos effundit. Cineres e crateribus egesti agrum circumjacentem feracem reddunt. Sunt ibi „*campi Piorum*“ qui nomen habent a juvenibus duobus Catanensibus, insignis erga parentes pietatis, *Amphinomo* et *Anapo*; qui, ut fama fert, patrem et matrem, senes infirmos ex flammis Aetnae subito ingruentibus, eripuerunt incolumes.

10. Inter urbes Siciliae nulla est illustrior, quam *Syracusae*, Corinthiorum colonia, ex quinque urbibus conflata. Urbs ista, artibus ingenuis florens, bello etiam, per multos annos valida fuit; Graecos enim et *Carthaginenses* magnis interdum cladibus affecit. Sed bello *Punico* secundo, per triennium oppugnata, a *Marco Marcello* duce Romanorum capta est.

Szótárca és némi jegyzetek e gyakorlatokhoz.

1. Az a jelentése van itt megmondva a szóknak, melyet az illető mondat áttételében használni kell. Nagy részőket máskor más-képp teszik ki.

2. Azok a szók, melyeknek jelentését tudhatják már, még a közepes tanulók is — nem volt szükség betenni a sorba.

- 1.**
1. Auctor: alkotó
 2. rector: igazgató
 universus: összes, egész
 legislator: törvényadó
 judex: (ítélő-) bíró
 3. civitas: ország
 existimo: tartom, itélem
 4. summus: legfelsőbb,
 mindenek fölötti
 potentia: hatalom
 sapientia: bölcsesség
 conjungo: összekötöm
 perfectus tökéletes.
 5. qui: advb.: miképp, ho-
 gyan
 cerno: látom
 necessārio: adv. szüksé-
 gesképpen
 est: itt csupa-lételt je-
 lent: = van, létezik
 6. attentus: figyelmes
 contemplor. dep. 1. je-
 szemlélem
 manifestus: nyilvánosság
 szembetűnő
 deprehendo: föllelem,
 megtalálom
 Creator: Teremtő
 vestigium: nyom
 7. domicilium: lakhely
 8. victima: (áldozati) ba-
 rom
 immolo 1. áldozom.
 colo: 3. tiszteltem
 9. amor: szeretet
 duro 1. tartok (meg nem
 szünöm)
 intermitto: 3. kz. meg-
 meg- szünöm, félbesza-
 kadok
10. fiducia: bizalom
 firmus: erős, szilárd
 colloco: 1. helyezem
 pius: kegyes
 praesidium: ótalom.
2.
 1. praeceptor :oktató, intő,
 tanító
 2. meditor dep. 1. elmélke-
 dem, komolyan fonto-
 lom
 exerceo 2. gyakorlom
 perficio 3. tökéletesítem
 3. incorruptus: meg nem
 vesztegetett, igazságos
 aequo plus: kelleténél
 inkább
 faveo: 2. kedvezek
 vitium: vétek
 facile: könnyen
 delabor dep. 3. tántoro-
 dom, esem
 4. rationem reddere *alicu-*
jus rei: számot adni va-
 lamiról
 evado 3. válom, leszek
 ezzé-azzá
 5. ingenium: elmetehetség,
 természeti adomány
 bene moratus: jó erköl-
 csű
 6. cupiditas: kívánság
 nimius: túlságos, szer-
 fölötti
 ira: harag
 vehemens: itt dühös, ször-
 nyű
 timor: télelem
 caecus: vak
 reddor: tétetem, leszek
 ilyenné-olyanná

7. *Justitia*: jogosság, jog-szerűség.
longe: messze, távol
perfectio: tökély
absum: távol-vagyok
nonnunquam: néha
damno: elítélem, — kár-hoztatom.
innocens: ártatlan
absolvo: fölmentem (bi-róilag)
nocens: bűnös
8. *habeor*: tartatom ilyen-nek-olyannak
cupio: kívánom
9. *immodicus*: mértéktelen
divitiae: tpl. gazdagság
gloria: dicsőség
voluptas: gyönyör
morbus: betegség
perniciosus: veszélyes
10. *justus*: helyes, méltó
vires -ium: erő, tehetség
augeo: 2. nevelem, gya-rapítom
justo minor — *major* a kellőnél n. k.
summus: igen-nagy
discrimen: veszedelem
in d. vocare: v.-be ej-teni, vinni

3.

1. *imbecillus* v. -is: gyarló, gyenge
aevum: idő
2. *res secundae*: jó sze-rencse, kedvező állapot
diuturnus: sokáig-tartó
insolens: elbizakodott
3. *consvetudo*: szokás;

- megszokása vmely cse-lekvésnek
4. *vitiosus*: hibás, nem jó
medium: középső hely, közép-út
tutus: biztos (*adverbium*-mal kell kitenni)
5. *cibus* 2: éték
simplex: egyszerű
modicus: mértékletes, nem sok
6. *vastus*: tömördek, rop-pant nagy.
fortis: vitéz.
7. *temperantia*: mértékle-tesség
libido: szenvedély tul-ságos vágy.
inimicus: ellenfél, ellene v.-minek.
consectator: hajhászó
8. *calamitas*: nyomorúság, baleset, csapás
occasio: alkalom vmire
9. *probo*: 1. bebizonyítom (jónak, igazinak)
res adversae: balsors szerencsétlenség
10. *malum*: baj, szenvedés
praeteritum: múlt
memoria: emlékezet
acti labores: a bajok me-lyeket már kiállotunk
jucundus: jól-eső, kedves

4.

1. *pendeo* 2. függök, vmitől
scintilla: szikra
orior 4. dep. támadok, eredek, származom.
incendium: égés

2. facultas: tehetség
perficio 3. végrehajtom,
megteszem
munus -eris: hivatal
obire munus: hivatalában
eljárni, tisztét teljesíteni
3. vectigal: jövedelem
parsimonia: takarékos-
ság
pauca: plur. neutr. ke-
vés (t. i. vagyon, vagy
élvezet)
contentus: megelégedett
4. praecox: korán-érő
puerilis: gyermekies
decet aliquem aliquid:
illik vkikez vmi.
5. beatus: boldog
invisus alicui: gyűlölt
vki előtt
6. amicitia: barátság
sempiternus: (állandó,
élet hosszáig tartó)
nisi: hanemha; (itt csak)
7. invidus: irigy (ember)
alienus: a másé
odi: nem állhatom, (ro-
szul esik nekem; nem
jó szívvel és szemmel
nézek valamit)
marcesco: epedek, emész-
tődöm
res opimae: jó dolga, bő
jólléte valakinek
8. remedium: orvosság,
gyógyszer
dilatio: elhalasztás
pecco: 1. hibázom, véték
verbero: 1. megverem
iratus sum: meg vagyok

haraguva, föl vagyok
boszankodva

9. malo: inkább akarok
periculum: baj, veszély
10. blandus: hizelgő, magát
kedveltető, nyájas
plerique: többen (szemé-
lyekről)
detorqueo: elhajlítom,
eltérítem, (elcsábítom)

5.

1. jus: jog
injuria: jogtalanság
dijudico 1: megitélem,
ítélettel eldöntöm.
2. locuples: tehetős, va-
gyonos, quodcunque:
bármi.
respublica: állam, köz-
társaság.
3. publicum: köz (vagyon)
közjó.
perdo: 3. elvesztem, (el-
pusztítom).
necquidquam: hiába,
hasztalan.
servo: megtartom.
4. fallax: csalfa.
spes: reménység
fragilis: töredékeny,
romlandó.
inanis: hiu, üres.
cogitatio: gondolat, szán-
dék.
5. per se: magában véve
ante acta: elébbi dolgok
— tettek
consiliator: tanácsadó
divinator: megjósoló

futurnm: jövő (jöveudő dolog)

6. minime: legkevésbé
credo: hiszek

7. pondero: 1. mérlegelem, értékelem

8. regula: szabály, sinormérték

ungvis: köröm

transversus: keresztülfordított (nem hoszába nyújtott, mért)

Az acusativust -nyi raggal is lehet tenni.

9. spero 1. reménylek
victoria: győzelem

10. pravus: rossz gonosz
fugio 3. kerülöm, futok (tőle)

6.

1. indagator: nyomozó, vizsgáló

expulsor: kiűző

inventor: föltaláló

disciplina: fegyelem, társasági rend

2. molestia: baj, alkalmatlanság, nehézség
fero 3. hordozom, viselem

3. ago 3. folytatok, (teszek valamely dolgot)
crastinum (tempus) hónapi (idő)

differo: halasztom

4. artifex: művész

peritus: dologhoz-értő

fido 3. bízom (benne)

5. sentio 4. érzek (ilyen-

ajo: állítom

neg: tagadom

potior: jobb, helyesebb

sententia: vélemény, ítélet, nézet

6. consilium: eszély, eszélyes mód

rego 3. igazgatom

secus: különben, másképp

7. diligentia: pontos eljárás, gondos munkásság

valeo: érek (enynyit-anynyit) becsem van

colo: becsben tartom, szemem előtt tartom, gyakorlom, mivelem

8. gloria: dicsőség
repudio: visszaútasítom
megvetem (nem fogadom el)

9. nimis: szerfölött
appeto: kívánom

10. colligo 3. gyűjtök
lapillus: kövecs, ka vics
serinium: szekrény
servo 1. tartom (őrizem)

7.

1. species 5. alak, látszat, külszín

fallo 3. csalok

doctrina: tudomány

fama: hír (valakié)

2. vulgaris: közönséges; (alsóbb nemű, köznapi)

metior 4. mérem

(Az abl.-ust -ból raggal).

vendo 3. eladom

emo 3. vásárlom

- alius-hoz is tartozik, mint
második tárgy; -*úl*-raggal
kítehető)
3. quaeque plur. nom. ma-
gyarúl inkább sing.-ba.
delibero 1. tanakodom,
fontolgotok
perire: elveszni
festino 1. sietek
labor dep. 3. botlom,
elesem, hibát követek el
4. pecunia: pénz
numus v. nummus: pénz-
darab (magyarúl *sing.*-ba)
5. honestum: erkölcsileg
derék, jó
merces: bér, díj
expetere: kívánni; töre-
kedni rá
6. subeo aliquid: alája adom
magamat; elvállalom
conspicitur: megtetszik,
megismerszik, tűnik ki
8. sapio 3. okos vagyok
jocus: tréfa
relinquo 3. hagyok
9. honor: hivatali tisztes-
ség, rang
dos 3. jeles tehetség, ter-
mészeti ajándék
10. incommodum: tereh, al-
kalmatlanság; rossz ol-
dalavalamelyállapotnak,
hátrány
deest mihi aliquid: hi-
ányzik valami nálam,
nekem
- 8.
1. egregius: jeles
- excedere aliquid: vala-
mely (határon) túl men-
ni, áthágni a (mértéket)
2. carpere: szedni
aetas: kor, életszak
donum: ajándék
3. revertor dep. 3. vissza-
térek
4. vigilo 1. ébren vagyok,
vigyázok
5. nitor 3. törekszem
negatum: a mi meg van
tagadva
6. pallium: öltönyke
lacer: rongyos
casa: kunyhó
7. salius: jobb, elébb-való,
inkább teendő (mint va-
lami egyéb)
mediocriter: középse-
rüen, (nem igen jól, hiá-
nyosan)
8. exemplum: példa-adás
9. excito 1. föléleszttem,
emelem, fölkeltem
aemulatio: vetélkedés
(a genit.-kat -ban-ben
raggal)
10. comparo 1. szerzem
amitto 3. elvesztem
- 9.
1. morior 3. meghalok
2. calco 1. tapadom, járok
rajta
lethum (költői szó) halál
semel: egyszer
3. metus: félelem
ango 3. gyötröm, szoron-
gatom

bene mereri de alqo: valakinek jó szolgálatokat tenni, valakinek hálájára érdemesíteni magát
 posterius: maradék, utókor emberei, utódok
 prosum: használok
 seculum: embernem, praebere 2. nyújtok, adok, szolgáltatok
 imitor dep. 1. követem, (utánmozgom)
 5. salus publica: köz-üd, a társadalom közjára lubenter, öröme, készséggel
 profundo 3. tkp. kiontom (bőven töltöm), oda áldozom
 6. perago 3. eltöltöm (az életet)
 conscientia: öntudat
 tranquillitas: csendes, nyugodt
 exspecto 1. várom
 7. superstitio: babona
 tollo 3. elenyésztetem, megszüntetem
 religio: vallásosság
 8. scelestus (homo) gonosztevő
 antecedo 3. elől megyek
 poena: büntetés
 claudus: sánta
 assequor dep. 3. utólérem
 9. vinculum: kötelék, láncz
 libero 1. szabadítom
 pergo 3. tovább megyek,

10. merus: csupa
 vox: hang
 inanis: üres, tartalmatlan
 sententia: mondat, kifejezett nézet
 fidus: hű
 teneo 2. megtartom

10.

1. globus: gömb
 orbis terrarum: föld keksége
 2. duplex: kétféle
 motus: mozgás
 axis: tengely (itt képzel)
 moveor: forgok
 orbita: körút
 ellipticus: kör-kör-alaku
 volvor: hengergek
 vicissitudo: váltakozás, cserélődés
 efficit: hozza elé, okozza
 describo: kiszabom, hártározom
 3. superficies 5. felület
 humus: föld-anyag
 terra continens: egybefüggő nagy darab száraz (föld)
 4. fons: forrás
 scaturio 4. kiforrok
 rivulus: csermely
 rivus: patak
 effundor kzp. ömlöm
 5. frigus: hideg (subst.)
 calor: meleg (subst.)
 congelascit: jéggé válik, megfagy
 vapor: gőz, pára
 resolvor: feloszlom

- calidus: meleg (adj.)
 acidus: savanyú
 amarus: keserű
 promo 3. töltök ki, adok
 medeor 2. gyógyítom
 6. salsus: sós
 7. potus 4. ital
 irrigo 1. öntözöm
 alo 3. táplálom
 coquo 3. főzöm
 lavo 1. mosom
 purgo 1. tisztítom
 ago 3. hajtom (mozgásba hozom)
 8. aequor: síkság, egyenes felület (sík tenger)
 circumfluo: körülfolynom
 litus: tengerpart
 promontorium: hegyfok
 insula: sziget
 peninsula: félsziget
 syrtes: szirtok
 scopulus: szikla
 isthmus: földszoros
 fretum: tengerszoros
 sinus: öböl
 9. terraqueus: földből és vízből álló
 spiritus: lehellet
 10. sonus: hang
 clarus: tiszta
 echo -us f. visszhang
 percussus 4. visszavetődés
 solidus: kemény
 resilio 4. visszazattanok

11.

1. raro: ritkán
 plerumque: többnyire,

- lenis: gyöngéd, halk
 aura: szellő
 spiro: fúvallok
 vehemens: erőszakos, kemény
 rapidus: rohanó-sebes
 turbo: forgó-szél
 procella: fergeteg
 saevio 4. dühöngök
 2. venti cardinales: főszel-
 lek, melyek a világ négy fő-tája felől jönnek
 3. nubes -is: felhő
 propello 3. űzöm, hajtom
 vapor: gőz
 noxius: ártalmas
 affero: hozom
 aufero: elviszem
 solvo: elolvasztom
 madidus: nedves
 sicco 1. szikkasztom
 4. damnum inferre: kárt tenni, okozni
 radicitus: gyökerestől
 evello 3. kiszakasztom
 certe: legalább
 aedificium: épület
 evertó 3. felforgatom
 perturbo 1. fölháborítom
 naufragium: hajó-törés
 affere: itt, okozom
 5. lacus 4. tó
 copia: bőség, nagy mennyiség
 attollor: fölemelkedem
 densus: sűrű
 nato 1. úszom
 nebula: köd
 in sublime: magasra
 ago: itt hajtom, űzöm (a

6. refrigeror: kzp. meghű-
lök
paullum: kissé
pluvia: eső
imber: zápor
nix: hó
pruina: dér
gutta: csep
grando: jégeső
7. fulmen: menykő
fulgor: fény, ragyogás
crassus: vastag, sűrű
emico 1. hirtelen elétü-
nöm
tonitru: menydörgés
serius: későbben
pervenio 4. jutok, érke-
zem
celeritas: gyorsaság
8. findo: hasítok
exanimo 1. megölöm
9. iris: szivárvány
arcus 4. ív
coelestis: égi
exsisto 3. eléállok
exadversum: átellenben
illumino 1. megvilágítom
igitur: tehát
pomeridianus: délutáni
matutinus: reggeli
appareo: megjelenek, elé-
tünöm
10. lumen: fény
borealis: éjszaki
australis: délszaki
polus: világ-sarka
propior: közelebb való
scrutator: vizsgáló
perspicio 3. átlátom

12.

1. Italia: olasz-ország
Alpes: a schweizi, és sa-
voyard hegység, hava-
sok
siculum: siciliai
Adriaticum: adriai
inferum: alsó
superum: felső
eminet: magaslik, maga-
san ki emelkedik
continens: itt: szakadat-
lan, folytonos.
jugum: hegy-láncz (itt)
progredior 3. haladok
ramus: ág
quasi: mintegy (úgy szól-
va)
dividor: oszlom
2. fertilitas: termékenység
mitis: szelid enyhe
coeli temperies: légmér-
séklet
procurrit: elnyulik, be-
nyulik
commercium: kereske-
dési közlekedés, forga-
lom
populus: nép
pateo 2. nyitva vagyok
excello 3. kitünöm
3. habeor: tartatom ennek-
annak
complector 3. kzp. fog-
lalok magamban
septicollis: hét-dombú
audio: itt azt teszi: hal-
lom magamat ennek-an-
nak neveztetni: hivnak

magnificentia: nagyszerűség

imperium: birodalom

forum: közhely, piac

theatrum: színház, nézőhely

porticus: folyosó, oszlopos tornác

arcus triumphalis: győzelmi ív

aquaeductus: vízvezeték
ejus generis: oly nemű, afféle

vel: itt: már csak... is
vel lecta: már csak olvasva is (rólok)

stupeo 2. elbámulok

comparo 1. összehasonlítom (úgy hogy az összehasonlított tárgyakat *majd egyenlőknek* ítélem)

4. felix boldog, megáldott (itt a földről, tartományról)

vitifer: szőlő-termő

generosus: nemes

olea: olajfa

conchylium: kagyló, osztriga

piscis: hal (itt collective van mondva)

scateo 2. teli vagyok

minor 1. dep. fenyegetek

erumpo 3. kzp. kitörök

5. clarus: híres

imus: legalsó

exilis: csekély

6. accessio: hozzájárulás, gyarapodás

navigabilis: hajozható

villa: mezei urilak

splendidus: fényes, pompás

7. cohaereo 2. egybefüggök

impetus: sebes roham

terrae motus: földingás

avello 2. elszakasztom

investigo 1. nyomozom

vicissitudo: viszontagság, változás

8. absimilis: különböző, hasonlatlan

specto 1. nézek (erre-arra) itt a tájékról értik

vergo 3. hajlóm, nyúlok, irányúlok

9. cinis: hamu

crater: itt, a tűzhányó-hegy torkolata

egero: kihányom

circumjacens: körül fekvő

ferax: termékeny

pietas: itt, szülék iránti szeretet, kegyelet

subito ingruens: hirtelen elétörő, véletlenül meglepő

eripio 3. kiragadom

incolumis: ép, sértetlen, bántatlan (adv.-mal kell kitenni)

10. illustris: híres, fényes hírű

colonia: gyarmat telep

conflo: egybeteszem,

artēs ingenuae: szép mű-
vészetek
floreo 2. virágzom
validus: erős, hatalmas
clades -is: csapás, vere-
ség
afficio 3. illetek (valakit

evvel-avval, jóval, rossz-
szal) itt: vereséggel
triennium: három évi
idő
oppugno: ostromlom
capiro 3. itt: ostrommal
beveszem, elfoglalom

**Magyarból latinra átteendő példák a má-
sodik folyamra vannak fentartva. Most még idő-
előttiek volnának. A maga idejében, lesz elég ré-
szetek ezekből is, jó-reményű tanulók!**

Sajtó-hibák.

(A II-dik Könyv első szakaszában.)

lap-szám	sor	hiba	kijavítás				
6	alólról	16 szoros	szorosabb.				
6	—	19 loyat	olyat.				
12	felülről	11 e szók után:					
szám szerint: közbe kell tenni ezeket: és a segéd-ige változatlanul marad; latinul ellenben a lét-ige változik személy és szám szerint.							
15	felülről	a 2-ik sor e kezdő szavait: értünk alanyt. az első sor elébe kell tenni.					
19	felülről	6 aoenitentia	poenitentia.				
19	—	7 dorcus	porcus.				
21	—	5 egyenhént	egyenként.				
21	alólról	6 Azok a kevesek	Ama keveseknek.				
28	felülről	28 versezetetet	versezet.				
35	—	5 terő	tető.				
35	—	19 lcis	lcis.				
36	alólról	11 genit.-suak	genitivus-u személynevek.				
43	felülről	13 megegyezésre	megegyezésére.				
43	—	17 subst.-mok	subst.-moknak.				
45	—	16 szeretete	szeretetre.				
46	—	4 super est	superest.				
48	—	2 képezett után: ás	-és végű, vagy az ilyekkel egy jelentésű.				
51	—	13 Adolescens	Adolescentes.				
51	—	6 méltányos törvény	törvény méltányos.				
53	alólról	8 tely-	telj.				
58	—	18 már	más.				
59	—	20 roditum	reditum.				
69	—	10 fal	a fal.				
75	felülről	2 improvisio	improviso.				
77	alólról	17. 19 mutibus	millibus.				
84	felülről	17 aliquum	aliquem.				
86	—	13 farre	ferre.				
89	alólról	14 „Ha az“ után közbe teendő:					
iték genus szerint nem változók, az							
90	—	1. 2. 4 caesus est helyett perit.					
91	felülről	1. 2. 3. 4 caesi sunt „	perierunt.				
100	felülről	6 adv.	adv.-nak.				
100	—	7 terv-nemet	terj-nemet.				
106	—	10 disbendum	discendum.				
108	—	3 jó-tevésre arra	jótevésre; arra.				
122	—	16 személye	személyét.				
122	alólról	3 Magyarúl	Magyarul is.				
124	felülről	10 gerundiumba	gerundiumban.				
126	alólról	13 e helyett	e helyett:				
127	felülről	13 mondatott	mondatot				
lap-sz.	sor	hiba	kijavítás	lap-sz.	sor	hiba	kijavítás
128	fel.	18 saec	sec.	136	al.	15 crasti num	crastinum
132	al.	7 XII	XIII.	136	—	15 def-	dif-
132	fel.	1 d.	3.	139	fel.	1 medendi	medendis

Első folyam — Második szakasza:

A kapcsolt mondatokról.

XIV.

**A mondatok benső — az az: értelmi, és
külső — az az: alaki kapcsolata.**

A mondattan, mint főnebb meg volt határozva, (I. 2.) *nem csak azt adja elé, hogy a szók mily alakítás és sorozás által lesznek értelmes mondattá: hanem azt is: miképp kell több egyes mondatot egybekapcsolni, hogy ez által belőlök értelmes beszéd legyen.* Miután tehát az egyes latin mondatok szerkesztéséről, az *Első szakaszban*, megtudhatánk annyit, mennyi célunkhoz képest elég: következik már, *egymással való összekötésökről* is megtanulnunk annyit, a mennyi ez *elemi tanfolyamban* jó móddal lehető, és egyelőre elégséges.

1. Bármely egyes mondat, ha *kellőleg* van szerkesztve, bizonyos *érthető* ítéletet fejez ki. Még az *oly* mondatot is, melyben *nem-igaz* van mondva, sőt talán *képtelenség* van állítva, *megértjük*, és éppen e megértés következtében látjuk át, hogy *valótlan*, vagy még *képtelen* is.

Péld. Az élőfa önkényesen mozog. A szerves testek halhatatlanok. A gombák virágoznak. A kör szögletes. A szag látható.

Ellenben *arra*, hogy *több mondat együtt értelmes beszéd legyen*, nem elég *csak az*, ha az egyes mondatok *érthetők* vagy akár *igazak* is: hanem **gondolati kapcsolatnak kell köztök lenni; különben nem alkothatnak együtt értelmes beszédet.**

Péld. I. Mátyás királyunk erélyes uralkodó volt, a pillangók *pedig* hernyókból lesznek, *mert* az elefánt a legnagyobb szárazzi állat.

E mondatok mindenike *érthető* sőt *igaz* is: de *még sem* tesznek együtt *értelmes beszédet*, mert *nincs köztök gondolati kapocs*. A „*pedig*“ „*mert*“ kötő-szók, melyeket közéjük tevénk, nemhogy összekötnék őket, sőt még kirívóbban feltűntetik, hogy nem illenek egymáshoz; — annyira, hogy alig tarthatjuk magunkat a kaczagástól, mikor *ilyeket* ily kötőszókkal *egybekapcsolva* látunk. És ha valaki nekünk ilyeket így kötve össze, kezdene mondani, egyebet nem vehetnénk belőlök észre, mint vagy *azt*, hogy *öntudatlanul* ejti ki a szókat; vagy *azt*, hogy *nem képes* értelmes beszédre, az az: eszelős; vagy *azt*, hogy *nem akar* érzelmesen beszélni, sőt tán szándékosan mennél *fonákabban* akar mondani, egy vagy más okból, péld. *azért*, hogy megneveltessen vagy *pedig*, (mint itt az eset) mennél elevenebben ki akarja tüntetni, hogy:

több mondatot együtt *értelmes* beszéddé *csak az még nem tesz*, hogy külön mindenik *érthető* s *igaz*, és egyik a másik után van mondva, vagy közéjük ilyen-olyan kötő-szó van téve: hanem *az*, hogy *észbeli kapcsolat* = *gondolati egybefüggés* van közöttök.

2. Ezt az *észbeli* kapcsolatot helyesen nevezzük *bensőnek*; mert róla nem egyik vagy másik külsérzékünk, hanem *eszünk* értesít. A gyermek is tudja hogy, a mit eszével gondol, itél, a mit kedélyével érez, azt *közetlenül* se nem látja, se nem hallja, és többi érzékével sem tapasztalja, hanem öntudatában *közetlenül megérzi*. Saját gondolatainknak ezt a *megérzését* méltán nevezzük 'hát *bensőnek*, mert sem magunk, sem mások *külsérzékeivel* föl nem fogható. Tehát: a *kapcsolatot* is gondolataink, ítéleteink közt, méltán hívjuk „*benső*“-nek: és evvel szemben „*külső*“-nek, az ítéleteink *érzéki jegyeit* használt mondatok ilyen-olyan *alakulását*, melylyel ama *benső* kapcsolatot ki lehet — sőt néha éppen ki is *kelt* fejeznünk.

3. Nem ok nélkül vala mondva imént: hogy a mondatok „*benső*“ kapcsolatát, *néha* bizonyos

éppen erre szolgáló szókkal, vagy a mondat szavainak ilyen-olyan alakításával kell kijelölni. Igen is, *csak néha* kell; tehát *nem mindig*. Mert van elég eset, mikor a mondatok közti „benső” kapcsolat, megtetszik *már csak abból*, hogy együtt vannak mondva; ilyenkor *nem szükség, a végett* hogy *észbeli egybefüggések* meglássék, így-amúgy *alakítunk* őket, vagy közéjük ilyen-olyan *kötő-szókat* tenniünk.

Péld. 1. Sol occidit; vespéra adest; crepusculum ingruit; Hesperus apparet; mox plura cernuntur sidera; operarii rustici fessi domum veniunt. Dulcis est, post opera diei, coena, quies, et somnus.

2. Legatus X—ensium Y**, homo supra modum dicax, in comitiis orationem habet. Nimio ardore ad maledicta abripitur. Maxima pars concionis vehementer perturbatur; fit clamor immensus. Praesidis tintinabulum aegre silentium facit. Y** pergit verba injusta et acerba jacere; denique potestate dicendi privatur. Occupat rostra orator alius, vir integer et sapiens. Altum fit extemplo silentium. Auscultant attenti omnes; argumenta luculentissima vincunt factiones adversas; ratum habetur, cunctis fere suffragiis, viri justis et sapientis consilium.

1. A nap lemegy; az est jelen van; az alkonyi szürkület be áll; az esthajnalcsillag elétünik; csak hamar több csillag látható; a mezei munkások fáradtan jönnek haza; édes a nap munkái után a vacsora, nyugalom és álom.

2. Az X—iek követe Y** egy szerfölött szájas ember, az országgyűlésen beszédet tart. Tulságos hevétől szidalmas szókra ragadtatik. Nagyobb része a gyülekezetnek szörnyen felháborodik; roppant láрма támad. Az elnök csengettyűje nehezen csinál csendet. Y** nem szűnik meg igaztalan és keserű szókat hányni; végre elvételik tőle a beszélés joga. A szószéket más szónok foglalja el, feddhetlen és bölcs férfiú. Legott mély hallgatás lesz. Feszülten figyelmeznak mind; a legvilágosabb érvek meggyőzik az ellen-pártokat: elfogadtatik

csaknem az öszszes szavazatokkal, az igaz és bölcs férfinak indítványa.

Mind e két mondat-sorban, sem másképp alakítva *nincsenek* a szók, *mint* volnának, ha a mondatok -- *csak magokra* állanának; sem *kötő-szók* *nincsenek* közejük téve; ez utóbbiak ugyan itt-ott *eltérnének*: de *nélkülök* is elég világos a mondatok „benső“ kapcsolata; *mert* bizonyos események sorát adják elé úgy, a mint természetesen elé jó; *itt* a „dolgozók“ kapcsolata elég arra, hogy a rólok szóló mondatok egybefüggése kitünjék. — Az érzelmes, kedélyes, költői beszédben nem is illenének péld. ily conjunctiok: *minthogy, miután, mert ugyanis, s a t.*

4. Igen sok esetben azonban a mondatok közti észbeli kapcsolat (legalább az, melyet éppen ki akarunk fejezni) — vagy nem eléggé — vagy éppen nem is ösmerszik meg, *csak magokból* az öszsze állított mondatokból.

Péld. Nullam fere hoc — Majd mi aratásunk sines
anno habemus messem; sic — ez évben; szárazság csapása
citatibus laborabamus. — volt rajtunk.

E két mondatok utóbbikában, *oka* van kifejezve, *annak*, a mi az elsőben mondva van, — s a két mondatnak ezen észbeli kapcsolatát átlátja ahoz értő ember a nélkül, hogy még kötszóval kelljen figyelmeztetni rá; de egy gyermek, ki az ilyekhez mit sem értene, nem látná át — csak magokból a mondatokból hogy egymással *oki* és *okozati* kapcsolatban vannak mondva: ez esetben így kellene mondani: „mivel szárazság csapása volt ez évben rajtunk: (*e miatt*) majd mi aratásunk sines;“ vagy: „majd m. a. s. az idén, *mert* sz. cs. v. r.“

b) Cibi nutrientes pretiosiores sunt quam bellaria: pueruli magis gaudent his, quam illis.

A tápláló étkek becsesebbek, mint a csemegék: a kis gyermekek inkább örvendnek ezeknek, mint amazoknak.

E két mondat közt *ellentét* van; de csak belőlök magokból nem látszik eléggé, hogy ez ellentét kitüntetéséért vannak egymáshoz téve: hogy tehát ez kitünjék, az illető *kötő-szókkal kell őket összekapcsolni*, így: „**ám** bár a tápláló étkek becsesebbek mint a csemegék: a kis gyerekek **mégis** inkább örvendnek ezeknek mint amazoknak vagy így: „a kis gy. i. ö. a csemegéknek mint a tápláló étkeknek, **pedig** (v. *holott* v. *ám* bár, v. *mínd-ammellet* *is* *hogy*) ezek becsesebbek mint azok. (lásd I. K. LXXXVI. 5. d.)

c) Adolescentes praestantis ingenii monitis bonorum parent; egregii patriae cives evadere possunt.

A kitünő természeti adományú növendékek a jó emberek intéseinek engedelmeskednek; a haza jeles polgáraivá lehetnek.

E mondatokból sem tűnik ki, *csak így magokra, hogy* a mi az elsőben mondva van, *az, föltétele* annak, a mit a másodikban állítunk; az az: *hogy csak az első beteltével, telik be* a második; (*csak engedelmeskedve* a jók intésének *lehet* j. p. a k. a. ifju.) Hogy ez a gondolati kapcsolat kitünjék: az első mondathoz „*si*“ = „*ha*“ kötőszót kell tennünk; így: *si* a. pr. ing. mon. bonor. parent: egr. patr. civ. evadere possunt vagy tehetni más renddel is; péld. így: „adol. pr. ing., *si* m. bon. par., egr. patr. cives e. p.“ Ha pedig az utóbbi mondat tartalmát úgy akarjuk eléadni, mint *célját* az első mondatban kifejezett magaviseletnek: akkor *más kötő-szóval* kell élnünk, s az illető *igét*

is *másképp alakítnunk*, péld. így: ad. pr. ing. m. b. parent, ut vagy quo egr. patr. civ. evad. possint.

Ez esetekben tehát, és még sok ilyenekben, a mondatok *észbeli kapcsolatát*, vagy *kötő-szókkal*, vagy valamelyik szónak, különösen az *itének*, *kellő alakításával*, vagy *egyszerre mind a kettővel* kell kijelölni.

Teljesen eléadni a mondatok közti *észbeli kapcsolatok* nemeit, és ezeknek latin kifejezési módjait, később lesz helyén. Addig is azonban, nézegesse meg a tanuló az I. K. LXXXVI. §-át, mely a *conjunctio*król szól. — Most csak azokat tárgyaljuk, melyekkel *lehetőleg* szükség, *közlebbi* célunkhoz képest, *megismerkednünk*.

XV.

Közös-elemű mondatok, és az ilyeken eső alakulás.

1. Egyik legszokottabb, *gondolati kapcsolat* a mondatok közt az: hogy *közös elemök van*, több, kevesebb.

Lássuk példákból:

a)	Cibus —	{	ad vitam sus-	Az étel	{	az élet fentar-
	Potus —	{	tendam neces-	„ ital	{	tására szüksé-
	Somnus—	{	sarius est.	„ álom	{	ges.

Itt mint látjuk, mindenik mondatnak ugyanazon itéje és ite-pótlója van, csak alanyuk különböző.

b)	Animalia	{	sponte se movent	Az állatok	{	(magoktól mo-	
		{	aërem respirant				zognak-lélek-
		{	ore ali.menta sumunt.				
						kon veszik be	
						(a tápszereket.	

E mondatokban, ellenkezőleg az *iméntiekkal*, az alany ugyanaz, az *iték* és *ite-pótlók* mások meg' mások.

c)	Adoles-	{	modesti —	A szerény,	{	(ifjak mélt-		
	centes	{	seduli —				szorgalmas	
		{	parentibus					szüleikhez
		{	obsequentes					
				dantur		tetnek.		
				engedelmes				

E mondatokban csak az alanyi jelzők különbözők, a többi elemek *ugyanazok*.

d) Pater familias }
 strenuus res } oportuno tempore — } comparat
 ad vitam ne- } summa diligentia — } conservat
 cessarias. } ad usum con-
 vertit.

Az ügyes család- }
 apa, az életre } alkalmas időben — } szerzi be
 szükségeseiket } nagy gondossággal — } tartja meg
 használja fel.

Itt az *alany* és ennek *jelzője*, s az *iték tárgymutatója* és ez utóbbinak *pótlója*, mindenik mondatban *közösök*: az *iték* pedig és ezeknek *viszonyszavas pótlói* s e pótlóknak *jelzői* különbözők.

e) Res { secundae non extollunt } viros { fortes.
 adversae non deprimunt } sapientes.

A tanuló lelje föl *miféle* elemek *közösök* és *minők* különbözők itt? És e példákat is s a többieket is, *teljesen* olvassa ki mindeniket: az az: a közös elemeket mindenik nem közös elemmel ismételve, s *annyi* igaz mondatot alakítson, a hány telik.

Péld. a d) alattit így olvassa:

Pater familias strenuus res ad vitam necessarias
 oportuno tempore comparat.

P. str. r. a. v. n. o. t. conservat.

P. str. r. a. v. n. o. t. ad usum convertit.

P. str. r. a. v. n. summa diligentia comparat.

P. str. r. a. v. n. s. d. conservat.

P. str. r. a. v. n. s. d. ad usum convertit.

2. És már: az ily közös-elemű mondatokat, a legtöbb esetben, nem mondják ki mindeniket külön, *teljesen*; hanem: az *egyféle nem-közös* elemeket egybegyűjtik, és *copulativa conjunctionokkal* többnyire *össze kötik* (I. K. LXXXVI. 5.); a *közös* elemeket pedig *csak egyszer* mondva ki, a hozzájuk tartozó *nem-közösök mindenikéhez* oda értik. (Mi esetben lehet, sőt *helyes* az ily közös elemeket *ismételni*, megmondja majd a „szónoklattan.”)

Jó lesz megjegyezni, hogy nem minden ily alakú ítélet „összszevont.“ Ilyenek péld. azok, melyekben, több alanyról nem külön, hanem csak együtt mindenikről lehet ez-amaz ítélet igazán mondani. péld. Romában, a köztársaság idejében, a „senatus“ meg' „populus“ együtt hozták a törvényeket, végzéseket; tehát ezt a szokott szólásformát „Senatus populusque Romanus decrevit“: nem lehet úgy nézni, mintha e kettőből lenne összszevonva: „Sen. Rom. decrevit“; „pop. Rom. decr.“; mert egyik is külön, nem bírt törvényhozói joggal. — Ilyen eset az is, ha az alany mellett több oly jelző van, melyek mindegyütt szükségesek, hogy róla ez-amaz ítélet igazán legyen kimondható. péld. „A kövér, jól mivelt és semmi csapástól nem látogatott szántóföld bizonyosan bő termést ad.“ Sem a jól mivelt föld, ha nem elég kövér — sem a kövér föld, ha nincs jól mivelve — sem a jól mivelt és elég kövér föld, ha valami csapás megrongálja, — nem ad bő termést. És a három közül, bár melyik egy, vagy bármelyik kettő sem elég: mind a háromnak együtt kell lenni, hogy ez az ítélet, itt igazán mondható legyen. Tehát nem lehet úgy venni, mintha ama mondat e háromból lenne összszevonva: „a k. f. bő t. ad;“ „a j. m. f. bő t. ad;“ a cs. n. l. f. bő t. ad. Mikor, mennyiben ez az eset az ily alakú mondatoknál: nem a „grammatica“, hanem a mondatban kifejezett dolog ismerete mondja meg. A tanuló nagyon hasznos dolgot ad eszének, ha ama példákat jól megnézi, s még több hasonlókat e tekintetben szemügyre vesz, és megítéli, melyik mi külön mondatokból van összszevonva. Nem mindeniknél az az eset a mi a d) alattinál. Ne mellőzzük az ily ész-gymnastica-t; mint a test, úgy az ész sem izmosodik „gymnastica“ nélkül! Természetesen, csak növenedékek erejéhez mért „ész-birkozást“ értünk itt; a gyermek még nem lehet „hajnok“, a gymnasiasta nem athleta.

3. Legegyszerűbb jelentésű *copulativa* conjunctionok: *et, ac, atque, que* = és; az utolsó rag-képpen járúl a szókhöz. Az így alakuló mondatokat, helyesen lehet, nem csak *hapcsolt*, hanem *összszevont* mondatoknak nevezni; mert *több mondatból vannak összszevonva* az által, hogy a *közös* elemek *nem ismétlődnek*.

A főnebbi példákból tehát ez *összszevont* mondatok alakúlnak:

a) Cibus, potus, *et* (vagy *atque*, vagy *ac*) somnus (vagy *et* nélkül: *somnusque*) ad vit. sust. sunt. necessarii vagy -ia. Étél, ital és álom az él. fent. szükségesek.

(Az ily mondatokról volt szó más tekintetben, főnebb is. Jusson eszünkbe. (VIII. 2. B. a b. b.) — és alkalmazzuk e példákra, a mi ott mondva volt.)

b) Animalia sponte (sua) se movent, aërem respirant, oreque sumunt alimenta (*et, v. atque o. s. a.*)

c) Adolescentes modesti, seduli, *et* parentibus obsequentes merito laudantur (*v. ac v. atque v. parentibusque*).

d) Paterfamilias strenuus res ad victum necessarias, oportuno tempore, summaque diligentia, comparat, conservat *et* ad usum convertit.

e) Res secundae viros fortes *et* sapientes non extollunt, adversae non deprimunt: vagy: Vir. f. *et* sap. secundae r. n. ext.; adv. n. depr. vagy *passive*: Viri fortes *et* sapientes rebus secundis non extolluntur (*et*) adversis non deprimuntur.

(Ha kettőnél több egyféle közös-elem van a mondatban, inkább csak az utolsóhoz tesznek conjunctiot: de lehet a középsőkhez is tenni. péld. Cibus *et* potus atque somnus — vagy C. potusque *et* somnus . . . cet.)

4. Különös nyomatékuak lesznek az ily *összevont* mondatok, ha az *egyféle nem-közös* elemek nem csak történetesen vannak említve, hanem éppen *szándékosan* akarják kifejezni, hogy *nem csak egyikről, hanem a többiekről is* van a beszéd. Ilyenkor

a) Ha az egyféle elemek közül *csak az utolsóhoz* tesznek *copulativa conjunctiot*, ezekkel élnek: *et etiam, atque etiam* = és . . . is; *et és atque* csak elébe — *etiam* pedig akár elébe, akár utána tehető az illető szónak; *et . . . quoque* is használható, de „*quoque*“ csak utól mehet.

Élnek ezekkel is: *item, nec, non nec non etiam, nec minus, neque minus, pariter et, simul et*. péld.

Cibus, potus, *atque* somnus *etiam* (vagy: *atque etiam* somnus) ad vitam sunt necessaria. Az étel, ital, és az álm is szükségesek az életre,

Folia hujus herbae, *nec non etiam* grana, pecori sunt mortifera. Ezen fünek levele, *nem különben* magva is halálos a barmoknak.

Mihi, *neque secius* tibi magnum haec res adfert emolumentum. Nekem (éppen) *úgy mint* neked, nagy hasznót okoz e dolog.

Omnium factorum, *neque minus* dicterum, rationem reddere debemus.

Spem *simul et* metum regit et compescit sapiens (v. *spem et met. simul.*)

Gratissima gallinis esca triticum, milium, *necnon* hordeum.

Minden tetteinkről, *nem kevésbé* szavainkról is, számot kell adnunk.

Reményét és *egyszersmind* félelmet is hatalmában tartja és mérsékli a bölcs.

Igen kedves étel a tyúkoknak a búza, köles, *nem különben* az árpa.

b) Ha pedig az egyféle elemek közül nem csak az utolsóhoz, hanem *mindenikhez* tesznek conjunctiot: akkor ezekkel élnek: *et . . . et . . . et* = mind . . . mind = „is . . . is” (*que . . . que* is jön elé *ismételve*, kivált költőknél); *vagy*: az elsőhöz: *non solum, non tantum, non modo*: nem csak; a másikhöz: *sed etiam, verum etiam* = „hanem . . . is”; *vagy* ha kettőnél *több* van: két csoportra osztják, s az első ama conjunctiókkal, a másodikat emezekkel kezdik meg, s a közbelsőket, és utolsót *et, atque, ac, que* köti össze; *vagy*: az első után *aeque, pariter* megy: — a második elébe *ae, atque*; *vagy* az első után: *non minus, non magis*, a második elébe: *quam*: *vagy*, elől: *tam*, utóbb: *quam*; elől: *cum*, utóbb: *tum*; jön elé *qua . . . qua* is ily értelemben. — Ha *tagadó* a mondat: *nec, neque, neve* conjunctiókat ismétlik: Végre: ha *állító* és *tagadó* mondatok *vegyesen* vannak összevonva: amazokkal *et . . . et . . .* ezekkel *nec, neque* jár; *vagy* előbb *neque*, utóbb: *que*. péld.

Et thure, et fidibus, et ludis, et epulis, diem hunc festum celebremus.

Bellidux egregius in consiliis *non solum* (*vagy: non*

Tömjénnel és zenével, játékkal és lakomával ütjük meg ez innepet.

A jeles hadvezér, a terveknek *nem csak* kigondo-

tantum vagy: *non medo*) *ex-*
cogitandis, sed etiam (vagy:
verum etiam) *exsequendis*
strenuus est.

Adolescentes ingenui ipsa
studiorum utilitate et amoe-
nitate *non minus, quam* laude
et proemiis, excitantur.

Conscientia iudex, *non*
facta atque dicta modo, sed
cogitata etiam et *sen* sa ani-
mi probat aut reprobat.

E példákából látszik: hogy ezekben: *non solum, non tan-*
tum, non modo, sed etiam, verum etiam — a két szó egy-
mástól elszakasztható: magyarul „nem csak“-ot nem szokás megsza-
kasztani; de „hanem . . . is“ mindig külön szakadnak, mert amazt
csak elébe, ezt csak utána lehet tenni a szónak

Bona pariter atque (v. *ac,*
v. *et*) *amicos amisi.*

Tam omnibus ignoscere
crudelitas est, *quam* nulli.

Quaedam herbae homini-
bus *aeque, ac* aliis animalibus
noxiae sunt.

Neque honores, *neque* di-
vitiae, *nec* corporis *nec* ani-
mi dotes, sine virtute, bea-
tos reddunt homines.

Bello civili omnia turban-
tur et concutiuntur, *qua* pu-

lásában, hanem kivitelében
is ügyes.

A nemes hajlamú ifjakat,
maga a tanulmányok haszna
és élve *nem kevésbé* serkenti,
mint a dicséret, és jutalmak.

A lelkiösmeret (mint) bíró
nem csak tetteinket és sza-
vainkat, *hanem* lelkünk gon-
dolatait és érzelmeit *is* he-
lyesli, vagy hibáztatja.

Javaimat és egyszersmind
barátaimat is elvesztettem
(javaimmal együtt barátai-
mat is.)

Egyaránt *kegyetlenség* mind-
ennek megengedni, és sen-
kinek sem. (mert a ki ki-
sebb vétkesnek sem bocsát
meg, az kegyetlen *ehez*; a
ki pedig nagy gonosztevő-
nek is megbocsát, az ke-
gyetlen *azokhoz*, kiket a go-
noszoktól veszély fenyeget.

Némely füvek emberek-
nek és más állatoknak *egy-*
aránt ártalmasok.

Sem a tisztségek, *sem* a
gazdagság, *sem* a testnek,
sem a léleknek ajándékai,
erény nélkül, boldogokká
nem teszik az embereket.

A polgárháboru mindent
felzavar, és megrendít, ma-

blica, *qua privata, qua sacra, qua profunda.* (vagy: *tam publ. quam pr. tam sacr. quam prof* vagy *cum . . . t. m . . .*)

Fortuna plurimum potest *cum* in omnibus rebus, *tum* praecipue in bello.

Deus *neque* ortus est unquam, *et* semper est futurus.

Pompejo *et* animus praesto fuit, *neque* consilium defuit.

Herbae tenues *neque* dant flammam, lenique vapore cremantur.

5. Nem *copulativa*, hanem *disjunctiva* conjunctionokkal kötik össze az ily *összevont* mondatok egyféle *nem-közös* elemeit, *abban az esetben*, ha azt akarják kifejezni hogy ez elemek valamelyike a többieket kizárja, s ha egyik áll, ugyan akkor a többi nem állhat; vagy pedig azt, hogy *akármelyik* áll közölök, az eredmény mind csak egy.

Ily *disjunctiva* (választó, szembevető) conjunctionok ezek: *aut* = vagy; *vel* = vagy; *sive*, *seu* = akár, vagy akár. péld.

Aut prodesse volunt, *aut* delectare poëtae, *aut* utrumque simul.

Itt a három eset közül egyik a többivel szembe van téve; a mely költőnek *csak* az a célja, hogy használjon művével, annak *nem* célja egyszersmind az is hogy mulattasson vele; a melyiknek *csak* ez utóbbi a célja, annak *nem* célja ama másik; a melyiknek pedig *mind* a

gán- és köz- — vallásos- és polgári ügyeket (*mind . . . mind . . . mind.*)

A szerencsétől igen-sok függ, *mind* egyéb dolgokban, *mind* pedig kivált a háborúban. (vagy: minden egyekben *is*, de főképp a h-ban.

Isten *nem is* származott soha, lesz *is* örökké.

Pompejusnak szive is készen volt (a szolgálatra) — tanácsa sem hiányzott (az az, tudott módot lelteni a segítségére.)

A vékony fűvek lángot *sem* adnak, füsttel *is* gyengével égnék.

Vagy használni, vagy mulattatni, vagy mind a kettőt együtt akarják a költők.

kettő együtt a czélja, az nem akarja kizárólag *csak az egyiket*. —

Odium *vel* precibus sedari, *vel* tempore mitescere potest.

Quaedam terrae partes aut uruntur calore — aut rigent frigore nimio.

Cretum leges, *sive* Jovem, *sive* Minoa habent auctorem, salutaes erant.

Sive absis, *sive* adsis: mihi perinde est.

A gyűlölséget *vagy* csillapíthatja a kérlelés, *vagy* szelídítheti az idő.

Némely részeit a földnek, *vagy* égeti a hőség, *vagy* megfagylalja a szerfölötti hideg.

A Kretaiak törvényei, *akár* Jupiter, *akár* Minos volt szerzőjük, idvesek voltak.

Akár légy — akár ne légy jelen, nekem mindegy.

XVI.

Pótló-mondatok.

1. Másik igen gyakran eléjövő kapcsolat a mondatok közt az: hogy *egyik mondat a másiknak pótlója*. — Volt erről már fönebb is említés (V. 6. 10. VII. 7) itt van helye részletesebben beszélni róla *annyit*, mennyi *mostani* célunkra kell.

2. Akár *alany*nak, akár *íté*nek, akár *pótlói*knak, közetlen vagy közleges **pótlói**, igen sokszor *nem egyes szók*, (melyek magokban mondatot nem alkotnak), — hanem **egész mondatok**.

Az ilyeket mellék- vagy *függő* mondatoknak hívják, szembe téve a *főmondattal*, melytől *függenek*.

Lássuk e példákat:

(a) Homo, *qui* neminem amat, *quique* a nullo amatur, miser profecto est putandus.

Az (oly) embert *ki* senkit — és *kit* senki sem szeret, bizonyára nyomorultnak kell itélni.

Itt, mint látjuk, *három* mondat van: a főmondat: „Homo, miser pr. ost putandus“: a más kettő pedig: „qui n. a.“ és „qu. a. n. a.“ mindenik a főmondat *alanyá-*nak *közzeten*, és *szükséges* pótlója (IV. 2.); mert a „homo“ra általában nem illenék a praedicatum, hogy: „miser est putandus.“ E pótló mondatokat *névmások* kötik össze a főmondattal. Éppen ezért is hívják az *ily* névmásokat „*relativum*“oknak, *átvivő* névmásoknak; mert azon mondatból, melyben vannak, *átviszik*, átvezetik a gondolatot ama mondatba, melyben van *az a szó*, melynek ők *más-sai*, helyettesei.

(b) Bellum punicum secundum XVI annos duravit: eo bello res romana in summum saepe discrimen venit.

A második poenus háború 16 évig tartott: e háborúban a romai állam gyakran a legnagyobb veszélybe jutott.

Itt a mellékmondat *eo*, *demonstrativum* pronomennel van a fő-mondathoz kapcsolva. A viszony közte s a főmondat közt, nem az a mi az előbbi példában vala; mert *ott* a mellékmondatok *szükséges* pótlói a főmondat alanyának; mivel különben az a praedicatum nem volna kimondható róla; *ott* tehát ama mellékmondatok „*limitans*“ epitheton — helyett vannak: *itt* pedig a főmondat-hoz, hogy igaz legyen, nem kell semmi pótló; s tehát a mellékmondat nem „*limitans*“ hanem, „*amplificans*“—epitheton gyanánt járul hozzá. — (lásd V. 1. 2.) *Ama* példában, a főmondat sem volna igaz, a mellékmondatok nélkül; és ezeknek sem volna értelmök, ama nélkül, *mert* nem tudnók, mi főnévnek helyettesei a relativum pronomenek: — eme példában pedig a főmondat *érthető* és *igaz* a mellékmondat *nélkül* is, csak *ez utóbbi* nem volna *érthető* *ama nélkül*, mert nem látszanék meg, *melyik* háború van értve „eo bello“ alatt?

(c) Quaeritur, quare hie me ningat, non vero grandinet.

Incertum est, quid hora proxima afferat.

Kérdésbe van téve: *miért* havaz télben, nem pedig jég-eső hull.

Bizonytalan, *mit* hoz a legközelebbi óra.

Videtis, quanto in discrimine sit causa nostra?

Látjátok mekkora veszélyben (válságban) van a mi ügyünk?

E példákban a *kapcsolt* mondat, *kérdő*; az első kettőben *alanyhelyettese* a kérdő mondat a főmondatnak; *mert* amaz erre felel: „*quid* quaeritur?"; emez erre: „*quid* est incertum?"; Az utolsóban pedig *tárgymutató* itepótlója a főmondatnak, a kérdőmondat, *mert* erre felel: „*quid* videtis, *mit* láttok?";

(d) Valde miror, quod argumenta tam luculenta, nihil apud te valent.

Nagyon csodálkozom, *hogy* ily világos érvek előtted semmit sem érnek (nyomnak.)

Quod in familiaritatem tanti viri venisti, magnopere gaudeo.

Hogy oly nagy férfi bizalmas ismeretségébe jutottál, igen örvendek.

E példákban „*quod*“ a kötő-szó. — A mellékmondat itt is *szükséges* pótlója a fő-mondat *ítéjének*, *mert* különben nem volna kifejezve, *hogy* a fő-mondat alanya *min* esodálkozik? *minek* örvend?

(e) Sapiens ante senectutem curat ut bene vivat; in senectute, ut bene moriatur.

A bölcs, vénsége előtt azon van, *hogy* jól éljen (erkölcseleg); öregségében (azon), *hogy* jól (boldogul) haljon meg.

Itt a főmondat: „*sapiens* . . *curat*“; s a mellékmondatokat hozzá „*ut*“ kötőszó kapcsolja; ezek megint *szükséges* pótlók, *mert* nélkülök nem volna kifejezve a főmondat *ítéjének tárgya*, t. i. az, *hogy min* igyekszik a bölcs.

Legibus obsequimur, ut liberi esse possimus.

A törvényeknek engedelmeskedünk, *hogy* szabadok lehessünk.

A kötő-szó itt is „*ut*“, de a mellékmondat *más* viszonyban van a főmondattal, *mint* az előbbi példában; *mert* itt a mm. nem tárgyat, hanem *célját* fejezi ki a fm.-ban foglalt cselekvésnek; *azért*, — annak elérése *véggett* adjuk magunkat a törvények alá, *hogy* az erőszak ellen biztosítva legyünk. Itt a főmondat érthető és igaz lenne csak magára is: s a mellék-mondatra, *csak akkor* van szükség, *ha* ki akarjuk fejezni, *miért*, *mivégett* teszünk

úgy? ellenben a mellékmondatnak, csak magára nem volna értelme.

f) Vellem, vos etiam *ad-* Akarnám, (akartam volna) *fuissetis.* lettetek volna ti is jnlén.

Sine, te exorem. Hadd (hagyd) engesztel-
jelek meg (kéreljelek m.)

Itt a függő mondat kapcsolata csak abból látszik, hogy conjunctivusban van.

3. És már: e példákban teljesen elévannak számlálva *mind azon módok*, melyekkel a mellékmondatok a főmondathoz *lehetnek kapcsolva*: t. i. vagy *relativum* — vagy *demonstrativum* pronomennel, vagy *kérdő* alakban, vagy ilyen-olyan értelmű *kötő-szóval*; vagy a függő-mondat *igéjének* ilyen-olyan *alakításával*; *több féle* módja e kapcsolatnak *nincsen*.

Vegyük már e módokat *részletesebb* tárgyalás alá, oly mértékben, mennyire mostani czélunk kívánja.

XVII.

Relativum, vagy demonstrativum pronomenek, vagy ugyan ily adverbiumok, mint pótló-mondatok kötő-szavai.

1. A *relativum* pronomennek, éppen úgy mint más *adjectivum*nak, — látnivaló hogy meg kell egyezni a szóval, melyhez tartozik, *számban* és *nemben*: de hogy mi *casus*ban legyen, ez nem attól függ, hanem attól, hogy a mellékmondatban a *relativum* mi helyet foglal el, alany-e, vagy az itének vagy alanynak ilyen-olyan pótlója-e?

Példákból lássuk a dolgot:

(a) Sapiens est, *qui* rerum Bőles (az), *a ki* a dolgok
causas et effectus novit, et okait és eredményeit tudja,
his se in agendo accomodat. és a cselekvésben magát
hozzájok alkalmazza.

Sapientes sunt, *qui* neque Bőlesek (azok), *kik* se nem
optant — neque metuunt kívánnak semmit, — se nem
nimis quidquam. félnek semmitől szerfölött.

(b) Sapiens est, *cujus* facta naturam ducem sequuntur.

Sapientes sunt, *quorum* eadem est mens in utraque fortuna.

(c) Sapiens est *cui* nihil placet aut displicet nimis.

Sapientes sunt, *quibus* pauca ad victum sufficiunt.

(d) Sapiens est, *quem* nullus dolor, voluptasque nulla a recta via deflectit.

Sapientes sunt, *quos* neque metus neque spes perturbat.

(e) Sapiens est *in quo* nulla cupiditas rationem obumbrat.

Sapientes sunt *ad quos* illecebrae vitiorum non pertinent.

Bölcs, *a kinek* tettei az (ép, tökélyes) természetkövetik, mint ezért (kik tökélyes-termeszetszerűen élnek.)

Bölcsök *a kiknek* egy az eszök (gondolkodásuk) jó s balsorsban egyaránt.

Bölcs (az) *a kinek* semmi sem kedvére, sem ellenére nincs szerfölet.

Bölcsök, *a kiknek* kevés elég, az élelemre.

Bölcs (az), *a kit* semmi fájdalom, és semmi gyönyör *a helyes úttól* el nem térít.

Bölcsök (azok), *a kiket* sem félelem, sem remény szerfölet föl nem indít (benső békéjükben meg nem zavar.)

Bölcs (az) *a kiben*, semmi kívánság az okosságot el nem homályosítja.

Bölcsök, *a kikhez* a vétek csábjai nem férnek.

Mind e példákban, a főmondat, különben ugyan az, csak *számra* nézve változik: a *kapcsoló relat.* pronomén, mindenikben masculinum, mert a szó is, melyre vonatkozik, ily genusú; *számra* nézt is a főmondat ama szavát követi, melyhez kapcsolva van: de *casusban* *a szerint* van *ebben* vagy *abban*, a mint a mellékmondatnak ez-amaz alkotó részét teszi: péld. az *első pár* példában *alany* a *relat.* pronomén, *tehát nominativusban* van; a *másodikban*, az *alany*nak *birtokosa*, *tehát genitivusban* van; a *harmadikban*, a *placet, sufficit* igékhez illő

pótló, *tehát dativ.*-ban van; a 4-dikben, „*deflectit*“ „*perturbat*“ kiható igéknek *tárgymutató* pótlója. *tehát accusat.*-ban van; a többiekben *azon viszonyzó* van a *relat.* pronom.-nel, melyet a mellékmondat *értelme* kíván.

2. Nézzük e mondatokat:

Terra nostra patria non
gignit flores et fructus, *qua-*
les in oris calidioribus na-
scuntur.

Praesta te virum, *qualem*
jam saepe praestitisti.

Nunquam tibi beneficia
rependere potero, *qualia*,
quantaque tu in me contu-
listi.

His nostris temporibus
non geruntur bella, *qualium*
memoria ex antiqua aetate
ad nos pervenit.

Rari sunt viri, domi simul
militiaeque magni, *quales* ad-
miramur Solonem et Aristi-
dem, Scipiones et Drusus.

E példákban a mellékmondatok *kapcsoló* sza-
vai „*qualis*“ minőséget vagy „*quantus*“ mekkorasa-
got jelentő relativumok éppen oly módon, mint
„*qui quae quod*“ relativum.

3. Lássuk ezeket:

Homo prudens recte eli-
git tempus est locum, *quando*
et *ubi* loquendum aut tacen-
dum est.

A mi hazai földünk nem
terem (oly) virágokat és
gyümölcsöket, *milyek* a me-
legebb helyeken teremnek.

Bizonyítsd magad térfinak
(olyannak) *milyennek* már
gyakran bizonyítottad.

Soha nem visszazanozhatok
neked (oly és akkora) jó-
kat, *milyeket* te velem tettél.

E mi időnkben nem foly-
nak oly háboruk, *milyenek*
emlékezete a régi korból
hozzánk jutott.

Ritkák a békében és há-
boruban (polgári és hadi
dolgokban) egyaránt 'nagy
férfiak, *milyenekül* bámúl-
juk Solont és Aristidest, a
Scipiokat és Drususokat.

Az eszélyes ember helye-
sen választja meg az időt
és helyet, *a mikor* és *a hol*
beszélni v. hallgatni kell.

Rex Persarum Themistocli dono dedit Magnesiam quae ei panem praeberet, Lampsacum unde vinum sumeret.

Male agitur cum pueris, qui vagari possunt, qua volunt.

E példákban, mint látjuk, helyet és időt jelentő *adverbiumok* is vannak, mint kapcsoló szavai a mellékmondatoknak a fm.-hoz.

4. A *demonstrativum* pronomeneket és *adverbiumokat* kétféle-képp használják, egybekapcsolni a mondatokat: vagy úgy (a) hogy nem tesznek egy más megelőző vagy következő mondatba, nekik megfelelő *relativumot*; vagy úgy (b) hogy tesznek oda ilyet. Példák

(a) Graeci in campo Marathonio castra posuerunt; *is* abest ab Athenis millia passuum decem.

Scipio Hannibalem ad Zmam magno proelio vicit; *ea* victoria finis bello punico secundo est impositus.

Habemus exempla virorum magnorum; *illos* suspiciamus, *illorum* gloriam appetamus, illis aemulemur.

(b) *Eum* te semper existimavimus, *quem* nunc experimur.

Quae tui muneris sunt, *illa* potissimum cura.

A persa király Themistoclesnek ajándékozta Magnesia (városát) mely számára kenyeret (-gabonát) szolgáltatson, — Lampsacust, a honnan bor-jövedelme legyen.

Roszúl megy az (oly) gyermekek dolga, kik barangolhatnak, a merre akarnak.

A Görögök a marathoni mezőn szállottak táborba: *ez* (a mező) Athenaetól 10 ezer lépésre van.

Scipio Hannibalt Zámánál nagy csatában meggyőzte; és *e* győzelem vetett véget a 2-dik pún háborúnak.

Vannak előttünk nagy férfiak példái: *rájok* tekintsünk fel, *az* ő dicsőségeket ohajt-suk (magunknak) — velők vetélkedjünk.

Annak hittünk téged mindig, *kinek* most tapasztalunk

A *mik* a te tisztetre tartoznak, *azokra* legyen leginkább gondod.

Quid me accusas? *talis* in te fui, *qualem* tu mihi ante praebuisti.

Non *ibi* quaerendum est nobis malorum remedium, unde perniciēs imminet.

Cives *imoli ubi* bene se habent, *ibi* patriam putant.

Miért vádolsz engem? *olyan* voltam irántad, *mi-lyennek* te mutattad magadat hozzám ez előtt.

Nem *ott* kell nekünk bajaink orvoslását keresnünk, *a honnan* veszély fenyeget.

A rossz hazafiak úgy gondolkodnak, hogy *a hol* jól van dolguk, *ott* van hazájok.

5. A (b) alatti esetben többnyire *csak oda ér-tik* a demonstrativumot, ha *nincs* különös *nyomatek* rajta. Az iménti példákban nem ez az eset. De *ezekből* bizvást kimaradhat latinúl a *demonstr.*

Quis credat hominibus, (iis) *qui* toties in mendacio sunt deprehensi?

Nemo fructus carpit ex arboribus, (iis) *quas* ante paucos menses inseruit.

Crebrae sunt mutationes in civitatibus, *quae* universi populi voluntate reguntur.

Ki higgyen (hinne) *az oly* embereknek, *kiket* annyiszor értek hazudságon?

Senki sem szed gyümölcsöt *az (oly) fákról*, melyeket ez előtt kevés hónap-pal oltott.

Gyakoriak a változások *az (oly) államokban*, melyeket az egész nép akarata kormányoz.

6. Ilyenkor, ha substantivum helyett áll a demonstrativum pronomen (is, id, ii, ea) a relati-vum-os mondat a főmondat alany-helyettesévé, vagy itepőtlőjává lesz. péld.

Non semper prosunt (ea), *quae* delectant; vagy: *quae* delectant non s. pr.

Amittit merito fidem (is) *qui* turpi fraude innotuit.

Quos amamus (eos) liben-ter adjuvamus.

A mi kedves, nem min-dig hasznos.

Elveszti hitelét méltán, ki rút csalárdságáról lett is meretes.

A *kiket* szeretünk, jó szívvél segítjük.

Quae habemus (*ea*) parva — *quae* desideramus, (*ea*) magna saepe nobis videntur. A mink van, csekélynek, a mit nélkülözünk, nagynak tetszik gyakrab nekünk.

Quod non didicisti, (*id*), scire non potes. A mit nem tanultál, nem tudhatod.

Nemo dare potest (*id*), *quod* non habet. Senki sem adhat (olyat) a mije nincs.

Ítélsz meg a tanuló, e példák közül, a *demonstrativum* kihagyásával, melyikben lett a *relativum*, a másik mondat *alany-helyettese*, melyikben *ítepótlója*?

7. Mint az előbbi példák néhány mutatja, a *relativum*-os mondat *előtte* is lehet a másik mondatnak, melytől függ. Ilyenkor nem szokatlan, a *főszót*, melyre a *pronomenek* vonatkoznak nem a *demonstr.*-hoz hanem a *relat.*-hoz tenni. Péld.

Naturam accusare noli: *quas* dotes tibi dedit, *is* contentus vive: e helyett: *is* dotibus, *quas* tibi dedit, c. v. A természetet ne vádold; élj megelégedve az ajándékokkal, melyeket neked adott.

Quam causam, heri amplexi estis, *eam* hodie deseritis? e helyett: *eam* causam quam... A mely ügy mellé tegnap állottatok, ma elhagyjátok?

Ilyenkor is elmaradhat a *demonstrativum*, ha egy *casusban* kell lennie a *relativummal*. Péld.

Quas ad me misisti literas, (*earum*) laetus accepi. A mely levelet hozzám küldtél, örömmel vettem.

Cui plus justo faveris, (*ei*) inimici tui ne justa quidem tribuent. Kinek kelleténél inkább kedvezel, (annak) elleneid anynyit sem adnak meg a mennyi jogos.

Quam tu laudas — ego reprobo, sententiam. A mely véleményt te dicsérsz, én nem helyeslem.

Quos felix veros habeo amicos, habeo etiam infelix. A kik igaz barátaim, boldog (állapotomban), azok lesznek szerencsétlen sorsomban is.

8. Ha a *relativum* pronomen egy *egész* más mondatra, nem pedig ennek *egyik-másik szavára* vonatkozik: akkor természetesen „*neutrum*“-ban kell lennie (*quod, quae*); és egyesben ha csak egy — többesben, ha több dologra tartozik. — E *neutrum* helyett néha *quae res* (sing. v. plur.) van téve; mint magyarul, *a mi* helyett „a mely dolog.“ Néha a *quod* elébe „*id*“-et is tesznek; ilyenkor a kapcsolt mondat *megszakasztja* többnyire a főmondatot. Péld.

Agesilaus statura humili, et altero pede claudus erat, *quod* nonnullam afferebat deformitatem.

Themistocles et in exegitando, et in exsequendo promptus erat, *quae* raro in eodem homine reperiuntur.

Lacedaemonii Agim regem — *id quod* nunquam antea apud illos acciderat — necarunt.

Etsi a vobis — *id quod* non timeo — deserar: tamen bene de causa mea sperare non desinam.

Agesilaus törpe termetű és egyik lábára sánta volt, *a mi* némi idomtalanságot okozott (a mi miatt teste alakja nem volt szép.)

Themistocles a tervezésben és a kivitelben is nagy készséggel birt, — a mely (két) tulajdon ritkán található együtt egy emberben.)

A lacedaemoniak Agis királyt — a mi náluk az előtt soha sem történt vala — megölték.

Bár tőletek — a mitől nem félek — el leszek hagyva: még sem szűnöm meg ügyemről jó reménnyel lenni.

Mind e példákban a *relativum* az illető mondat egész tartalmára vonatkozik. péld. Agesilausnál az okozott dísztelen külsőt, hogy törpe és sánta volt; a L.-iaknál az nem történt volt az előtt, hogy királyukat megöljék; attól nem félek, hogy elhagyjatok

9. Ha a *relativum* vagy *demonstrativum* egy-

szerre *különböző genusu* szókhöz tartozik: azon szabályok szerint alakúl, melyek más adjectivumokra nézt ez esetre főnebb adva voltak. (VIII. B.)

Péld.

Eae fruges ac fructus, quos terra sua sponte gignit, ad victum hominum non sufficiunt. (Cicero).

Az a gabona és gyümölcs, a melyet a föld magától (az az: mivelés nélkül) terem, az emberek élelmére nem elég.

Itt mindenik pronomen, a hozzá közelebb álló szó genusát követi.

Divitias atque otium, quae plerique prima et summa putant, neque negligit, neque nimis appetit sapiens.

A gazdagságot, és szabadnyugalmas életet, melyeket sokan első és legfőbb javoknak tekintenek, a bölcs szerfölött se nem mellőzi, se nem ohajtja.

Itt a *különböző genusu dologi* tárgynevekre vonatkozó relativum, a plur. neutrumban van.

10. Jegyezzük meg végre azt is: hogy a relativum-os mondat igéjén k azon *személyben* kell lenni, mely a fő-mondat alanyával egyezik: tehát, ha ez vagy ezek első vagy második — egyes vagy többes — személyben vannak az igének azt kell követni. Péld.

Eum te existimo qui talia facile exsequi potes (v. possis)

Olyannak hiszek (téged), ki ilyeket könnyen kivihetsz (végre hajthatsz.)

Ego et tu eramus, qui pacem sradebamus.

Én és te valánk (azok), kik békét javaslámk.

Tos appello testes, qui illa oculis vidistis.

Titeket hívtak tanúkul, kik ama dolgokat szemekkel láttátok.

Non is sum, qui ficta credam vera.

Nem az vagyok, ki költött dolgokat igazaknak higgyek, (v. igazakat költötteknek.)

XVIII.

Kérdő mondatok mint pótlók.

1. Főnebb megismerkedtünk a kérdő mondatokkal (XIII. 1. a—d.) Átláttuk hogy kétfélék: vagy *megnevezett tárgyuak*, vagy olyak melyekben a kérdett tárgy *nem lehet megnevezve*, mert épen az, *a mit* a kérdező az adandó feleletből *meg akar tudni*.

2. Azok a kérdő mondatok melyekről főnebb szó volt, nem valának kapcsolatban más mondat-tal. Az ilyeket éppen ezért „független“ vagy „egye-nes“ kérdéseknek hívják (*interrogatio directa*.) De lehetnek igen gyakran a kérdő mondatok is „kap-csoltak“ s az ilyeket „függő“ vagy „nem egyenes“ kérdéseknek mondják. (*interr. indirecta*.)

3. Nézzük e példákat:

a. Quid agis? Mit csinálsz?

Pater scire vult, *quid agas?* Atyád tudni akarja mit csinálsz.

b. Quid egisti? Mit csináltál?

Scio *quid egeris*. Tudom mit csináltál.

c. Quid ages? Mit teendesz?

Nescio *quid acturus sis*. Nem tudom mit fogsz tenni.

E mondat-párokban az első kérdés „függet-len“ a másik „függő“; és pedig a főmondat itéjé-nek *tárgymutató* pótlója. (Mit akar tudni atyád? felelet: *azt, hogy* mit csinálsz. — *Mit* nem tudok? *azt hogy* mit fogsz tenni).

Magyarúl oda tehetni a *függő* kérdéshez elől a „hogy“-ot, vagy még a mutató névmást is: de, latinul nem lehet így beszélni: quaero ex te, *id, quod* quid egeris?

4. Nézzük e mondatokat:

a) *Quaenam est figura telluris?* Milyen a föld alakja?
Vel pueri sciunt, *quaenam sit* telluris figura: Még a
gyermek is tudja milyen a föld alakja.

b) *Quot annos natus es?* hány éves vagy? *quaerunt*
ex te, quot annos natus sis: Kérdik tőled, hány éves vagy.

c) *Utra via est eligenda?* Melyik utat kell választani?
Incertum est, utra via sit eligenda: Bizonytalan,
melyik utat kelljen választani.

E mondatpárokból is *független* az első kérdés;
a *másodikkhoz* pedig *fő-mondat* van téve, melytől a
kérdés *függ.* — A tanuló könnyen megítélheti,
melyik *függő* kérdés, *minő pótlója* a fő-mondatnak;
alany-helyettes, vagy *tárgymutató?*

És már: mind e példákból meglátszik egy
szembetűnő *különbsége* a *latin* *függő* kérdésnek a
magyartól; t. i. az: hogy *latinul* a *függő* kérdés
igéje *mindig conjunctivusban* van; *magyarul* pedig a
függő kérdést, *csak azért,* mert *függő,* nem kell
conjunct.-ba tenni. Nem csak ezekben s az ilyek-
ben, hanem *bármiféle* *függő* kérdésben, *latinul con-*
junctivusba kell tenni a mondat igéjét. (Csak a
classicus kor *előtti* íróknál lehet néha *indicativus-*
ban találni az *ily* igét). *Magyarul* pedig, ha *füg-*
getlen kérdést *függetlenné* teszünk, nem hogy *szük-*
ség volna amannak *indicativusát,* emebben *conjuncti-*
vussá változtatni; sőt a legtöbb esetben *helytelen;*
néha *lehet* ugyan, de *fölösleges;* mikor pedig *helyes,*
akkor a kérdésnek *nem az az értelme* van, mely
volna, ha *indicativussal* mondanók. A főnebbi pél-
dák közül, ezt: „atyád tudni akarja mit csinálsz.“
hiba volna így mondani: a. t. a. *mit csinálj;* ezt:
„tudom mit tettél“ — lehet ugyan így is mondani:
„tudom mit tettél legyen,“ de *fölösleges;* — e ket-
tőben pedig „nem tudod mit térsz“ és: „nem tu-

dod *mit tégy*“ látnivaló hogy *nem egy* az értelmé a függő kérdésnek; az elsőbbit nem lehetne magyarul conjunctivussal tenni emez utóbbit éppen avval *kell*; latinul mind a kettőben *conjunctivus* helyes; amaz ezt teszi: „nincs tiszta tudásod arról, hogy *mi az* tulajdonképp *a mit tégsz*; a másik ezt: nem tudod *mi tevő légy* (hogy ez-ama ezéled elérd.)

5. Egyébiránt vannak *független* kérdések is, melyek *conjunctivussal* járnak; és pedig latinul magyarul egyaránt. Ilyenek azok, melyekben *nem az* forog fen, *van-e* valami vagy *nincs*, — *így-amugy* van, volt, vagy lesz-e valami? *hanem az*, hogy ez amaz *történjék-e?* ezt-amazt *tegye-e* valaki? ez-ama szándékkal, gondolattal, érzéssel legyen-e? Péld.

Quid agamus? quo nos vertamus? quam eligamus viam?

Quis talia permittat, quis non impediat, si possit?

Quis tantam sapientiam non admiretur?

Quodnam remedium adhibeamus? unde spem salutis sumamus?

Az ily kérdések is lehetnek *függők*: de itéjük látnivaló, hogy *nem* csak *azért* van *conjunctivusban*, mert *függők*, hanem *értelmöknél* fogva is.

6. Van egy neme a *megnevezett tárgy* kérdéseknek, melyről főnebb nem volt szó (XIII.) Ide tartottuk fel szólni róla.

Néha t. i. *nem egy*, hanem több dolgot, még pedig egymással *szembetett*, vagy *egymást* talán éppen *kizáró* dolgot teszünk kérdésbe. Péld.

Utrum plana est terra an globosa?

Ipsene venies, an nuncium milles?

Mit tegyünk? merre forduljunk? mi utat válasszunk?

Ki engedne meg ilyeket? ki ne gátolná meg, ha tehetné?

Ki ne bámuljon (v. bámulna) ekkora bölcseséget?

Mi gyógyszert használjunk? honnan merítsünk reményt megmaradásunk felől?

Vajon lapos-e a föld vagy gömbölyűded?

Magad jösz-e v. izensz?

Propius accedamus ad ar-
cem, an longius recedamus,
an vero in loco, ubi sumus,
maneamus?

Közelebb menjünk e a
várhoz, vagy távolabb vo-
núljunk, vagy *a helyt* marad-
junk a hol vagyunk?

Az ily kérdést *választó* kérdésnek hívják (interr.
disjunctiva); mert a rája teendő feleletben *vagy* egyiket
vagy másikat, *vagy* olykor egyiket sem kell választani a
föltett esetek közül *állító* feleletül; vagy lehet oly eset
is, hogy mindeniket kell: de akár melyik legyen e *négy*
eset közül: az egyik a többivel *egyszerre* nem lehető.
Az iménti példák közül a másodikra,

vagy ez a felelet: ipse veniam, nuncium non mittam

vagy ez: ipse non ven. (sed) nuncium mittam

vagy ez: *et* ipse veniam, *et* nuncium mittam

vagy ez: *nec* ipse ven. *neque* nunc. mitt.

Akár melyiket feleljük ezek közül, ugyanakkor a
többit nem felelhetjük, az az: akármelyik *kizárja* a többit.

A *harmadik* példára pedig nem felelhetünk sem úgy
hogy *mindeniket* tagadjuk, sem úgy, hogy mindeniket ál-
lítsuk, vagy akár csak kettőt is: szükségképp *csak egyikre*
nézt lehet *állító* a feleletünk és *csak a többiekre* nézt tagadó.

És mdr: az ily *választó* kérdések közül az *első:*
vagy kérdő particula *nélkül* állhat, vagy *utrum*,
num, kérdő szókkal, vagy *ne* kérdő raggal járhat:
a többi ága pedig a kérdésnek, vagy eléjük tett
an kérdő-szóval, vagy *ne* kérdő-raggal

Magyarul mindenik ágához a kérdésnek lehet
egyszersmind tenni a „vajon” kérdő szót; el is
lehet hagyni az utóbbiaktól, ha az elsőhöz oda tesz-
szük, de nem lehet elhagyni az elsőtől, *ha* az uióbbi-
akhoz oda teszszük; vagy az elsőhez „vajon”-t a többi-
hez „vagy” választó conjunctiot teszünk; vagy min-
denikhez „*e*” kérdő szót, — sőt „vajon”-t is *e*-t is
lehet ugyanegy kérdésben *egyszerre* használni; még
pedig, *vagy* amaszt elébe, ezt pedig utána az illető
szónak, vagy *e*-t közvetlenül utána *vajon*-t pedig még
utóbb, péld.: vajon elmenjünk, *vagy* itt maradjunk?

vajon elm.? *vajon* itt maradjunk? — itt maradjunk *vagy* elmenjünk? itt maradjunk-*e* elmenjünk-*e*?; elmenjünk *e vajon, vagy* itt maradjunk? — Mindenik módon jól van: ellenben latinúl nem használják sem *utrum*-ot sem *an*-t, úgy hogy egyszersmind „*ne*“ kérdő rag is menjen ugyanazon szóhoz: azonban akár *utrum*hoz, akár *an*-hoz járulhat *ne* kérdő rag, így: *utrumne, anne*. A választó conjunctiókkal (*aut. vel. sive*), latinúl ily esetben *nem* élnek: nem volna helyes hát így mondani: *vigilas aut (vel) dormis? globosa vel plana est terra?*

Egyébiránt az ily választó kérdések azon kívül hogy *egymástól* függnék; még más mondatról is lehetnek *függők*; és ez esetben latinúl *mindig conjunctivussal* járnak. péld.

Nemo quaerit hodie utrum plana sit terra an globosa? Nescio, ipse amicus noster venerit, annuncium miserit? Nem tudom, maga jött-e el barátunk, vagy izenetet küldött?

XIX.

Kapcsolt mondatok conjunctiókkal.

A) quod-dal.

Hátra van még a főnebb előre jelzett *kapcsolt mondatok* közül azokkal ismerkednünk meg. melyekben *conjunctio*val van kifejezve, *mi észbeli egybefüggésben vannak egymással*. Tudnivaló azonban, hogy most *csak azokat* és oly mértékben tárgyaljuk, melyekről és mennyire értesülnünk mostani célunkhoz képest *szükség és elég*.

1. Nézzük e példákat:

(a) *Signum est animi resipiscentis, quod vitia sua, quae antea ignorabat, videt.* A megtérő lélek jele, *hogy* hibáit, melyeket addig nem vett észre, látja.

Inter hominem et bruta
hoc maxime interest, *quod*
ille rationem et loquelam
habet, ista vero non habent.

Carthaginem et Corinthum
ea res in primis pervertit, *quod*
mercandi cupiditate agro-
rum et armorum curam re-
liquerunt.

(b) *Hoc* habet optimum
animus generosus, *quod* con-
citatur ad honesta.

Fecisti paterne *quod* illos
hortatus es: illi vero fecere
imprudenter, *quod* monita
tua spreverunt.

Vitae sociali debemus,
quod homines sumus.

(c) Amicitia *eo* antecellit
propinquitatem, *quod* ex hac
benevolentia tolli potest, ex
illa non potest.

Tu *in eo* potissimum pec-
cas, *quod* hodie agenda in
crastinum differs.

Forma pulchra *hoc ipso*
delectat, *quod* partes cum
quodam lepore consentiunt.
(Cicero.)

Mind e példákban, a mellék-mondat bizonyos
tényt fejez ki, mely a fő-mondatnak
vagy *alany-helyettese* (a)
vagy *tárgymutató ite-pótlója* (b)

Az ember és oktalán ál-
latok közt *az a* legnagyobb
különbség, *hogy* neki esze
és beszélő képessége van,
emezeknek pedig nincs.

Carthagonak és Corinthus-
nak főleg *az* volt romlá-
sukra, *hogy* kereskedési túl-
ságos vágyuk miatt a föld-
mívelést és hadászatot el-
hanyagolták.

A nemes léleknek *az a*
legjobb tulajdona, *hogy* fel-
buzdúl az erkölcsi szép dol-
gokra.

Atyailag tetted, *hogy* őket
megintetted: ők pedig gon-
dolatlanul tették, *hogy* in-
téseid megvetették.

A társasági életnek kö-
szönjük, *hogy* emberek va-
gyunk.

A barátságnak *az az* előnye
van az atyafiság felett: *hogy*
amazt a szeretettől nem le-
het különválasztani, emezt
pedig lehet (az az: atyafiság
lehető szeretet nélkül, de ba-
rátság nem lehető.)

Te leginkább abban hi-
bázol, *hogy* a *ma* teendőket
hónapra halasztod.

A szép alak éppen *avval*
okoz élvezetet, *hogy* részei
közt bizonyos kedves egy-
beillés (idomzat) van.

vagy valamelyik *viszonyiszavas* pótlójának *to-
rdbbi pótlója*. (c)

Világosan megtetszik az, ha kérdéseket teszünk, *melyekre* a mellék-mondat *feleletül illik*. péld.:

(a) **Mi** a jele a megtérő léleknek? felelet: **Az, hogy** hibáit, melyeket addig észre sem vett, meglátja.

Mi a legnagyobb különbség az e. és az o. a. közt? **Az, hogy** neki van, amazoknak pedig nincs okoss. és besz. tehets.

(b) **Mi** tulajdönt bír a nemes lélek, legjobbat? **Azt, hogy** buzgón törekszik az e sz. d.

Mit tettél atyailag? **Azt, hogy** őket megintetted.

(c) **Miben** hibázol? **Abban, hogy** s a t.

Mivel múlja felül a barátság az atyafiságot? **Mivel** jobb, becsesebb? **Avval, hogy** s a t.

Ilyen. és ezekhez hasonló esetekben, a mellékmondatot „quod“, „hogy“ conjunctio kapcsolja a főmondathoz: az igéje pedig a mellékmondatnak *indicativus* modusban, — latinúl-magyarúl egyaránt. — Az ily értelmű „quod“ kötőszó, helyesen lehet nevezni „*tény-határzó*“ „quod“-nak („quod *definitivum*“.)

2. Figyelmezzünk e példákra is:

Merito reprehendimur, *quod* tempus non satis bene collocamus.

Omnes boni laudant vos, *quod* illecebris vitiorum restitistis.

Socrates accusatus est *quod* corrumperet juventutem.

Magnopere laetor, *quod* ex itinere tam longinquo, et periculoso incolumis rediisti.

Méltán vagyunk hibáztatva, *hogy* az időt nem elég jól használjuk.

Minden jók dicsérnek titeket, *hogy* a vétkek csáb-
jainak ellentállottatok.

Socrates vádoltatott, (S-t (azzal) vádolták) *hogy* az ifjúságot megrontja (veszélyes dolgokat tanítva, rossz példát adva.)

Nagyon örvendek, *hogy* oly meszszi és veszélyes útból épségben jöttél vissza.

Olim dolebitis, *quod* consilium meum secuti non estis. Egykor fájlalni fogjátok, *hogy* tanácsomat nem követtétek.

Ezen példákban a mellékmondat a főmondatban kifejezett *ítéletnek*, vagy *érzelemnek okát* mondja meg; péld. azon *okot*, melynél fogva valakit hibáztatnak, dicsérnek, vádolnak; azt a mi valaki örömének bánatának oka, = a *min* valaki örvend, bánkodik. Ez esetben is, mint látjuk „*quod*” a mondatok *kapcsoló* szava. Az igéje pedig a mellékmondatnak ez esetben indicativusban van, ha nem-csak vélemény, hanem *való-tény* van vele kifejezve: conjunctivusban pedig akkor, ha a beszélő nem állítja maga a mellékmondatban kifejezett dolgot, hanem csak úgy adja elé, mint mások véleményét, nézetét, érzelmét. Ez az eset a második példában: a Socrates ellen vádul felhozott dolog *nem úgy* van mondva mint *igaz* tény, hanem *csak úgy* mint *vádlóinak állítása*. —

Az ily értelmű „*quod*”-ot *ok-adó quod-nak* nevezzük. („*quod*” *causale*).

És már most megérthetjük a *szabályt*, melyet a fönebbi egyes esetekből öszszegyűjtve, röviden így fejezünk ki: „A *tényhatározó* és *ok-adó* mellékmondatokat, sok esetben „*quod*” conjunctioval kötik a fő-mondathoz.”

Hogy az ily mellékmondat igéje indicat.-ban vagy conjunctivusban legyen, az nem a „*quod*”-tól függ; azért a szabályban erről nincs is emlékezet. — Vegye észre a tanuló azt is, hogy e szabály nem általános: mert nem kevés esetben másképp kell v. legalább lehet, némely ily értelmű mondatokat egybekötnei. Meglátjuk, s akkor szorosabb szabályhoz jutunk.

XX.

Kapcsoló-mondatok ut = hogy conjunctioval.

1. Vegyük szemügyre e példákat:

Hortor te, *ut* in hoc munere obeundo sis quam diligentissimus.

Intelek, *hogy* e hivatal viselésében *légy* mennél pontosabb.

Natura impellit nos, *ut* jucunda appetamus, contraria fugiamus.

A természet ösztönöz, *hogy* az élvezet dolgokat elérni igyekezzünk, az ellenkezőket kerüljük.

Natura praecipit *ut* homo hominem adjuvet.

A természet parancsolja (törvényül adja) *hogy* ember segítse az embert.

Qui stadium currit, eniti debet, *ut* vincat.

A ki versenyt fut, (annak) törekednie kell *hogy* győzzön.

Da operam, (cura) *ut* valeas.

Igyekezz, (legyen gondod) *hogy* jó egészségben *légy*.

Oro vos, atque obtestor o judices, *ut* in hac causa gravissima diligenter omnia perpendatis.

Kérlek és kényszerítlek o bírák, *hogy* e nagyon fontos ügyben, szorgosan megfontoljátok mindent.

Equidem velim, *ut* ad vos quanto citius redeam: sed rerum rationes me cogunt, *ut* domo absens sim diutius.

Én részemről akarnám, *hogy* hozzátok visszazamenjék mennél hamarább: de a körülmények kényszerítenek, *hogy* hazól több ideig legyek távol.

Pueris opportuno tempore permittitur *ut* ludant.

A gyermekeknek alkalmas időben megengedik *hogy* játszdjanak.

Nullo modo nos adduces, *ut* causam justam deseramus.

Semmi módon rá nem vészs minket, *hogy* az igaz ügyet elhagyjuk.

Nemo nos cogit, *ut* onus istud srscipiamus.

Senki sem kényszerít (minket), *hogy* ezt a terhet elvállaljuk.

E példákból megtetszik: hogy, *ha* a főmondat igéje *kérést, intést, ösztönzést, kívánságot, rávést, törekvést, akarást, megengedést* jelent — és *ha* a mellékmondatban az van kifejezve, *a mit* kérnek, kívánnak, megengednek, *a mire* intenek, törekésznek s a t.: ily esetekben. *ut* lehet a két mondat *kapcsoló* szava, s a függő-mondat igéjének *conjunctivusban* kell lenni.

b) Ide sorozhatók e szók is: *oportet, necesse est: meg kell lenni, szükség:* ezekhez is *ut*-kötőszóval, és conjunctivussal teszük a függő mondatot, mely *azt* fejezi ki *a minek* meg kell lenni. Azonban ez esetben, valamint a *kérést, intést, akarást* jelentő igéktől is, az *ut* elmaradhat, és *csupa* conjunctivussal lehet élni; sőt velimtől éppen el *kell* maradni az *ut*-nak; *oportet, necesse est*-től is *jobb* ha elmarad.

Vos rogo atque oro, judices, clementes potius quam rigidi in hunc reum sitis.

Hoc mihi, *velim*, concedas; ad hanc rem attendas, *velim*.

Quem multi metuunt, vicissim multos *metuat, necesse est*.

Summis viribus *elabores, oportet*; si propositum assequi cupis.

Nem árt még megjegyezni: hogy „*velim*“ tulajdonképp azt teszi: *akarnám, ohajtanám, szeretném*; és a „szépen-kérés“ szokott formája; továbbá, hogy ezt, és *oportet necesse est*-igéket is, jól jön *közbe* tenni a tőlök függő mondatba, vagy, pedig közvetlenül *utána*.

Kérlek titeket, és könyörgök nektek, bírák! e vádlott iránt legyetek inkább kegyelmesek mint szigorúak.

Ezt nekem, kérlek, engedd meg; e dologra figyelmezz, kérlek.

Kitől sokan félnek, annak viszont sokaktól kell félni.

Teljes erődből (legnagyobb erő-megfeszítéssel) *kell* hogy dolgoz, ha célod elérni kívánod.

c) A főnebbiekhez hasonlólag szerkeszthetik a beszédet akkor is: ha egy egész mondat tartalmáról ily ítéleteket mondanak: *justum — aequum — rectum est*, (v. erat, fuit, erit, esset, fuisset), jogos, — méltányos — helyes dolog (most, v. volt, lesz, volna, lett volna); *expedit*: hasznos, — javára van valakinek, (hogyan ez-amaz legyen vagy ne legyen) s több eff. Ekkor is *ut* a kapcsoló szó, *conj.*-sal. péld.

Aequum est, ut eos, qui nos adjuverunt, vicissim adjuvemus.

Justum est, ut quilibet pro modo facultatum onera publica ferat.

Rectum est, ut iudex sine ira et favore sententiam dicat.

Omnibus bonis expedit, ut salva sit respublica.

Méltányos dolog, hogy azokat, kik minket fölsegítettek, viszont mi is segítsük fel.

Igazságos dolog, hogy mindenkitettség mértéke szerint hordozza a köz-terheket.

Helyes dolog, hogy a bíró, harag és kedvezés nélkül mondjon ítéletet.

Minden jó embernek javára van, hogy az állam (köz-társaság) bántódás nélkül legyen.

Az ily „*ut*“-ot az a) b) alatti esetben, helyesen nevezhetni *tárgymutató ut-nak*, a c) alattiban *alanymutatónak*.

Végre jelezzük előre: hogy az e pontok alatt tárgyalt igék *némelyikével másképp* is lehet szerkeszteni a mondatot. Meglátjuk odább.

2. Nézzük továbbá, e példákat:

Discipuli attenti esse debent, ut intelligere possint, quae docentur.

Edendum est ut vivamus, non vero vivendum, ut edamus.

Edendum est ut vivamus, non vero vivendum, ut edamus.

Probe eniti debetis, ut multas res utiles addiscatis.

A tanítványoknak figyelmeseknek kell lenni, *hogy megérthessék*, a mik taníttatnak (lehet a *quae*-t itt más értelemben is venni.)

Ennünk kell, *hogy éljünk*, nem pedig élnünk, *hogy együnk*.

Derekasan kell igyekeznetek, *hogy sok hasznos dolgot tanuljatok meg*.

Justum est bellum quod gerimus, *ut* in pace sine injuria vivamus.

Igazságos az (oly) háború, melyet (azért, azon célból, a végett) *viselünk*, *hogy* békében *éljünk*, jogunk sérelme nélkül.

E példákban a mellékmondat állító, és a főmondatban kifejezett dolognak a *célját* fejezi ki; azt t. i. *a miért*, *a mi végett van* vagy esik a főmondatban kifejezett dolog. Ez esetben is „*ut*” köti össze a mondatokat s conjunctivusba megy a függő-mondat igéje. Az ily „*ut*” *célmutató*-nak helyesen nevezhető.

3. Lássuk e példákat is:

Papiliones ova in ramis aut foliis arborum vel herbarum ponunt, *quo* erucæ ex iis natae statim *habeant*, unde se alant.

A pillangók a fák vagy fűvek ágaira vagy leveleire rakják tojásaikat, *hogy* a belőlök kelő hernyóknak mindjárt *legyen* miből táplálkozzanak.

Lacedaemoniorum ritu sublata erat in funeribus celebritas, *quo* lamentatio *minueretur*.

A Lacedaemoniak rendtartása szerint, el volt távolítva a temetésektől a nagyobb közönség, *hogy* a siránkozás kisebb *legyen* (mérséklődjék).

E példákban is *célját* fejezi ki a függő mondat a főmondat-beli dolognak: de „*ut eo*” helyett „*quo*” *relativum* a kapcsoló szó. Magyarúl *nem kell* relativummal tenni ki, hanem *hogy-gyal*, — melyhez oda értik, vagy olykor „oda is” tetszik, ezeket „az által, avval” „annak következtében.”

Ha pedig *quo*-val *comparativus* van: ekkor magyarul így teszszük ki: „*hogy annál*.” péld.

Ager non semel aratur, sed novatur et iteratur *quo meliores* fructus edere possit.

A földet nem egyszer szántják meg, hanem (másodszor) megkeverik, és (harmadszor) újra megmivelik, *hogy annál jobb* termést adjon.

Lex brevis esse debet,
*quo ab imperitis etiam te-
neatur facilius.*

Iterate saepius quae di-
dicistis, *quo firmitus* memoria
haereant.

Más alkalmazásairól „*quo*“-nak, később.

3. Figyeljünk e példákra is:

Quae dico, *adeo* sunt lu-
culenta, *ut* vel pueri facile
perspiciant.

Hadrianus imperator *tam*
patienter vices tempestatis
ferebat, *ut* nunquam caput
tegeret.

Tota regio ista *tantopere*
bello est devastata, *ut* in-
colis nihil ad victum *su-
persit.*

Italia arboribus est consita,
ut tota pomarium *videatur.*

Adeo Pylades Orestem di-
lexit, *ut* pro eo mori *para-
tus esset.*

Ezen példák abban egyeznek, hogy a mi a
fő-mondatban van kifejezve, az, *olyan, akkora*, hogy
hogy belőle *annak* kell következni, a mi a függő-
mondat értelme; péld. abból, hogy valamely be-
széd *nagyon világos, következik, hogy* „még a gyer-
mek is megértheti: *abból* hogy Italia be van ül-
tetve fákkal, *következik, hogy* „*olyan m. e. gy. k. s a t.*

Ily esetekben is. mint látjuk, *ut a kapcsoló-
szó, és conjunctivusba* megy a függő-mondat itéje.
A főmondatban ilyenkor rendesen ily *adjectivumok*

A törvénynek rövidnek
kell lenni, *hogy* (annál) *kön-
nyebben megtarthassák* eszköz-
ben a tudatlanok is.

Ismételjétek gyakrabban
a miket tanultatok, hogy
annál tartósabban megra-
gadjanak emlékezetetökben
(eszetökben).

(Ezek) a miket mondok
oly világosak, *hogy* még a
gyermek is *beláthatják.*

Hadr. császár *oly* kitar-
tással tűrte az időjárás vál-
tozatait, *hogy* a fejét soha
be neni *fedezte.*

Ez az egész vidék *úgy*
el van pusztítva a háború-
tól, *hogy* a lakosok élel-
mére semmi *sincs.* (maradva)

Italia (anyanyira) be van
ültetve fákkal, *hogy* az egész
olyan mint egy gyümölcsös
kert.

Úgy szerette P. O-t, *hogy*
érette meghalni kész *volt.*

vagy *adverbiumok* vannak (egyik vagy másik) *tantus, talis, tam, adeo, ita, sic, tantopere*; néha azonban el is maradhatnak. (lásd a 4-dik példát.) — Magyarúl is „*hogy*“ ily esetben a kapcsoló-szó. de *soha sem conjunctivussal*, hanem mindig *indicativussal*, — természetesen abban az időben, melyet a fenforgó dolog kíván. Az ily „*ut*“-ot „*következtető*“-nek lehet nevezni. („*ut*“ *consecutivum*).

4. Nézzük e mondatokat is:

Plerisque *accidit, ut* literis confisi, non satis diligenter memoriae *mandent*, quae discenda sunt.

Solis calor *efficit, ut* vere arbores *floreant*.

Persaepe *evenit ut* cupiditas cum honestate *certet*.

Nulla modo *assequuntur* mali, *ut* me socium *habeant*.

Intemperantiā fit, *ut* citius, quam natura secum *ferat*, *moriāmur*.

E példákban a fő-mondat itéje, *történést, eszközést* vagy *elérést* jelentő ige. a függő mondat pedig azt fejezi ki a mi történik, (most ezelőtt, vagy ezután) vagy a mit véghez visznek eszközölnek, elérnek. Itt is, mint a példákból látszik „*ut*“ a *kapcsoló* szó és mindig *conjunctivus* jár vele.

Sokakon megesik, hogy az iratokba bizva, nem elég pontosan *nyomják* (ind.) emlékezetökbe, a mit tanulni kell.

A nap melege okozza, hogy tavasszal a fák virágozzanak v. virágoznak.

Igen gyakran megtörténik, hogy a kívánság az erkölcsileg-helyes magaviselettel ellenkezik (nem: ellenkezzék).

Semmiképp el nem érik a gonoszok, hogy én társuk legyek (hogy engem társul bírjanak).

A mértékletlenség által lesz (a m-ség az oka) hogy hamarabb halunk meg, mint különben hozná magával a természet.

Magyarúl is „hogy“ a *kötőszó* ily esetben: de *conjunctivus* csak *némely* esetben helyes ilyenkor.

Ezt *részletesebben* meghatározni a *magyar nyelvtan* dolga: nékünk, mostani czélunkhoz képest elég egy pár példában szemlélni, a latin beszéd mód különbségét e részben a miénktől. Erre szolgáljanak, az elébbi példák mellett, még ezek is:

(a) *Saepe fit, ut opinione fallamur.*

Saepe accidit (perf.) nobis ut op. falleremur.

Etiam in posterum saepe fiet, ut op. fallamur.

Raro evenit ut sapiens fallatur.

Raro accidit (perf.) ut s. o. falleretur.

Etiam in posterum raro accidet ut s. op. fallatur.

(b) *Hac ratione efficias ut omnes boni te ament.*

H. r. efficis u. o. b. te ament.

Hac. r. effecisti ut o. b. te ament (nunc), vagy amarent (antea).

Hac ratione non effecimus ut o. b. nos ament.

Non hac ratione effecimus u. o. b. n. ament (nunc) vagy amarent (antehac).

Gyakran megesik, hogy véleményünkben csatlakozunk.

Gyakran megesett rajtunk, hogy v-ben csatlakoztunk.

Ezután is gyakran fog megesni rajtunk, hogy csatlakozunk, (vagy: csatlakozni fogunk, valamiben).

Ritkán esik, hogy a bölcs csatlakozzék v. csatlakoznék.

R. történt, hogy v-ben a bölcs csatlakozott volna, (nem helytelen így is: hogy csatlakozzék v. csatlakozott).

Ez után is ritkán fog történni, hogy v-ben a bölcs csatlakozzék.

Ily módon fogod eszközölni, hogy minden jók szeretnek, vagy szeressenek, vagy szeretni fognak.

I. m. eszközölsz, (most) m. j. szeretnek (most).

I. m. eszközölted, hogy m. j. szeretnek (most) vagy szerettek, v. szeressenek (ez előtt.)

Ily módon nem eszközöljük, hogy a jók szeressenek.

Nem ily módon eszközöltük, hogy m. j. szeressenek (akár ezelőtt, akár most).

Nunquam h. r. *efficies* ut
o. b. t. *ament*.

Soha ily módon nem fo-
god eszközölni, hogy m. j.
szeressenek.

E pár példának *változataiból* észre vehetni: hogy, ily esetekben, latinúl *mindig conjunctivus* kell: de magya-
rúl csak néha; mert némely esetekben *helytelen* volna a
conjunctivus, és csak az *indicativus* helyes; némelyik-
ben pedig akármelyikkel lehet élni; *vagy* semmi, *vagy*
csekély, és ritkán *lényeges* jelentési különbséggel. Hogy
latinúl némelykor *praesens* — máskor *imperf.* conjunctivi
helyes: ezt *móst* tekinteten kívül kellett hagynunk; nem
sokára erre is rájövünk.

5. Még e példákat is meg kell néznünk:

(Postquam edisserui, quae-
nam bona sint stabilia) *restat*,
(*reliquum est*), *ut exponam*, qua
ratione comparari possint.

Miután eléadtam, mi ja-
vak állandók: *hátra van, hogy*
megmondjam mi módon sze-
rezhetjük meg (őket, vagy
azokat.)

(Ego tibi optima, quae
potui svasi): *superest ut* iis
te *accomodes* et fortunam ha-
beas propitiam.

En neked a legjobbakat
tanácsoltam, a miket tud-
tam: *már csak a kell, hogy*
azokhoz *szabd* magad, és jó
szerencséd *legyen*.

(Si virtutes inter se im-
pares sunt) *sequitur, ut* vitia
etiam *sint* imparia.

Ha az erények egymás
közt nem egyenlők: *követke-*
zik, hogy a vétkek sem *azok*.

His rationibus *efficitur* ut
nemo improbus esse *possit*
beatus.

Ez érvekkel *meg van mu-*
tatva hogy senki, ha gonosz,
nem *lehet* boldog.

E példákban a főmondat itéje, *okoskodásbeli*
következést, eléadási sorozást jelent: a függő mondat
pedig *azt* fejezi ki, *a mi* az előzményből *következik*,
vagy *a mi* az elésoroltak után még *hátra van*. Ez
esetekben is „*ut*“ az egybekötő szó, és *conjunctivus*
jár vele. Magyarúl is „*hogy*“ kell ilyenkor: de
conjunctivus, ez esetben. csak a „*hátrálételt*,“ je-
lentő igékre következik a függő mondatban; az

okoskodási előzményre pedig *indicativus* illik a függő-mondatba: kivéve, ha ez „javasló intő“ jelentésű, de ekkor sem az előzmény miatt kell *conjunctivus*, hanem a mondat *különb*ben is avval járna, ha csak *magára* állana is.

Ezt: „(Megtettük a mit elvállaltunk): *hátra van hogy* munkánk díját *elvegyük*“ — nem volna helyes „elvegyük“ helyett *elveszszük*. Ebben: „a mondottakból világosan *kijön, hogy* boldog igazán, csak az erényes *lehet*“ nem volna helyes „lehessen.“ Ebben pedig: Ezeket ha meg-gondoljátok, következik, hogy egy órát se *késsetek*: „intő“ mondat az utóbbi, és *magára is* *conjunctivust* kíván: ekkor is azonban jobb „kell“, „lehet“ igékkel élni; így: „következik, hogy e. o. sem *kell* (v. *lehet*) késnetek, és itt megint nem volna helyes a conj. (kelljen, lehessen.)

XXI.

Kapcsolt mondatok *ne*, *quin*, *quominus* *conjuncti*okkal.

1. Imént (XX. 2.) látok, hogy „ut“ a kapcsoló szava az oly *állító* mellékmondatoknak, melyekben a főmondatbeli dolognak *célja* van kifejezve. Most hozzá kell tennünk: hogy, ha ez a *cél*. *nem eszközlése*, hanem ellenkezőleg „*meggátlása*, *elkerülése* a függő-mondatbeli dolognak: ez esetben *ne* a kapcsoló szó, és ez is *conjunctivussal* jár. Magyarúl ez esetben „*hogy . . . ne*,“ vagy „*nehogy*“ kötő-szóval élünk: mely kettő nem éppen egyet tesz ugyan, de többnyire egyre megy ki akár-melyikkel a mondat. péld.:

Aestate umbram quaerimus, *ne* calore — hieme focum, *ne* frigore laedamur.

Nyárban az árnyéket keressük, *hogy* a hőségtől — télben a tűzhelyet, hogy a hidegtől *ne* szenvedjünk (v. *nehogy* . . . szenvedjünk.)

Quantum potestis, *festinate, ne occasionem tam bonam atque raram amittatis.*

Cavendum nobis est, ne aut in loquendo, aut in tacendo nimii simus.

2. *Ugyan ez a szabály, ha a főmondat itéje kérést, intést, eszközlést jelent; a függő mondat pedig azt fejezi ki, a minek nem megtétele, hanem elhagyása van kérve, s a t. vagy a minek nem eszközlése, hanem elkerülése, meggátlása van czéllozva. péld.:*

Consules dent operam, ne quid detrimenti respublica capiat.

Judici magis attendendum est, ne innocentem damnet, quam ne nocentem absolvat.

Monendi sunt pueri, ne poma cruda edant.

A menyinyiben tehetitek, *siessetek, hogy* ily jó és ritka alkalmat *ne veszesszettek el* (v. *el ne veszesszettek, v. nehogy elv.*

Vigyáznunk kell, hogy sem a beszélésben, sem a hallgatásban túlságosak ne legyünk (v. *nehogy akár a b.-ben, akár a h.-ban t.-k legyünk.*

A consulok *abban járjanak, hogy* az államot valami bántalom *ne érje.*

A bírónak inkább kell *arra vigyázni, hogy ártatlant el ne ítéljen, mint arra, hogy bűnöst fel ne mentsen.*

Inteni kell a gyermekeket, hogy éretlen gyümölcsöt ne egyenek (vagy *nehogy ... egyenek.*)

3. Ha a főmondat itéje *félelmet, aggodalmat* jelent, a függő-mondatba pedig a félelem tárgya van foglalva: ekkor csak azon esetben „*ne*” a kapcsoló szó, ha a függő-mondatban az van kifejezve, a minek *megtörténésétől, beállásától, így-úgy lététől* félnek; ha pedig „negatív” a félelem tárgya, az az: ha valaminek meg *nem történésétől, vagy nem úgy-lététől* félnek: akkor „*ut*” kötő-szóval élnek. És a *conjunctivus* mellőzhetlen, mindenik eset-

ben. Magyarúl. az elsőben: „*hogy*“-ot használunk *indicat.*-sal. vagy „*nehogy*“-ot *conj.*-sal; a másodikban: „*hogy* . . . *nem*“-et és *ind.*-vust, vagy „*nehogy* . . . *ne*“-t és *conj.*-t. péld.:

Darius *metuebat, ne reditus sibi intercluderetur.*

Darius félt, *hogy* a visszamenetelt elzárják (*ind.*) tőle; vagy: *nehogy* elzárják (*conj.*) előle a v.-t.

Multa in te suscipis, eaque magna; *timeo ut exsequi valeas.*

Sokat és egyszersmind nagyot vállalsz magadra; tartok tőle, *hogy* nem léssz képes végrehajtani.

Magnus erat Romae timor, *ne* Galli iterum redirent.

Nagy volt a félelem Romában, *hogy* a Gallok megint visszajöjnek (nehogy m. v. jöjjenek a G.)

Található az írónál *Ut* helyett, „*ne non*,“ vagy *ne* valamely más *tagadó* szóval: (nullus nunquam cet.) péld.

Metuo, *ne* consolationem nullam invenire possitis veram.

Félek, *hogy* semmi igaz vigasztalást nem találhattok (*félek, nehogy ne találhassatok igaz v.*)

Sollicitus sum *ne* ista a te *non* impetrem.

Aggodalmam van, *hogy* ezeket tőled meg *nem* nyerem (*nehogy e. t. meg ne nyerjem.*)

Periculosum suscipitis iter; anxius sum, *ne* nunquam redeatis.

Veszélyes útat vállaltok: félek *hogy* soha sem jötök vissza; (*ne* *hogy* soha vissza *ne* jöjjetek.)

Azonban: ha *nem arról* van szó, *hogy* valaki ennek-annak így-úgy lététől tart. hanem azt akarják kifejezni, [hogy valaki „*nem meri*“ „*fél*“ ezt-azt tenni vagy elhagyni: ez esetben nem kapcsolt mondattal, hanem az illető cselekvést vagy állapotot kifejező ige *infinitivusával* élnek, mint *pótlóval*. péld.:

Vereor laudare praesentem. Átallom *dicsérni* a *jelenlevőt*.

Qui equitandi sunt imperiti, metuunt equum conscendere. A kik nem tudnak lovalgolni, *félnek* lóra *ülni*.

Judices mali, quamvis cupiant, metuunt tamen nonnunquam, condemnare innocentem. A rossz bírák, ámbár kívánnák, de mégis néha *nem merik* elítélni az ártatlant.

4. *Caveo*-hoz is, mint egyik példában (XXI. 1.) látók. „*ne*“-vel járúl a függő mondat, mely *azt* fejezi ki, *a mitől* óvakodnak. Órizkednek. De „*cave*“, „*cavete*“ második személyű *imperativusoktól* a „*ne*“ kötő-szót el lehet, — sőt elszokták — hagyni. péld.:

Cave (hoc, id, talia) *dicas.*

Vigyázz, (ezt, azt, ilyeket) *ne mondj, v. ne mondd.*

Cave, faxis (hoc, id, talia)

Vigyázz, azt ne tedd! meg ne próbáld! nehogy azt tedd!

Cavete, homini tam astuto fidatis!

Óvakodjatok hinni egy ily fortélyos ravasz embernek! Vigyázzatok, *nehogy* bizzatok benne!

Cave, de te turpia audiam!

Vigyázz, nehogy rút dolgokat halljak rólad!

Cavete, haec quisquam resciscat!

Vigyázzatok, ezeket senki meg ne tudja!

5. a) Ha a főmondat itéje *kétkedést* jelent, és *tagadó*; a függő-mondatban pedig *az* van foglaltva *a mi felett nincs kétség*: ez esetben „*quin*“, a *kapcsoló* szó.

b) Ugyan-e következik az ily szólás formákra is: *parum abest, non multum abest, haud procul abest* (*abfuit, aberat, aberit cet.*) sz. sz. kis közre van = nem messze van (volt, vala, lesz) = szinte.

c) És az ily mondatokhoz is: „*nemo est, nullus est, nihil est; fieri non potest, non possum facere,*

vagy csak magára is *non possum* — „quin“ kapcsolja a függő mondatot.

d) Az *oly* mondatokat is „quin“ kötheti egybe, melyekkel azt fejezik ki, hogy egyik dolog nem lehet úgy, hogy a másik is *egyszersmind ne legyen* vagy *be ne következzenek*.

e) Mind ez esetekben a fő-mondat értelmének *tagadónak* kell lenni: hanem néha ezen *tagadás* kérdésbe van takarva, olyanba t. i. melyre *tagadó* telelet várandó. péld.:

a) *Non dubito, quin* reliquo tempore etiam eadem mente *sís* futurus, qua hactenus fuisti.

Nullum est dubium, quin honesta semper *sint* et utilia.

Nemo dubitat, quin poëtae etiam ante Homerum *fuerint*.

Quis dubitet, quin maximae in virtute *sint* divitiae? (e)

Quis unquam dubitavit, quin summas in republica partes semper *tenuerit* eloquentia? (e)

b) *Nihil* prorsus *abest, quin* *simus* miserimi.

Parum *abfuit, quin* vicini incendio, nostra etiam domus *conflageret*.

Quid, quaeso, abest, quin *perdiderimus* libertatem? (e)

c) *Nulla causa est, quin* dem mihi, quod tibi, *liceat*.

Nem kételkedem, *hogy* ezután is oly nézettel (indulattal) *leszsz*, milyennel eddig voltál.

Semmi kétség; *hogy* az erkölcsileg jó dolgok mindig hasznosak is.

Senki sem kétkedik, *hogy* poéták H. előtt is voltak.

Ki hozná kétségbe, *hogy* az erényben a legnagyobb gazdagság van?

Ki hozta valaha kétségbe, *hogy* az államban mindig igen-fontos tényező *volt* a szónoki tehetség?

Bizony *semmi hia, hogy* a legnyomorultabbak nem *vagynak*.

Kevés hia volt, hogy a szomszéd égésétől a mi házunk is *el nem égett*.

Ugyan kérdelem, mi *hia, hogy* szabadságunk veszve nincsen? (mi hiányzikabból, *hogy* szabads. veszve *legy.?*)

Semmi ok sincs, hogy nekem ugyanaz szabad *ne legyen, a mi* neked.

Nemo fere est, quin acutius vitia, quam virtutes cernat aliorum.

Quis est, quin videat, quanta vis sit in voluntatis constantia? (e)

Effici non potest, quin corpora intereant.

Non potest fieri, quin summam gloriam, summa etiam contentione assequamur.

Non possum, quin exclamem.

(d) *Nunquam tam male est amico meo, quin aliquid facete dicat.*

Nunquam ad te venio, quin abs te abeam doctior.

Quis haec neget, quin simul ipsam humanam abneget naturam? (e)

Magyarúl, mint a példák mutatják, a kötő-szó az a) alatti esetben „hogy“ indicativussal;

a b) alattiban „hogy . . . nem“ ind.-sal;

a c) alattiban „hogy . . . ne“ v. rel. pronomen, conj.-sal;

a d) alattiban „hogy . . . ne“ conj.-sal.

6. Ha a főmondatban valamely *akadályozó, ellenálló* ok van, állítólag vagy tagadólag; a mellékmondatban pedig az a dolog van kifejezve, melyet amaz akadályoz, vagy nem: ily esetben „*quominus*“ többnyire a kapcsoló szó, és *conjun-*

Szinte senki sincs, a ki élesebben ne lássa vétkeit — mint erényit másoknak.

Ki az, ki ne' látná, mekkora erő van az akarat szilárdságában?

Nem lehet eszközölni, hogy a testek el ne enyészessenek.

Nem lehető, hogy a legmagasabb dicsőséget legnagyobb erőfeszítéssel is ne érnék el; (az az nem lehető, hogy másképp elérhessük, mint csak a legn. erőf.)

Nem tehetem, hogy fel ne kiáltssak.

Soha oly rosszúl nem érzi magát barátom, hogy valami elmésséget ne mondjon. (élczes furcsaságot).

Soha nem jövök (úgy) hozzád hogy, többet-tudva ne távozzam tőled.

Ki tagadhatná ezeket (úgy) hogy egyszersmind az emberi természetet is meg ne tagadja.

ctivus jár vele; de lehet „*ne*“ is — és ha a főmondat tagadó — „*quin*“ is. — Magyarúl „*hogy*“ ekkor is a kötő-szó, s a mellékmondatot vagy *tagadólag* alakítjuk és *indicat.*-sal. vagy *állítólag*, és *conj.*-sal; így: betegség gátolt. *hogv nem jöhettem*, vagy b. g. (abban) *hogv jöjjenek* v. *jöhessek*. péld.

Ignavia impedit quominus pueri bonos in literis progressus faciant.

Superstitio multos detinet quominus ad veram rerum cognitionem perveniant.

Ciceroni familiae novitas non obstitit, quominus ad summas dignitates perveniret.

Quominus ad vos citius venirem, casus repentinus obstaculo fuit.

Epaminondas non recusavit, quominus legis poenam subiret.

Per te stat, quominus ista, quae metuis, fiant.

Plura ne dicam lacrymae tuae me prohibent.

Nihil tibi obstat, quin, quae sentis, aperias.

A túnyaság gátolja (nem hagyja) *hogv* a gyermekek a tudományban jó elémeneztelt *tegyenek*; (v. a. t. okozza, *hogv* a gy. t. j. e. *nem tesznek*.)

A babona tartóztat el (zár el) sokakat (attól) *hogv* a dolgok igaz ismeretéhez *jussanak*.

Cicerot, családjá új vólta nem *akadályozta* (abban), *hogv* a legfőbb tisztségekhez *jusson*.

Hogv hozzátok hamarább *jöjjenek*, egy hirtelen történet *gátolta* (az akadályozott, a miatt esett, *hogv* *nem jöhettem*.)

Ep. *nem vonakodott, hogv* a törvényt szabta büntetés alá *adja* magát (magyarúl jobb *infin.*-sal, „*hogv*“ nélkül: latinúl is helyes. *úgy is*.)

Rajta áll, (tőled függ) *hogv* ezek, melyektől félsz, *meg ne történjenek*.

Hogv többet mondjak, könnyeid *tiltanak el* (engem;) (többet *mondanom* könnyeid *nem hagyják*.)

Semmi sem gátol téged, *hogv*, a mit érzesz, *ne nyilvánítsd*; v. s. s. g. t. *abban, hogv* a. m. é. *nyilvánítsd*.)

XXII.

Egybeöntött mondatok A) Infinita constructio.

1. Már fönebb *jелеzve* volt *előre*, hogy némely kapcsolt mondatokat, *másképp* is lehet szerkeszteni. Itt van helye, megtudnunk erről is, *a menyynyit* most *lehet* és *kell*.

2. Lássuk e példát:

Aequum est, *ut* homo ab homine *adjuvetur*.

Méltányos dolog, *hogy* ember embertől *felsegítessék*.

Itt, a *kapcsolt* mondat a főmondatnak *alanyhelyettese*; mert e kérdésre felel: „*quid* est aequum?“ mi méltányos: flt: „(id) *ut* h. a. h. adj.“ „(az), *hogy* e. e. fs.“. Tudjuk pedig már, hogy *infinitivus* is lehet *alany* (V. 6.); tehát *itt is*, ha e helyett „*ut* *adjuvetur*“ ezt teszszük: „*adjuvari*“: ez az inf. *alany* lesz, melynek itéje: „*aequum* est“; így: „*adjuvari* *aequum* est.“ vagy: „*aequum* est *adjuvari*“: „méltányos dolog *fölsegítetni*“ vagy: *föls. méltányos dolog*.“

És már ehez, hogy a mondat ki legyen egészítve, az elébbi függő-mondat *alanyát* (*homo*) latinul *accusativus*ba teszik; a többi szavai pedig a mondatnak úgy maradnak a *hogy* voltak; s a teljes mondat így alakul: „*aequum* est *hominem* ab homine *adjuvari*“ vagy: „h. a. h. *adjuvari* ae. e.“ = méltányos dolog, embernek embertől *felsegítetni*; vagy: „e-nek e-től *felsegítetni* m. d.“ Magyarúl ez esetben mint látjuk, nem *acc.*-ba, hanem *dat.*-bamegy az *elébbifüggő* mondat *alanya*.

És eképpen, latinúl is, magyarúl is, az elébb két mondat *egygyé* lett.

Hasonlólag lesznek **ezek** is: **ezzé:**

Necesse est, ut civitas legibus regatur.

N. e. civitatem legibus regi.

Szükség, hogy az állam törvények szerint kormányoztassék.

Szükség törvényekkel kormányoztatni az államnak.

Justum est, ut malefici puniantur.

Maleficos puniri justum est.

Jogos dolog, hogy a gonosztevők megbüntettesse- nek.

Megbüntettetni a gonoszte- vőknek j. d. (v. megfordítva.)

3. Nézzük e példát is:

Alcibiades aegere ferebat, ut cives sui Lacedaemoniis servirent.

Alc. nehezen tűrte, hogy polgártásai a L.-iaktól függ- jenek. (alattvalói függésben legyenek a L.-aktól,

Itt a *kapcsolt* mondat *tárgymutató accusativusi* helyettes a főmondatra nézt; mert e kérdésre fe- fel: „**quid** ferebat aegre Alc.?” „**mit** tűrt nehe- zen Alc.?” flt.: „(id), ut c. s. L. servirent”: „**azt**, hogy pt.-ai a L.-aktól függjenek.” Tudjuk pedig hogy *infinitivus* állhat *accusativus helyett* is; mint, péld. erre: quid vis? mit akarsz? ez lehet a fele- let: „discere” „tanulni” = a tanulást akarom (az én tanulásomat) = tanulni akarok. Ama példában is tehát: e kérdésre: „**quid** A. ae. ferebat?” illik feleletül az *infinitiv.* „*servire.*” — Itt is, hogy a mondat ki legyen egészítve, a függő-mondat ité- jének (=servirent) alanyát (=cives sui) **accusati- vus**ba teszik latinul: és a beszéd így alakúl: Al- aegre ferebat cives suos L.-iis *servire*. Magyarul is lehet, bár kissé erőltetve, így mondani: Alc. ne- hezen tűrte szolgai függésben (lenni) *polgártársait* a L.-iaktól. — Világos hogy itt is **egygyé lett** az, elébb, *két* mondat.

Hasonlólag lesz **ezekből** is: **ez:**

Sincere cupio, *ut* haec tibi feliciter succedant. Sincere c. haec (acc.) tibi feliciter succedere.

Őszintén ohajtom, hogy ezek neked szerencsésen sikerüljenek. Ö. o. szerencsésen sikerülni ezeket neked (v. más renddel is.)

Germani prisci non sinebant, *ut* vinum ad se importaretur. G p. vinum (acc.) ad se importari non sine bant.

A régi Germanok nem hagyták, hogy hozzájuk bor vitessék be. A r. G.-k, nem hagytak magokhoz bort vitetni be.

4. Szemléljük még e példát is:

Solatum mihi est, *quod* (tu) ab adversario tam generoso, vinceris. Vigasztalás nekem, hogy (te) ily nemes ellenféltől, győzetel meg.

E példa csak *abban* különbözik, szókötésileg, a 2-ik pont alattiaktól, hogy nem *ut*, hanem „*quod*” benne a kapcsoló szó. Egyébiránt a függő-mondat ebben is, mint amabban, *alanyhelyettese* a fő-mondatnak: *quid* est mihi solatium? flt.: (id) *quod* ... vinceris; és a **két** mondat itt is éppen úgy alakulhat **egygyé** mint amott — tehát eképp’: Solatium m. est *te* ab adv. t. g. *vinci*. Hanem ezt már *nem volna helyes* magyarul is így alakítani: Vigasztalás nekem, *téged* oly nemes ellenségtől *győzettetni* meg. —

Szándékosan választánk ily példát is; mert ez az eset igen *gyakori*. (Mindjárt meglátjuk.)

5. Szükség átlátnunk: *mi* lényeges *különbség* van az így alakult mondatoknak a *kapcsolt*, és *összszevont* mondatoktól. E végre vegyünk fel mindenik félebből egy-egy példát.

(a) *Quanquam multa tibi debeo, ingratum tamen me existimare non potes, quod tua gratia injusta non ago.* Ámbár sokkal tartozom neked, még is hálátlannak engem nem tarthatsz (azért), hogy kedvedért jogtalanul nem teszek.

E példában, mint látjuk 3 mondat van „*quanquam*”, „*tamen*”, „*quod*” *conjuncti*okkal összekapcsolva; de azért még sem szűnt meg egyik is külön mondat lenni; egyik sem vált a másiknak alkotó részévé.

(b) *Omnes milites, ipsi etiam duces, atque omnia belli instrumenta, in hostium potestatem venerunt.* A katonák mind, magok a vezérek is, és minden hadi eszközök az ellenség hatalmába estek.

E példa három mondatból van összevonva; egyéb azonban ez összevonás által nem esett. *mint csak az*: hogy a három alanyról és pótlóikról, *nem külön ismételve* mindenikről — hanem *együtt mindnyájokról* van kimondva a közös íté. pótlóival együtt. *Itt sem vált tehát egyik mondat is a másiknak alkotórészévé*; és az ily összevont mondatot, szavainak legkisebb változtatása nélkül, külön mondatokká választhatjuk csak az által, ha a három alanyról külön mondjuk ki mindenikről a közös íté és pótlóit, így: *Omn. mil. in host. pot. venerunt; ipsi d. in h. p. ven.; omn. belli instr. in h. p. vener.*

(c) *Ex animo precamur, ut tu omnesque tui, sospites redeatis.* Lelkünkől ohajtjuk hogy te és tieid mind, kívánt (jó) állapotban jöjjetek vissza.

E kapcsolt mondatot latinul így alakíthatni: Magyarul erőltetett beszéd volna:

Ex. an. prec. te omnes que tuos sospites redire. Lelk. ohajtunk téged, és tieidet kívánt jó állapotban jöni vissza.

E példában, könnyen észrevehetni, hogy *keltenkezőleg van a dolog, mint a más kettőben*; mert itt, a mondat mely elébb külön vala, *elvesztette külön-*

mondati alakját *az által*, hogy *finitus modus*ban levő itéje *infinitivus*ba ment és ennek alanya s pótlója, *nominativus*ból *accusativus*ba mentek. És ez *infinitivus* meg' *accusativus* már most nem képeznek külön mondatot, mert a fő-mondat atkötő-részeivé lettek, majd csak *olyanokká*, mint akár mely más *pótló accusativus* vagy *infinitivus*, az *ohajtást*, *akarást* jelentő igéknél. A mondatok ily alakítását a *latin grammaticában infinita construction*nak hívják.

És már: az így alakult mondatot, mivel több mondatból van *egygyé válva*, nem *kápcsolt* — nem is *összszevont*, hanem **egybeöntött** mondatnak lehet és kell neveznünk.

Egybeöntött mondatok azonban nem csak az imént eléadott módon, hanem *másképp* is alakúlhatnak. Meglátjuk odább.

XXIII.

Az infinita constructio különböző esetei.

Az iméntiek folytán megértők, *miképp áll elé az infinita constructio*: következik már megismerkednünk az esetekkel, melyekben ily mondati-alakulásnak helye van.

1. a. Ha *érzéki felfogást* vagy *észbeli működést* jelentő *transitiv* ige a mondat itéje; és ha ez itének tárgymutatója *nem egyes* szó vagy szavak, hanem egy egész ítélet: ez esetben majd *soha sem alakítja a latin ezt az ítéletet*, kötő szavas *kápcsolt mondat*tá, hanem: *azt a szót*, mely a *kápcsolt mondat*ban *alany* volna, a főmondat itéjének pótló-*accusativus*ául teszi; az *igét* pedig, mely a *kápcsolt mondat itéje* volna, az *infinitivus* illető idejébe. Ez *infinitivust* is úgy kell néznünk mint *accusativust*; az

összesített időkbén éppen nyilván is *acc.*-ban van ilyenkor a *participium*, melynek a lét-igével való kapcsolata által alakúl az ily idő.

Vegyük, például e mondatot: „látom, hogy a fák levelei már hullanak.“ Elemezzük: „látom“ *érzéki felfogást* jelentő *activ* ige; tehát *olyan, milyenről* a szabály szól. A látás *tárgya*, nem egyes szókkal van kifejezve, melyek magokban *külön itéletet nem alkotnak*; péld. nem így: „a fák levelei hullását“ vagy így: „a hulló fa-leveleket,“ hanem *egy egész itélettel*, így: „a fák levelei hullanak;“ és e mondatot „hogy“ kapcsolja a főmondathoz, mely itt csak ebből áll: „látom.“ E tekintetben is 'hát *olyan* az eset, *milyen* a szabályban meg van határozva.

Tehát latinúl, *nem így* mondják: *video ut folia arborum cadant*

nem is így: *vid. quod f. a. cadunt?*

hanem *csak* így: *video folia (acc.) arborum cadere* (lehet *más renddel* is rakni.)

És így, ily esetben, *nem kapcsolt* — nem is *összszevont*, — hanem *egybeöntött* mondattal élnek, mely *úgy* alakúl, *hogy* az ige, mely a kapcsolt mondatban *finitus* modusú *praesens* volna, *infinitivi praesens*be megy, — az a szó pedig, mely a kapcsolt mondatban alany volna. *accusativusba*; ez által mindkettő a főmondat itéjének *tárgymutató pótlójává* lesz, — tehát nem képez külön mondatot, melyet a főmondathoz kötőszónak (*ut, quod*) kelljen kapcsolni; hanem *egybe van öntve* a főmondattal. Az *egybeöntött* mondatoknak ezt a nemét így hívják latinúl: *constructio accusativi cum infinitivo*.

1. b. Látnivaló, hogy, ha a kapcsolt mondat ideje *múlt* vagy *jövő* az *egybeöntött* mondat *infinitivus*ának is *azon időbe* kell menni. És ha ez idő, *participiummal* alakuló *összesített* idő: e *partic.*-nak természetesen *egyezni kell számra, nemre* nézve, a kapcsolt mondat *alanyából* vált *accus.*-sal. — A

passiv. inf. futurum nem participiummal, hanem *supinum*mal van öszszetéve: a *supinum* pedig *genus* szerint *nem* változik; tehát az *inf. passiv. futurum* *sem*.

Hogy elevenen kitünjék, miképp alakúl a *különböző idők* szerint az *infinita constructio*: *alakítsuk és változtassuk*, a mennyire szükség, az *imént folvett példát*:

Látom, hogy fák levelei lehullották.

Már tavasszal *emlékezz meg, hogy a fák levelei ősszel le fognak hullani*; vagy *hogy a virágok néhány nap múlva le f. h.*; v. *hogy a fák lombja, sárga lesz ősszel.*

Látom, hogy a f. l. a szél-től le verettek; (le vannak verve; v. h. a f. leveleit a szél leverte.)

Előre-láthatád, *hogy a f. l. a szél-től le fognak veretni.*

Tudom *hogy a fák levelei, késő ősszel, gyenge szellőtől is leveretnek.*

E példák-ból, s a többiek-ből is, melyek következni fognak, vegye észre a tanuló egy úttal azt is, hogy *magyarúl sokkal kevesebb* esetben lehet, erőltetés nélkül, *infinita constructio*t használni, mint latinúl. Miféle magyar beszéd volna, például, ez: „Előre láthatád a fák leveleit a szél-től leveretendeni.“ vagy ez: *Tudom a f. leveleit ő. gy. sz.-től is leverettetni.* Így pedig éppen lehetetlen (*syntactice*) mondani: „emlékezz meg, a fák leveleit ősszel lehullandani,“ mert „emlékezni“ nem jár tárgymutató *accusativussal*, hanem „ról, ről“ *viszonragos szóval*. Így azonban lehetne mondani: „emlékezz meg a fák leveleinek ősszel leendő lehullásáról“: de ez *nem infin. constructio*,

Video folia arborum cecidisse (v. utól: *video*, vagy akár közből is.)

Jam vere memento, folia arb. auctumno casura esse; v. *flores post aliquot dies, casuros esse*, v. *frondem arborum auctumno pallidam futuram* (esse.)

Video folia arborum vento decussa (esse.)

Praevidere poteras, f. arb. vento decussum iri.

Scio, folia arb. sero auctumno, vel levi aura decuti.

— s az'tán különben is igen „terpedt“ „széles-száju“ beszéd. Magyarúl, ez esetben, csak a *jelen-időt* lehet *infin.* *constr.* módjára használni helyesen; péld.: „*fűni* érzem ősz hideg *szelet*; *hullni látom* a fák *levelét*.“ Az *infin. perfectumot* is ki lehet ilyenkor tenni, „*hogy*“ nélkül és pedig csinosan: de *nem infinitivussal*, hanem *-va-ve* képzőjű *adverbium*-jelentésű *participiummal*. péld.: „*lehullva*, — szél-től, *lever(et)ve* látom a f. *levelét*.“ Nem helyes azonban így beszélni akkor, ha *kétértelműség* lesz belőle. péld.: „sokszor láttam én őt a bortól kábúlva“ e mondatban a „kábúlva“ *adverb.* éppen úgy tartozhatik „én“-hez, mint „őt“-höz; holott a beszélő *csak egyik* értelemben, hihetőleg a *másodikban*, akarja mondani; ha pedig netalán azt akarná kifejezni, hogy egyszerre mind a kettőre érti: akkor így kellene mondania: „sokszor láttuk egymást a b.-tól kábúlva.“ —

Teljesen eléadni, mikor élhetni magyarul *infin. constructioval*, a magyar nyelvtan dolga: itt csak annyira volt szükség, a menyinyiből a két nyelvnek *különbözését* e részben *elégge átláthatni*.

1. c. Jó lesz előre megismerkednünk a szokottabb igékkel, melyek e szabály alá tartoznak. Imhol vannak:

accipio: e jelentésben: valakitől *tudósítást, értesítést* veszek.

affirmo (*confirmo*) állítom, erősítem (hogy ez-amaz így-úgy van.)

animadverto: észreveszem.

arbitror: ítélem, vélem.

audio: hallom (hogy ez-amaz történik, vagy történt.)

censeo: vélem, ítélem.

certiorem facio: tudósítom, értesítem.

cogito: gondolom, (hogy valami így-úgy van.)

cognosco: megtudom, tudomást veszek valamiről.

colligo: e jelentésben: következtetem, valami okból, jeltől gondolom, ítélem, (hogy ez-amaz, így-úgy van.)

comperio: megtudom, értesülök.

concedo: megengedem (állítási értelemben; hogy valamely dologról való állítás igaz v. nem az.)

concludo: következtetem, okoskodva kihozom.

contendo: ily értelemben: erősítem (hatályosan) különösen ellenkező állítással szemben.

<i>credo</i> : hiszem.	<i>ignosco</i> : nem tudom.
<i>despero</i> : elcsüggedek, remé, nyemet veszttem (a felől, hogy ez amaz lesz.)	<i>intelligo</i> : észreveszem, vagy átlátom.
<i>disco</i> : tanulom (hogy ez- amaz így-úgy van.)	<i>judico</i> : ítélem.
<i>dubito</i> : kétlem.	<i>memini</i> : emlékezem.
<i>duco</i> ; ez értelemben: vélem, ilyennek-olyannak tartom (hogy valami így-amúgy legyen)	<i>nescio</i> : nem tudom.
<i>efficio</i> : e jelentésben: meg- mutatom okoskodással, okokból kihozom, követ- keztetem.	<i>novi</i> : tudom (<i>nosco</i> .)
<i>existimo</i> : vélem, gondolom, úgy tartom hogy . . .	<i>nuncio</i> : hírül adom, hozom. nuncium affero.
<i>fac</i> : ez értelemben: tedd fel, gondold; tedd azt az ese- tet, hogy . . .	<i>obliviscor</i> : feledem.
	<i>opinor</i> ; vélem, vélekedem.
	<i>perspicio</i> : belátom, megértem
	<i>puto</i> : gondolom,
	<i>recordor</i> : visszaemlékezem
	<i>reor</i> : vélem, ítélem.
	<i>sentio</i> : érzem, észreveszem.
	<i>spero</i> : reménylem.
	<i>suspicio</i> : gyanítom.
	<i>video</i> : látom.

1. d. Meg kell még itt jegyezni:

aa) *Ha* a főmondat *alanya* nem *első* v. *máso-
dik* személyü, hanem *mutató* vagy másféle névmás,
vagy *személyi* vagy legalább *ilyennek* képzelt sub-
stantivum; és *ha* ilyenkor a *kapcsolt* mondatnak is
ugyan ez az *alanya*: ez esetben latinúl az *infinít.
constr.* accusativusául a *reflexivum* pronoment (se)
teszik; magyarul azonban elmaradhat, sőt jobb
ha elmarad, az illető kapcsolt mondatból, az „ő“,
„maga“ alany; és kitenni csak akkor kell, mikor
nyomaték van rajta. péld.:

Graeci videbant, *se* a Per-
sis numero longe *superari*.

A Görögök láták, *hogy*
(*ők*) a Persáktól számra nézt
meszsze *felül* mulatnak; *(job-
ban magyarul active: hogy a*
Persák őket sz. n. m. *felül-
múlják.*

Themistocles sperabat, se ingentem Xerxis classem navalem dolo victurum (esse).

Cicero consul per exploratores comperit, et se, et alios optimates, a Catilina et sociis, ad caedem esse designatos.

bb) A *periphrastica* conjugationak, nem csak az igék rendes összetett idői közé sorozott alakjai, hanem a többiek is használhatók infinit. constructióba. péld.:

Sapientes docent, virtutem propter se expetendam (esse).

Agnosco, haec omnia (acc.) jam dudum perficienda fuisse.

Nonnulli contendunt, Hannibalem rei Romanae finem fuisse facturum, nisi factione impeditus esset.

cc) Bár mely időben legyen is a főmondat itéje: az infinita constructio mind csak egyképen alakúl. péld.:

Agnosco }
Agnovi } multa mihi deesse
Agnoscam }

Si tempore agnovisses, multa tibi deesse: nunc melius res tuae se haberent.

Them. remelte, hogy (ő) Xerxes roppant hajós-seregét, (hadi) fortélylyal (csel-lel) meg fogja győzni (meggyőzi)

Cicero a consul, megtudta kémek által, hogy Catilinától és társaitól, ő maga is, és más előkelők is, ki vannak jelölve a halálra.

A bölcsek azt tanítják (úgytanítanak), hogy az erényre, magáért kell törekedni (nem bérért).

Elismerem, hogy mind ezeket már rég végre kellett volna hajtani.

Némelyek erősítik, hogy H. a romai államnak véget vetett volna, ha cselszövénytől meg nem gátoltatik (ha otthoni fondorkodások nem gátolják).

Elismerem }
Elismertem } hogy sok
El fogom ismerni } hiányzik
 } nekem.

Ha idején elismerted volna, hogy sok hiányzik neked: most jobb karban volnának dolgaid.

dd) Néha *oly* mondat megy *infinita constructio*ba, melyben *különb*ben is van már *infinitivus*. Ez, az eset azoknál az igéknél, melyekkel *tárgymutató infinitivus* jár mint szükséges pótló. (VI. 9.) Ilyenek péld. *volo, nolo, malo, possum, debeo, cupio, incipio, desino*. Ilyenkor, látnivaló hogy csak magok ezek az igék mennek *infinitivus*ba, *a constructionál fogva*; a másik *infinitivus* pedig velök jár *úgy is*, ha *finita a constructio*, péld. e mondatban: *tu incipere proelium non vis*: te kezdeni nem akarod a csatát; a „non vis“ pótlója: „incipere.“ Ha belőle *inf. constr.* alakúl: akkor a „non vis“ helyett is *inf. (nolle)* kell.

Video te proelium incipere nolle: sed spero (te) secuturum (esse) si alii inceperint.

Credo equidem vos, amici, velle mihi opem ferre, sed intellego, non posse (vos mihi opem ferre.)

Putasne nos unquam te amare desituros (esse)?

Memini patrem acriter nos fratres reprehendere solitum (esse) quum puerorum more altercaremur.

Látom, hogy te *kezdeni nem akarod* a csatát: de reményelem, hogy, ha mások megkezdik, követed (őket).

Hiszem én ugyan, barátim, *hogy akartok* nekem segíteni, de *belátom hogy* nem *tehetitek*.

Gondold e *hogy* mi valaha téged szeretni *megszűnjünk*?

Emlékezem, *hogy* atyánk keményen szokott hibáztatni minket, testvéreket, mikor gyermekek módjára veszekedtünk.

2. Az *oly activ* igékkal, vagy más szókkal is, melyek a *gondolatnak érzésnek, akaratnak nyilvánítását* vagy ennek ellenkezőjét jelentik *accus.* és *inf.* jár, *éppen oly módon*, mint az érzést, gondolást jelentőkkel.

Az *ily értelmű* szók közül jegyezzük meg most *ezeket*:

affirmo: állítom, erősítem.

agnosco: elismerem.

aperio: nyilvánítom, fölfedem, kijelentem.

dico: mondom.

doceo: tanítok, *nem személyt,*
hanem *dolgot.*

fateor (conf.) megvallom, el-
ismerem.

ferunt: mondják, (az a hire,
vagy beszélnek.)

indico, -are: jelentem, jelét
adom valaminek; res ali-
qua indicat aliquid: vala-
mely dolog, *jele* ennek-
annak.

juro: esküszöm.

lego: olvasom (péld. az írók-
nál.)

Péld.: Seneca luculenter
et pulchredocet, *neminem sine*
virtute esse posse beatum.

Quis affirmet hominum tan-
tum causa factum esse mun-
dum?

Experientia testatur, nihil
esse ab omni parte beatum.

Homo improbus simulat
se benevolum (esse), ut im-
prudenter fallat.

Romulum et Remum infan-
tes a lupa nutritos (esse) fe-
runt.

Negare non possum, me
hoc nuntio magnopere com-
moveri.

Astronomi demonstrant stel-
las, quae planetae dicuntur
terrae nostrae esse similes.

Ciconiarum et hirundinum
adventus, *mitiorem anni tem-
pestatem advenisse indicat.*

memoriae tradoprodo: em-
lékezetben hagyom.

narro: elbeszélem.

nego: tagadom, (mondom,
hogy nem . . .)

nuntio: hírül hozom adom.

ostendo: mutatom.

perhibeo: állítom.

promitto, polliceor: ígérem.

refero: eléadom.

scribo: írom.

simulo (dissimulo) tettetem.

testor (testis sum) bizonyí-
tom, tanúja vagyok vala-
minek.

Seneca világosan és szé-
pen *tanítja, hogy senki* erény
nélkül *boldog nem lehet.*

Ki állítná, *hogy csak az*
emberekért *van teremve a*
világ?

A tapasztalás *bizonyítja,*
hogy semmi állapot nem bol-
dog minden részben.

A gonosz ember jó indu-
latúnak *tetteti* magát, hogy a
vigyázatlanokat megcsalja.

Azt mondják, hogy Romu-
lust és Remust *egy farkas*
taplálta emő korukban.

Nem tagadhatom, hogy ez a
tudósítást engem nagyon fel-
indít.

A csillagászok *megmutat-*
ják, hogy (azok a) csillagok,
melyek bolygóknak nevez-
tetnek, a mi földünkhöz ha-
sonlók.

A gólyák és fecskék meg-
érkezte *jelenti, hogy az év*
szelidebb szaka eljött.

3. Az *akarást, ohajtást, megengedést, parancsolást, tiltást* és ehez hasonlókat jelentő *activ* igéknél is van helye az *accusativusnak* infinitivussal.

Ilyen igék: *volo, nolo, malo.*

cupio: kívánom.

opto: ohajtom.

studeo: igyekezem.

jubeo: parancsolom.

veto: tiltom.

cogo: kényszerítem.

sino: megengedem, elhagyom.

patior: elűröm, elszenvedem.

Péld. *Quales in te alios esse vis, talem te aliis praebe.*

A *milyenek* akarod, hogy *mások* irántad *legyenek*, olyan-
nak bizonyítsd magadat
irántok.

Magistratus bonus non patitur civibus injuriam fieri.

A jó kormány nem *szenved* meg, hogy a polgárokon
jogtalanság történjék.

Natura suam cuique patriam carissimam esse voluit.

A természet úgy *akarta*,
hogy kinek-kinek a maga
hazája *legyen legkedvesebb*.

Pacem conservari omnes boni optant.

Minden jók *ohajtják*, hogy
a béke megmaradjon.

Leges vetant quenquam injurias sibi illatas ipsum ulcisci.

A törvények *tiltják*, hogy
bárki is, a rajta elkövetett
jogtalanságokat maga *bosszulja* meg.

Lycurgus virgines sine dote nubere jussit.

Lycurgus úgy *rendelte*,
hogy a *lyányok*, *menyaszt*
szonyi hozomány nélkül *men-
jenek férjhez*.

Nunquam sinemus, civem tam probum, ab inimicis opprimi.

Soha sem *tűrjük*, hogy ily
becsületes polgár elnyomassék
elleneitől. vagy: *active.*

4. Több *oly közép* igéknél is, melyek *örven-
dést, bánkódást, bámulást, boszankodást* — vagy ez in-
dúlatok *nyilvánítását*, v. *dicsekvést, panaszlást* jelen-
tenek, — van helye az *infin.* constructionnak,
acc.-sal.

Úgy látszik, egyelőre, hogy *ez igéket is lehet* vala az 1. 2. pontok alá sorozni, mivel *ezek is* *érzést* vagy *érzés-nyilvánítást* jelentenek: *helyesebb* azonban még is *külön* osztályba tenni őket; mert velök, *más* benső kapcsolata van az *inf. constructionnak*, mint amazokkal; *ott* az *infin. constructio* e kérdésre felel, *mit* éreznek, *mit* nyilvánítanak? *itt pedig* erre: *miért*, *mi okon* örvendenek, bánkódnak, *min* bámulnak boszankodnak? Amaz esetben az *infin. constr. tárgymutató*, ezekben pedig *ok-adó*. És éppen ezért, az ily *infin. constr.-ot*, *quod*, *ok-adó conjunctioval* és *finita constr.-val* föl lehet cserélni; amazokat pedig nem. (lásd alább 8.)

Ily jelentésű igék:

gaudeo, laetor: örvendek.
doleo: fájlalom.
miror: csodálkozom.
indignor: boszankodom.

queror: panaszolok.
aegre, moleste, graviter fero:
nehezen szenvedem.

Péld. *Gaudeo, literas meas, tibi esse jucundas.*

Örvendek, hogy leveleim neked kedvesek.

Desipit, qui se a stultis laudari gaudet.

Esztelen az, ki örvend, ha a balgák dicsérik (őt)

Alexander vehementer dolebat, Clitum, amicum innocentem, a se occisum. (esse.)

Sándor keservesen bánkódott, hogy Clitust, ártatlan barátját megölte.

Cato mirabatur, haruspices, cum se invicem conspicerent, non ridere.

Cato csodálkozott, hogy a jósok, mikor egymást meglátják, nem kacagnak.

Cur indignaris nocere tibi (eos) quibus ipse nocuisti?

Miért méltatlankodol, hogy ártanak neked azok, kiknek magad ártottál?

Falso querimini, vos indigni pati; ipsi enim fortunae vestrae estis fabri.

Helytelenül panaszoltok, hogy olyakat szenvedtek, melyeket nem érdemletek; mert magatok vagytok sorotok szerzői.

5. *Infinita constr.-nak acc.-sal, — van helye*

abban az esetben is, ha egy egész mondatban kifejezet dologról ily ítéleteket, vagy ellenkezőket, mondanak: *szükséges, hasznos, kívánatos, igazságos, illő, hihető, igaz, nyilvánvaló, dicséretes, fontos, érdekes* s t. eff. péld. „Méltányos (dolog), hogy megadjuk mindennek magáét.“ Látnivaló, hogy itt a kapcsolt mondat tartalmát itéli meg a másik mondat: ez tehát az *ite*, amaz pedig ez itének *alanya*: „mi méltányos?“ ft: „az, hogy megadjuk kk. a. m.“ „quid est aequum?“ „ut suum cuique tribuamus.“ És már az *ily kapcsolt* mondatokat is lehet *inf. constructió*vá alakítani így: *aequum est, suum cuique (nos) tribuere*: „méltányos megadnunk mindennek a magáét“ — Mint látjuk, magyarul is lehet hasonlólag szerkezni a mondatot: de szorosabban meg nézve, úgy találjuk, hogy még sem egészen olyan ez, mint a latin: mert a latinban *accusativust*, a magyarban pedig *dativust* kell tenni, vagy legalább érteni az ily *inf.-hoz*; *(nos) tribuere* = *(nekünk)* megadnunk; de van még nagyobb különbség is e részben a két nyelv között: az t. i. hogy *inf. constr.* magyarul amaz ítéletekhez inkább *csak akkor* illik, ha **érdeklettséget** fejeznek ki és ekkor sem mindig; (ilyenek: péld. „szükséges illő, hogy ez-amaz *így legyen* = ennek-annak *így lenni*): ellenben ha *csak az* forog fen, hogy a kapcsolt mondatban foglalt dolog *igaz*, vagy *hihető*, vagy *bizonyos*, vagy ezekkel ellenkező; ily esetben magyarul nem tehetni a kapcsolt mondatot *inf. constr.-ba*. például: ezt: „Certum est tellurem circa solem volvi“ nem lehet magyarul így tenni: „bizonyos, a földnek a nap körül *forogni*“ — hanem *csak kapcsolt* mondat tal: „biz *hogy* a f. a n. k. *forog*“ ellenben ezt: „szükséges hogy a kitűzött időre mindnyájan ké-

szen legyünk,“ lehet magyarul is *inf. constr.*-ba tenni: szükséges mindnyájunknak készen lenni a k. időre.

Ily finita constr. illik: a) ez igékhez:

apparet: nyilvánvaló, világos (vminek így-amúgy léte.)	juvat: kedve van vkinek ezt-azt tenni.
conducit: hasznára, javára van (vkinek ez-az.)	licet: szabad (vkinek ezt- azt tenni.)
constat: bizonyos, áll.	oportet: kell (így-úgy tenni.)
convenit: illik, célszerű.	placet: helyesel, jónak lát vki valamit.
decet: illik	piget: restell, ún.
dedecet: nem illik.	poenitet: bán vki vmit.
elucet: világos, kiviláglik.	pudet: szégyenel.
expedit: hasznos, előnyös.	refert: különbséget tesz, ennyit-annyit tesz.
fugit aliquem aliquid: vki előtt nincs tudva vmi.	taedet: ún. utál.
interest: érdekében van va- lakinek vmi.	

b) Ily neutrum adjectiv. itékhez:

aequum est: méltányos.	uecesse est: szükség.
aliud... aliud est: más ez, más amaz.	opus est: kell.
apertum est: nyilvánosságos.	par est: illő.
difficile est: bajos.	perspicuum est: átlátható, világos.
facile est: könnyű.	pulchrum, decorum est: szép, dicső.
grave est: nehéz, terhes, súlyos.	turpe est: rút dolog, gya- lázat.
honestum est: tisztességes, erkölcsileg jó.	tantundem est: ugyanannyi.
iniquum est: igazságtalan.	tempus est: ideje (ezt-azt tenni.)
jucundum est: kedves, él- vezetes.	utile est: hasznos.
justum, injustum est: igaz- ságos -talan.	verum est: igaz, való.
manifestum est: nyilván- ságos, világos.	veri simile est: valószínű, hihető.

c) Ily substant. itékhez:

tempus est: ideje van vmit tenni, (eljött az idő).	magna laus est: nagy di- cséret.
---	-------------------------------------

facinus, scelus est: véték,
gonoszság (ezt-azt tenni.)

Péld. *Difficile est, amicitiam
ad extremum usque vitae
diem permanere.*

*Aliud est iracundum, aliud
iratum esse.*

*Legem brevem esse oportet,
ut facilius ab imperitis te-
neatur.*

*Luculenter ex his rebus
apparet, hac via vos propo-
situm assequi non posse.*

*Omnibus bonis expedit,
judices sine odio et favore
sententiam ferre.*

*Tempus est, nos jam de illa
perpetua, non de hac exi-
gua vita cogitare.*

*Magna laus est, divitem di-
vitiis, potentem potestate non
abuti.*

*Facinus est vinciri civem
Romanum, scelus verberari,
prope parricidium necari.
(magyarul jobb active).*

*Neque me dicere talia de-
cet, neque te audire.*

*Piget, me toties eadem tibi
iterare, neque tamen quid-
quam apud te assequi.*

6. Mind e pontok alatt eléadott esetekben az
inf. constr. *accusativussal* járt: Vannak azonban gya-
kori esetek, melyekben *nominativussal* járhat. Jele-
sen: a *mondást, mutatást, hívést, vélest, parancsolást,*

*opinio est: az a vélemény.
spes est: az a remény.*

*Bajos dolog, a barátságnak
az élet utolsó napjáig meg-
maradni.*

*Más dolog, indulatosnak
lenni, más haragudni.*

A törvénynek rövidnek
kell lenni, hogy a tanulat-
lanok is könnyebben meg-
tarthassák (eszökben.)

Világosan megtetszik ezek-
ből, *hogy* ez uton czélotok'
el nem érthetitek.

Minden jóknak *érdekében*
áll, hogy a bírák ránkör és
kedvezés nélkül hozzák ité-
letöket.

Ideje nekünk már amaz
örök életről *gondolkodni*, nem
erről a rövidről.

Nagy dicséret, a gazdag-
nak a gazdagsággal, a hatal-
masnak a hatalommal *vész-*
sza nem élni.

Vétkes dolog, megkötni
egy romai polgárt, *gonosz-*
ság megverni, csaknem *atyafi-*
vérontás, megölni.

Nem illik sem nekem mon-
dani, — sem neked hallani
ilyeket.

Restellem, (únom) annyi-
szor ismételni neked ugyan-
azt, és még is semmit sem
érni el nálad.

tiltást és hasonlókat jelentő **passiv** igéktől függő inf. constr.-t szokták latinúl *nominativussal* szerkeszteni; t. i.:

Ezek helyett:

Igy mondják:

dicitur, te hoc fecisse; non videtur te tantas res perficere posse.

jubetur, omnes cives (acc.) stato tempore convenire.

tu dicēris hoc fecisse; tu non videris t. r. perficere posse.

omnes cives (nomin.) stato temp. convenire jubentur.

Az első oszlop példáiban, *dicitur, videtur, jubetur*, **passiv** igék, *impersonaliter* állanak, és tőlök függ az *accusativussal* járó inf. constr.: a másik oszlop-beliekben *personalis* értelemben vannak használva ugyanez igék; és *alanyukká* lesz az, a mi *előbb* az infinitivussal járó *accusativus* vala; *amazokban*, az egész infinitivus mondatot, úgy kell nézni, mint a *dicitur dologi alanyát*, mert e kérdésre felel: *quid dicitur? mi mondatik?* ft.: *az mondatik, hogy te tetted ezt: emezekben pedig a passiv igének nem az egész inf. constr.-ban levő mondat az alanya, hanem csak az a szó, mely előbb az infinitus mondatban volt alany; emezekkel nem e kérdésre felelnek: „quid dicitur, jubetur, videtur? hanem ezekre: quis dicitur? ft.: „tu diceris h. f.“ quis non videtur? ft.: „tu non videris t. r. p. p.“; qui jubentur? ft.: „omnes cives jubentur (st. t. conv.)“*

Látnivaló hát, hogy a mi *előbb* az infin.-hoz tartozó *accus.* vala, annak a *passiv* ige *alanyává* s tehát, ez esetben, *nominativussá* kell változnia. És mivel, a *vélést, ítélest, nevezést* s a t. jelentő pass. igék, mint tudjuk (VI. 1. b.) *nominativus itepótlóval* járnak: tehát e mondatban is „tu videris fecisse,” az infinitivus, mint a „videris” itének pótlója, no-

minativus; a *simplex* időknél ez, alakilag, nem látszik: de kitetszik alakilag is, ha az infinitivusi idő *összszetett*; mert az illető idő participiumi részének *nominativus*ban kell lenni az *ily* infin. constr.-ban; péld. e mondat: videtur mihi vos nondum victos esse: *passiva* inf. constr.-val így alakúl Videmini (vos) mihi no dum **victi** (esse). — Magyarúl, avagy csak erőltetve is ritkán lehet *így* mondani; péld. *ezt* ugyan lehetne, igen-igen esikorgóan, így tenni ki: láttattok (ti) nekem, még nem lenni legyőzetteknek; (v. kissé természetesebben: . . . legyőzve (-etve) nem lenni: de helyesen magyarúl így van: nekem úgy látszik, hogy még nem vagytok legyőzve; vagy így: nem vagytok, (mint) látom, még legyőzve. péld.:

Romulus et Remus a lupa nutriti fuisse feruntur.

Az a monda, hogy R. és R. farkastól tápláltattak (h. R.-t és R.-t farkas szoptatta.)

Demosthenes Platonem studiose lectitasse traditur.

Azt hagyták emlékezetben, hogy D. P.-t komolyan tanulmányozva olvasgatta.

Cicero inter omnes Romanos merito eloquentissimus (esse) existimatur.

Cicero méltán íteltetik minden Romaiak közt legnagyobb szónoknak (v. C.-t méltán ítélik; Cic.-ról méltán ítélik, hogy . . . s a t.)

Homerus ante Lycurgi tempora vixisse putatur.

Az a vélemény, hogy Homerus Lycurgus kora előtt élt.

Canes regionum hyperborearum nunquam latrare perhibentur.

Azt állítják, hogy a magas-északi vidékek kutyái soha sem ugatnak.

Hannibal rectā Romam tendere nuntiabatur.

Tudósítás érkezik, hogy H. egyenesen Romának tart.

Többet erről később. — Gyakorlásul tegye át a tanuló e példákat, *accusativussal* járó inf. constructioba; próbálja magyarúl szóról szóra tenni, s vegye észre, me-

lyiket lehet, habár erőltetve is — melyiket nem lehet még *így* is, — és lehet-e valamelyiket úgy tenni át szó szerint, hogy egyszersmind *jól* legyen magyarul?

7 Gyakori eset: hogy *azon az acc.-on* kívül, melyet az *inf. constr.* kíván, még egy más, *tárgymutató acc.* is van a mondatban, mely az *inf.-ban* levő *transitiv* igéhez tartozik. péld.: „Nem hiszem, hogy te engem e dologban segíthess“: itt „engem“ a „segít“ igének tárgymutató-pótlója. *És már*, ha ezt latinúl így teszszük ki: Non credo te, hac in re, me posse adjuvare — *kétséges* lesz a mondat értelme; *mert nincs miből észrevenni*, hogy a „te“ és „me“ *acc.-sok* közül, *melyik* a „segít“ igének „alanya“ és *melyik* a „tárgymutatója“; *tehát* a mondat *teheti* ezt is: „nem *hsz. h. én téged* e. d. fölsegíthesselek. Ily esetben tehát, a két értelmiség elkerülése végett — de néha csak a jobb hangzásért is — *passiv infin. constr.-val* élnek. Tudjuk pedig (I. K. LXI. 6.) hogy a *finitus* *modus-u activ* mondatot, miképp lehet *passivvá* alakítani, a jelentés lényeges változása nélkül: t. i. *úgy*, hogy, *a mi az activ* ige tárgymutató *acc.-sa*, *azt a passivumba áttett ige alanyává* teszik, *azt pedig a mi, alanya* amannak, *a ab* vagy néha *más viszonyzóval*, vagy *viszonyraggal*, *pótlójává* teszik a *passiv* igének; péld. e mondat: *tu me adjuvare potes* = *ego a (v. abs) te adjuvari possum.* *És már*: ezt a *passiv* mondatot *inf. constr.-ba* téve át, így lehet alakítani: „non credo me a te adjuvari posse.“ Magyarúl sem lehetetlen így mondani: nem hiszem, hogy *én tőled* e dologban *fölsegíttethessem*, vagy ... *fölsegítve* lehessek“ hanem ez *nemmagyaros* beszéd: így mondani pedig: „nem hiszem magamtól e dologban fölsegíttethetni“ még kevésbé az.

8. Nem ok nélkül vannak a fönnebbiekben a szabályok így mondva: „ez meg ez esetben *helye van* az inf. constr.-nak“ nem pedig így: „ekkor meg' ekkor *mellözhetlenül* inf. constr. *kell.*“ Mert van elég eset, melyben kötszóval kapcsolt mondat, vagy inf. constr.-val élni, majd egyaránt helyes. —

Erre nézve elég ez uttal enynyit jegyezni meg, hogy —

a) Az 1. 2. pontok alatt elésorolt jelentésü igékkel, „ut“ *conjunctio*val kapcsolt mondat soha sem jár; (az „ut“ melyet néhol az íróknál ily igékkel találhatni, *nem conjunctio*, hanem *adverbium*; (= mint, mennyire, mily módon); „quod“-ot is ily esetben csak a *később* kor íróinál, s ezeknél is csak *ritkán* találunk. De —

b) A 3. 5. pontok alatt tárgyalt esetekben *inf. constructio*, vagy pedig „ut“-os mondat *conjunctivussal* többnyire egyaránt használható.

c) A 4. pont alattiakkal is egyaránt járhat inf. constr. vagy „quod“-dal kapcsolt mondat: *amaz*, ha a *tárgyát* fejezik ki a főmondat igéjének (péld. azt, *a mit* bámulnak, vagy fájlalnak, nehezen vesznek); *emez*, ha az *okát* (péld. *miért* örvendenek, *a mi okon* bámulnak *a mi miatt* aggódnak); mely *kettő* azonban gyakran *egyre* megy ki, s tehát egymással fölcserélhető. (l. fönebb e fejezetben 4. a.)

9. Végre szükség még megjegyeznünk azt is: hogy az inf. constr.-ban *relativum pronomen* is van néha, vagy úgy mint *alanya*, vagy úgy mint — *pótlója* az infinitivusnak, péld. „Non accepi literas *quas* fratrem tuum ad me misisse dicis.“ Itt „*quas*“ a „*misisse*“ *tárgymutató*-pótlója. Ha pedig így mondjuk: „Non acc. lit. *quas* a fratre tuo ad me missas (esse) dicis“: ekkor „*quas*“ a „*missas esse*“-nek *alanya*. Ily esetekben magyarul legjobb, ha

még „hogy“-os mondattal sem élünk, hanem az infinita constr.-t kívánó igét „*mint*” adverbiummal, közből tesz-
szük, így „nem vettem: a levelet, melyet, *mint* mondod,
testvéred nekem küldött.” Így nem volna oly jól: „me-
lyet, hogy testvéred nekem küldött, mondod; így még
nehézkesebb volna: „*melyet* testvéredtől nekem *küldetve*
lenni mondasz”; *activ. infin. constr.* pedig éppen ez eset-
ben, magyarul éppen *lehetetlen*. Lehet egyébiránt az ily
mondatot *úgy is* szerkeszteni magyarul, hogy a *relat. pro-*
*nomen*hez, *ról-ről, felől, ra-re-nézve* viszonzyszókat teszünk,
s ehez teszszük az *inf. constr.-t kívánó* igét, és hozzá,
„hogy“-os mondatot kapesolunk; így „u. v. a levelet,
melyről írod, *hogy* testvéred nekem küldötte.” — „Meg-
kaptam végre a könyvet, *melyről* mondtam volt neked, *hogy*
sokáig hiába kerestem.” „Elértem hamar a czélt, *melyről*
azt hittem *hogy* csak később fogom elérni.” Latinul ily
szerkezet nem helyes: hanem így kell: *assecutus sum*
finem, quem me tantum serius assecuturum credebam. Ily
esetben, a milyen az utóbbi, magyarul *is* élhetni *inf. constr.-*
val; így „ham. elért. a. cz., *melyet* csak később *hittem*
elérni.” Hanem úgy tetszik mégis, mintha ez, idegenszerű
beszéd volna: az pedig nem csak *tetszik* úgy, hanem
bizonyosan *úgy van*, hogy a magyar népnek az a része,
mely *más* ajku emberekkel és *más* nyelvű, vagy nem elég
magyarosan fordított könyvekkel *nem érintkezik*, — *nem*
beszél így.

XXIV.

Egybeöntött mondatok: B) Participiummal.

1. Hátra van még, megismerkednünk nagyá-
ból, egy más nemével a latin *egybeöntött* monda-
toknak: a *participiumos mondatokkal*. Ezek teszik az
ó classicus nyelvek egyik legszembetünőbb *sajátságát*;
mert egy nyelvben sem *anynyiféle* és *oly gya-*
kori a participiumok használata, mint a latinban,
és *öregebb testvére*ben, a hellenben.

2. Szemléljük példákban, hogy alakúlnak a
participiummal szerkesztett mondatok.

a) Nézzük e példákat:

I.	II.	III.	IV.
1. Homo v. homines	tunc v. tunc simul v. simul simul (v. simul) inb } amans v. amans amantis v. amantis amanti v. amanti amantem v. amantem amantem v. amantem amanti v. amanti amanti v. amanti	amans v. -tes	beatus v. beati esse non potest v. possunt.
2. Animus hominis v. -um		amantis v. -ium	nihil aliorum sorte movetur.
3. Homini v. -ibus		amanti v. -ibus	nemo amicus esse potest.
4. Hominem v. -es		amantem v. -es	nemo amare potest.
5. Ad hominem v. -es		amantem v. -es	nemo libenter accedit.
6. Ab homine v. -ibus		amanti v. -ibus	nemo sanus verum beneficium exspectat.
7. In homine v. -ibus		amanti v. -ibus	nemo spem certam collocare potest.

I.	II.	III.	IV.
1. Az (oly) ember v. -ek	ki magát v. kik magokat szer- fölött szöret v. szeretik } A magát v. magokat szerföltt szerető	emberv. -ek	boldog v. -ok nem lehet v. -nek
2. „ „ ember v. -ek lelke		emberv. -ek lelke	mások sorsától nem érdeklődik
3. „ „ embernek v. -eknek		embernek v. -eknek	senki sem lehet barátja v. -jok
4. „ „ embert v. -eket		embert v. -eket	senki sem szeret- heti
5. „ „ emberhez v. -ekhez		emberhez v. -ekhez	senki sem járul örömmel
6. „ „ embertől v. -ektől		embertől v. -ektől	senki sem vár igaz jótétet
7. „ „ emberben v. -ekben		emberben v. -ekben	s. sem helyezhet biztos reményt.

Könnyen észrevehetni, hogy e példák miben egyeznek. Átlátni pedig, hogy bizonyos esetek miben egyeznek: annyi mint megkapni a szabályt, melyet azon esetek, e részben, követnek. Lássuk hát:

Az I. oszlopban ugyanazon szó van, egyik vagy másik ejtésben, egyik vagy másik viszony-
szóval, vagy viszonyraggal. Azért van ez így, hogy
mennél elevenebben kitűnjék, mikép a participium-
nak akár mely casusban levő szóhoz lehet tartoznia,
és evvel kell egyeznie számrá, ejtésre nemre nézt.

A II. oszlopban is ugyan azon *relativum pronomenes* mondat van (egyesben v. többesben) — kapcsolva az I. oszlopbeli *közös* szóhoz, mint *pótló* és pedig *szükséges* pótló.

A III. oszlopban, a II. oszlopbeli *kapcsolt mondat* igéje *participiummá* s tehát *adjectivummá* van változtatva, és *jelzőül* téve az I. oszlopbeli *közös* szóhoz; egyszersmind a *relativum el van ejtve*: és eképp' már most, ama *közös* szó pótlója, nem képez *külön-mondatot*, hanem közvetlen és közleges *jelzőkből* áll, s tehát a *főmondat alkotó részévé* lett.

A IV. oszlopban az I. oszlopbeli szókkal megkezdett főmondat többi szavai vannak, melyek *egyaránt* illenek, *akár meghagyjuk a kapcsolt mondatot, akár jelzővé alakítjuk*. E részletes bonczolatból már világosan átláthatja a *kezdő* is, hogy: „relativum pronomennel kapcsolt mondatot **egybe** lehet **önteni** a főmondattal *úgy*: ha a pronoment elhagyják, igéjét *participiummá* változtatják és *jelzőül* teszik a főmondat azon szavához, melyhez volt kapcsolva a *relativum*.“

Azt is észre kell vennünk, hogy az ily relat. *pronomenes* mondat, és így a *belőle* való *participium* is, tartozhatik a főmondatnak *akár* alanyához, *akár* alanya vagy itéje *bármelyik pótló-casusához*. Ama feltagolt példák közül:

az *elsőben* a főmondat *alanyához* (*homo* vagy *homines*)

a *másodikban*: az alannak (*animus*) *birtokosához* (*hominis* v. *-num*) —

a *harmadikban*: a főmondat itepótló *dativusához* (*hominis* v. *-bus*)

a *negyedikben*: a főmondat itepótló *accusativusához* (*hominem* v. *homines*) —

az 5- 6- 7-dikben: a főmondat *viszony-szavas* itepótlóihoz (ad hominem v. -nes; ab homine v. -ibus; in homine v. -ibus) — tartozik a *participium* mint *jelző*, s tehát *azokkal* egyezik *számban*, *ejtésben*, *nemben*.

Az is látnivaló: hogy az egybeöntött mondat participiuma. *nem csak* activum, és praesens lehet, mint ama példákban: hanem *passivum* is *perfectum* is, *futurum* is, *ahoz képest a mely időben van a relat. mondat itéje*. péld.:

e **relativ** *kapcsolt* mondatokból:

Animi bona sunt verae divitiae, quae perpetuo manebunt.

A lélek javai az(ok) a gazdagság(ok) mely(ek) örökké megmaradnak.

Bona, quae male parta sunt male dilabuntur.

A birto(kok), melyek gonoszúl vannak szerezve, gonoszúl is vesznek el.

Homeri carmina epica, quae antea dispersa et confuta erant, Pisistratus Atheniensium tyrannus, colligi et disponi jussit.

Homér epicus verseit, melyek az előtt szét voltak szórva és összezavarva, egybegyűjtette és rendeztette P. az athenaeiek kényura.

Adolescentem, qui nunquam ulla in re sit reprehendus, vix vel unum invenies.

így alakúl a *participiummal* egybeöntött mondat:

An. b. s. v. d. p. mansurae.

A lél. jav. örökké megmaradó (-andó) kincs(ek).

Male parta (bona) male dilabuntur.

A. g. szerzett birtok g. is vesz el (eből gyűlt szerdeknek ebből kell elveszni (példabeszéd.)

P. A. t. H. c. e., antea dispersa et confusa, coll. et disp. jussit.

Homernak az előtt szét-szórt és összezavarva epicus verseit P. az a.-iek k. egybegy. és rendeztette.

Adolescentem, nunq. u. c. r. reprehendendum, v. v. u. inv.

Növendéket, *ki* soha semmi dologban sem *volna* hibáztatni méltó, alig találász avagy csak egyet is.

Növendéket soha s. dol. nem hibáztathatót al. t. a. csak egyet is.

b) Nézzük, továbbá, e példákat:

Dionysius tyrannus, post quam Syracusis expulsus esset, Corinthi ludi magistrum egit.

D. t. Syr. expulsus, C. lud. egit.

Dionys. kényúr, miután S.-ból kiűzték, C.-ban iskola-mester volt.

D. t. S.-ból kiűzetvén C.-ban iskm. volt.

Curio, quum domi ad focum sederet, magnum auri pondus Samnites attulerunt.

Curio d. ad focum sedenti m. a. p. S. att.

Curiusnak, midőn otthon a tűzhelynél űlt (ülne) nagy menyinyiségű aranyat vitték a Samniumiak (Samnisok.)

Curiusnak, o. a tűzhelynél űltében, n. m. a. v. a S. (C.-nak, a tűzhelynél űlőnek“ magyarúl nem mondjuk így; inkább lehet így: „a t.-nél űlő C.-nak“ — de ez is erőltetett.

Mente recte uti non possumus (nos) si cibo et potione completi sumus.

M. r. u. n. p. (nos) cibo et potione completi.

Risus interdum tanta vi erumpit, ut eum, quam vis cupiamus, tenere non possumus

R. i. t. v. e. ut e. cupientes tenere non possumus.

A kaczagás néha oly erővel tör ki (belőlünk) *hogy (azt), bármint akarnók is, vissza-tartani neni tudjuk.*

A kacz. n. o. e. tör ki; *hogy vissza nem tarthatjuk, akarva is. v.: hogy akarva sem tarthatjuk vissza.*

Venti multas morborum causas removent (eo) quod aërem purgant.

Venti m. m. c. r. aërem purgantes.

A szelek sok okait eltávolítják a betegségeknek *az által, hogy a levegőt megtisztítják.*

A sz. s. o. a. b. eltávol. *megtisztítván a levegőt.*

Gryphes merito inter fabulas referuntur, nunquam enim cuiquam visi sunt.

A griffimadarakat méltán számlálják a mesék közé, mert soha senki sem látott (olyakat.)

Stellae parvae apparent, quoniam ingenti intervallo a nobis disjunguntur.

A csillagok kicsinyeknek tetszenek, mivel roppant távolság választja el (őket) tőlünk.

Gr. m. i. f. r. nunquam cuiquam visi.

A gr. m. sz. a m. közé senki is soha (ily madarakat) nem látván. (jobb: egybe nem öntve.)

St. p. a. ing. int. a nobis disjunctae.

A cs. k. t., roppant távolság választván el (őket, tőlünk.)

E példák *abban egyeznek*: hogy bennök a *kapcsolt* mondat a főmondathoz *conjunctio*val van kötve. Az ily *conjunctio* lehet csak *idői* jelentésű is (*postquam*, *quum*) de lehet *okot* jelentő is (*quum*, *quod*, *quoniam*, *enim*) *föltételező* is (*si*) sőt lehet *ellenokra* mutató is (*quamvis*, *etiamsi*) (I. K. LXXXVI.)

Az ily mondatokból is, mint látjuk, úgy alakul **egybeöntött** mondat, hogy a *conjunctio*t elhagyják; a *kapcsolt* mondat *igéjét*, kellő *idejű participiummá* változtatják, és a főmondat illető szavának *jelzőjévé* teszik, s tehát evvel *egyeztetik számban, ejtésben és nemben*. — Így, az *első* példában „*postquam* Syracusis expulsus esset” *kapcsolt* mondat, úgy van *egybeöntve* a főmondattal: hogy a „*postquam*” *conjunctio* elmarad, és „*expulsus esset*” *pass. mult. idejű* ite „*expulsus*” *particip. perfect. pass.* má változva, *jelzője* lesz *azon* szónak, *melyhez* a *kapcsolt* mondat tartozik; *ez a szó* pedig e példában, a főmondat *alánya* „*Dion. tyr.*”, mely egyszersmind a *kapcsolt* mondaté is; evvel kell tehát egyezni a *jelző particip.*-nak, *számban* (mely itt: *egyes*) *ejtésben* (itt: *nominativ*) *nemben* (itt: *masc.*) — A *második* példában is a *kapcsolt* mondat: „*quum* ad focum sederet” úgy van *egybeöntve* a főmondattal: („*Samnites Curio m. a. p. attulerunt*”) — hogy „*quum*” *conj.*-ja el van hagyva, és „*sederet*” *itéje*, (mivel *egyidejű* a főmondat *itéjével*) *part. act. praesens*-sé van változtatva, s

a főmondat *azon* szavának van téve jelzőjéül, melyhez a kapesolt mondat mint pótló, tartozik; ez a szó pedig itt „Curio“, mert a kapesolt mondat itéjéhez, (sederet) *Curius* (vagy „is“ pron.) van odaértve mint alany; evvel kell tehát a participiumnak egyezni számban, (sing.) ejtésben (dativus) *nemben* (masc.) Hasonlólag kell elemezni a többi példákat is.

c) Lássuk e mondatokat is:

Beatus est, qui jussis divinis obsequitur, et virtutem colit.

B. e. q. j. d. obsequens virt. colit.

Boldog, ki az isteni parancsoknak engedelmeskedik, és az erényt tiszteli.

B. k. a. i. p. engedelmeskedve az erényt tiszteli.

Aeneas patrem humeris imposuit, atque e flammis Trojae eripuit.

Aeneas p. h. impositum e f. T. eripuit.

Ae. atyját vállára vette és Troja lángjaiból kiragadta.

Ae. a. v. vevén Tr. l. k. kirag.

Pompejus Mithridatem Ponti regem, bello devicit, et regno spoliavit.

P. M.-em P. r. b. devictum, regno sp.

P. M.-t Pontus királyát haddal meggyőzte és országától megfosztotta.

P. M.-t P. k. h. meggyőzvé, orsz. megfosztotta.

T. Manlius Gallum in conspectu amborum exercituum caecidit, torque spoliavit, et „Torquati“ cognomen inde accepit.

T. M. G. in c. a. e. caesum torque spolians, Torquati cogn. inde acc.

T. M. egy Gallust mind a két sereg láttára levágott nyaklánczától megfosztott, és innen „Torquatus“ melléknevet kapott.

T. M. egy G.-t m. két s. l. levágván és ny. m. erről T. m. kapott.

E példákban, *összszevont* mondatok. (l. XX.) vannak egybeöntve.

Az elsőben: „obsequitur“ és „studet“ ugyanazon alarynak, t. i. „qui“-nek itéi. Ez iték közül

az *első*, *participii praesens*-sé változott s az alany *jelzőjévé* lett: minek következtében már nincs helye a *copulativa* conjunctionak (*et*, *atque*, *que*) mert nincsenek *egyfőle* mondati-elemek, melyeket egybe-
kössön; a másik *ite* pedig változatlanúl maradt. Tehát ebből: „*qui obsequitur et . . . colit*“ ez lett: *qui . . . obsequens . . . colit*. — A második példában: az *összszevont* mondatok *két* itéjének tárgymutató *acc.*-sa — (*patrem*) és alanya is, ugyan azok. E mondatok, mint látjuk, *aképp* vannak *egybeöntve*, hogy az az *ite*, mely természetileg előbbi idejű mint a másik, *pass. partic. perf.*-má változott, s a *közös* tárgymutató *acc.*-nak *jelzője* lett: és így ebből: „*patrem . . . imposuit atque . . . eripuit*“ ez vált: *patrem . . . impositum . . . eripuit*. — Magyarúl erőltetve volna így mondani: atyját a vállaira *tettet* . . . kiragadta; sőt, ha a *partic.*-mot elébe is tennők az *acc.*-nak *jelzőjéül*, úgy is idegenszerű lenne a beszéd („vállaira *tett* atyját“): tehát magyarúl itt, vagy *adverbiale* participiummal (*véve*, *vévén*) kell élni vagy egybeöntetlenül kell hagyni az *összszevont* mondatokat.

Egyébiránt az is megjegyezni való: hogy az így használt latin *partic. pass. accusativussal*, tulajdonképp *nincs* az *összszevont* mondatok értelme *pontosan kifejezve*: mert *patrem humeris (suis) impositum*“ szorosán véve csak enynyit tesz: „vállaira *tett* atyját“; ebből *pedig* nem látható, hogy „*kitől tetetett* vállaira,“ tőle magától e vagy mástól? Itt tehát „*ellipsis*“ van; az az: bizonyos szók nincsenek kimondva, de oda vannak értve: t. i. ez esetben: „*ab ipso (Aenea)*.“

A 4-dik példában az *összszevont* mondat itéi: *caecidit*, *spoliavit*, *accepit*: közös alanyuk: „*T. Man-*

lius“; de e mellett még közös tárgymutató *acc.-sa* is van az előbbi két itének: „*Gallum*“ caecidit et spoliavit; tehát e kettő közül az, a melyik időileg megelőzi a másikat, *partic. pass. accusativusává*, és közös tárgymutatójoknak (*Gallum*) jelzőjévé lesz. (*Gallum caesum*); a másik pedig, *activ participiummá* alakítva, a közös alanynak lesz jelzője. (*T. Manlius spolians*); és eképp csak **egy ite** marad a mondatban: t. i. „*accepit*“. — s a mondatokból, melyek elébb csak *össze* voltak *vonva*, ily módon **egybeöntött** mondat lett.

Magyarúl: az *első két itét adverb. activ. partic.-má* változtatva, „és“-sel kötjük össze: így *T. M. egy G.-t levágván és . . . megfosztván*, innen kapta a . . . melléknevet —; vagy az *elsőt passiv participiummá* alakítva, a *közös acc.* elébe tesszük *jelzőül*; és csak a másodikat változtatjuk *adverb. activ. partic.-má*; így: *T. M. egy (általa) levágott Gallust . . . megfosztván*, innen . . . s a t. —

d) Az előbbi pontok alatt fejtegetett latin *egybeöntött* mondatok *abban mind egyeznek*, hogy a kapcsolt mondat *participiummá* változott *itéje* a főmondat valamelyik szavához *úgy járúl*, mint *jelző*, mely vele *számban, nemben, ejtésben* egyezik. Vannak azonban másféle *egybeöntött* mondatok is melyekben *nem jelzőjévé* lesz a kapcsolt mondat *itéjéből* vált *participium*, hanem **adverbialis pótlójává** a főmondatnak. (Emlékezzék meg a tanuló, hogy *adverbialis pótlók nem csak* az úgynevezett *adverbiumok*, hanem az *oly viszonzszavas casusok* is, melyek az *adverbiumokkal egyféle* jelentésűek, mivel *ugyan afféle kérdésekre* felelünk velök *mint az adverbiumokkal*, péld.: mikor? miképp? mi által? mivel? miért? s a t.) (II. K. VI. 8.)

aa) Nézzük e mondatokat:

Postquam bella Romano- rum civilia finita sunt, sum- ma rerum apud imperatores fuit.	Post bella civilia Roma- norum finita, summa r. a. i. fuit.
---	---

Miután a Romainak pol- gárháborui bevégződtek, a főhatalom a császároknál volt.	sz. sz. „a bevégzett polgár háborúk után = a polgár h. bevégződése — vagy bevégződte után, v. bevégződtevel, a fh. a cs. volt.
--	--

<i>Antequam Roma condita est,</i> Etruscorum civitates in Ita- lia floruerunt	<i>Ante Romam conditam,</i> (v. conditam Romam) E. rum civ. in I. fl.
---	---

<i>Mielőtt Roma építettett (é- pült), az Etruscusok váro- sai virágoztak I.-ban</i>	<i>Roma építettése (épülte) előtt az E. v. v. I.</i>
---	--

Scipio Africani cognomen accepit, (propterea), quod Africam domuit.	Scipio, propter Africam do- mitam (v. d. A.) cognomen A.-ni acc.
---	--

Scipio, Africanus mellék- nevét azért kapta, mert Afri- kát meghódította.	sz. sz.: Sc. a meghódított A.-ért kapta Afr. mellékne- vet = Afrika meghódításáért k. A. m.
---	--

Cicero, quod servavit rem- publicam „pater patriae“ ap- pellatus est.	C. ob servatam remp. p. p. a. e.
---	-------------------------------------

Cicero, mivel megtartotta az államot, „haza atyjának“ neveztetett.	C. a megtartott államért = az állam megtartásáért „h. a.-nak“ n.
--	--

E példák abban egyeznek, hogy bennök a kap-
csolt mondat, időt vagy okot jelentő *conjunctio*val van
a főmondathoz kötve; és egybeöntött mondattá úgy lesz-
nek: hogy a *conjunctio* helyébe vele egyező értelmű
praepositio megy; ehez járúl, hozzá illő ejtésbe, a *kapcsolt*
mondat *alanya*; és ehez a vele számban, nemben,
ejtésben megegyező *participium*, melylyé a *kapcsolt*
mondat *itéje* vált. Péld. a második mondatban: „an-
tequam“ *conjunctio* helyébe „ante“ *praepositio* van

téve; ehez a vele járó *casus*ba, a kapcsolt mondat *alanya* (Romam); és ehez a kapcsolt mondat *ité-jével* (*condita est*) *egyfőle* értelmű *partic. pass. perfectum*, mint *jelző* (*conditam*); tehát öszvesen így lesz: „ante Romam eonditam.“ Magyarúl nem mondjuk szószerint: „az építtetetett R. előtt“: hanem *úgy önthetjük egybe* a két mondatot, hogy a conjunctiot elhagyjuk; kapcsolt mondat igéjét *-ás -és-végü* tárgyszóvá változtatjuk; *ezt* birtoki viszonyba teszszük a kapcsolt mondat alanyával; és ehez, az elhagyott conjunctioval egyező értelmű viszonzsót teszünk. Ez alakítással az előbbi *kapcsolt*-mondat, ez *adverbialis* pótlóvá lesz: *Roma építtetése előtt*. Ha magyarúl *közép-ige* az illető ite, az *-ás-és-végü* tárgyszó helyett jól jön birtokilag ragozott *participiummal* élni; így: R. *épülte* előtt.

Mindezekből világos: hogy latinúl is magyarúl is, a mondat, mely *kapcsolt mondat* vala elébb, ez alakítással a főmondat *adverbialis pótlójává* lett, mely e kérdésre: „*quando* floruerunt civ. Etr.“? mikor virágoztak az Etr. városai? ezzel felel: „ante Romam conditam“ Roma épülte előtt. Tehát: mivel így a *két* mondatból *egy* lesz: méltán hívjuk az ilyeneket is *egybeöntött* mondatoknak.

Bonczoljuk fel a 4-dik példát is. Itt „*quod patriam servavit*“ a kapcsolt mondat; a conjunctio, *quod*, *ok-adó*; evvel *egyfőle* jelentésű *praepositio*; „ob.“ A *kapcsolt* mondat, passiv-vá alakítva: = „*quod patria (ab illo) servata est*“; ennek conjunctioja helyébe megy „ob“ *praepositio*; ehez a passivvá alakított mondat *alanya*, kellő *casus*ban (*republicam*); végre ehez a kapcsolt mondat *ité-jének particip. passivum perfectuma* mint *jelző*: tehát öszvesen így lesz: „ob rempublicam servatam.“

Magyarúl e példa is úgy alakúl mint az elébbi, és a kapcsolt mondat, („mivel az államot megtartotta“ = „mivel az állam (általa) megtartatott“) ez *adverb. pótlóvá* lesz: „az állam megtartásáért.“ Meg kell azonban jegyezni, hogy így, „*praepositionokkal*,“ a part.-nak inkább csak pass. perfectumát szokták, az efféle egybeöntött mondatokban használni. De van

bb) Egy más sokkal *gyakoribb*, és *többféle* jelentésű *mód*, melylyel az *activum participium mindenik idejét* s a *pass. partic. perfectumát* — lehet, sőt igen sokszor „jól jön“, használni az *egybeöntött* mondatokban.

Lássuk *példákból*:

(1) *Quum Titus imperaret, Vesuvii montis incendiam urbes duas, Herculanum et Pompejos obruit.*

Tito imperante V. m. inc. u. d. H. e. P. obruit.

Mikor Titus volt császár, (akkor) borította el a Vesuvius hegy égése (ama) két várost H.-t és Pompejit.

Titus császársága alatt, (cs.-sága idejében) b. e. a. V. h. é. . . . H. és P.-t.

(2) *Dum alii dormiendo horas matutinas perdunt, tu Auroram Musis amicam discendo colis.*

Aliis dormiendo horas matutinas perdentibus tu A. M. a. d. c.

Míg mások alvással vesztik el a reggel óráit, (addig) te Aurorát, a Musák barátját, tanulva (tanulással) tiszteled.

Magyarúl is lehetne az ily értelmű kapcsolt mondatot, *ván-vén* végű *adverb. participiummal* tenni ki így: *mások alvással vesztegetvén* a r. ó.: te A. a M. b sat. De ily esetben jobb egybeöntellen.

(3) *Si oscitat unus, oscitat et alter.*

Oscitante uno, o. et a.

Ha ásít egyik, ásít a másik is.

Egyik ásítván, ásít a másik is.

Si radix arboris graviter laedatur, tota arbor perit.

Radice arboris graviter laesa, t. a. perit.

Ha a fa gyökerét nagyon megsértik, az egész fa kivesz.

Quum agmen apum migraturum est, regina alvearium relinquit.

Mikor a raj költözni akar, a királynéja odahagyja a kast

Postquam reges Romā ejecti essent, Consules creati sunt.

Miután a királyok Romából elűzettek, Consulok tettek

Frigus hiemis plerumque nil segetibus nocet, nix enim agros tegit.

A tél hidege a vetéseknek többnyire semmit sem árt, mert hó fedí a szántóföldeket.

Etiam si omnis nos deserant, Deus non deserit.

Ha mindjárt (bárha, habár) minden el hagy is minket, Isten nem hagy el.

Sol nonnunquam obscuratur eo, quod luna lucem illius a nobis intercipit.

A nap néha elhomályosúl, a miatt, hogy a hold elfogja tőlünk világát (t. i. a napét.)

Mind e példákban *bal* felől kötő szókkal kapcsolatos mondatok vannak *jobb* felől **egybeöntött** mondatok, melyek amazokból úgy vannak alakítva, hogy a kötőszó *el van hagyva*, s a kapcsolatos mondat *itéje és alanya* a főmondat *pótló-ablativusává*, van változtatva.

A fa gyökerének nagy megsérültével az e. f. k.

Agmine apum migraturo r. a. relinquit.

A raj költöztek, (rajzaskor) a k. o. a k.

Regibus Romā ejectis C. cr. s.

A királyok Romából elűzetvén (A királyok elűzése után) R. c. t.

Fr. h. pl. n. s. nocet, nix agros tegente.

A t. h. a v. s. s. árt, hó fedvén a szántóföldeket.

Omnibus nos deserentibus D. n. deserit.

Mindenek elhagyván minket, Isten (még sem) hagy el (magyarúl *jobb*, kapcsolatos mondatnak hagyni.)

S. n. o., lunā lucem ill. a. n. intercipiente.

A n. n. elh. a hold elfogván világát tőlünk (elölünk.)

Hogy ez átalakítás *okát-módját* megérthessük, *emlékezzünk meg* (VI. 5. X. 2.) hogy *ablat.*-sal *ily* kérdésekre felelnek: mivel? mi által? mi miatt? mi módon? mikor? péld.: *hoc anno: ez évben; igni et ferro: tüzzel és vassal; arte magna: nagy művészettel; odio aut amore: gyűlöletből vagy szeretetből.* —

És már:

Ha e kérdésre: *quando?* lehet így felelni: „*nocte*“ = éjjel = *tunc quum nox est* = akkor, mikor éj van: látnivaló, hogy e helyett is: „*tunc quum nox ingruit*“ lehet így felelni: „*nocte ingruente*“ = a beálló éjszakával = éjszaka beáلتával v. -kor.

Ha e kérdésre: „*quomodo*“ lehet így felelni: „*armis*“ = fegyverrel: természetesen lehet így is: „*armis arreptis*“ = fölragadott fegyverrel = fegyvert ragadva.

Ha e kérdésre: „*quā causā hoc fecisti*“: e helyett „*quia (quoniam, quod) iratus eram*“ lehet így felelni: „*irā*“ = „haragból. haragomban“: úgy e helyett is: „*quia ira (me) incitabat*“ lehet ezt mondani: „*irā incitante*“ = sz. sz. ösztönző haragból = ösztönözvén (engem) a harag.

Hasonlólag lehet átváltoztatni más mondatokat is: melyek a főmondatnak oly értelmű pótlói. T. i. *akkép*, hogy a kötő szót elhagyják — a pótlómondat alanyát *ablat.*-ba teszik — itéjét kellő idejű *participiummá* változtatják; és amaz *ablat.*-sal egyeztetik *számban, nemben, eítésben*; ha *több* szó is van a mondatban, ezek *változatlanul* maradnak.

Ezeket *megértve*, könnyű lesz már amaz előre bocsátott példákat *szókötésileg* elemezni. Látnivaló péld. hogy ez: „*postquam reges expulsi essent*“ — *pótló-mondata* a főmondatnak, e kérdésre: „mi-

kor?“ ft.: „azután hogy a királyok elűzettek.“
 És e mondat *külön-mondati alakját elvesztette*, s a főmondat *adverb. pótlójává lett*, **az által**: hogy alanyát ablat.-ba tették (regibus) és participiummá változtatott itóját vele egyeztették („regibus expulsis“ = postq. reges expulsi essent. — Hasonlólag. ebből: **si** unus oscitat“ lesz: „*uno oscitante*“; ebből: „**etiamsi** omnes deserant“ lesz: *omnibus . . deserentibus*„ ebből: **si** radix . . . laedatur“ lesz: *radice laesa*.“ A tanuló elemezze a többieket is így — valamint az ezután eléjövőket is.

Az ily ablativus kat a latin nyelvészek „*ablativi absoluti*“ -nak nevezték. Helyesen-e, itt nem vitatjuk.

c) Ama példák még abban is egyeznek: hogy a fő- és mellékmondatnak **nem közös** az alanyuk. És ez lényeges dolog itt; mert *közös alanyú* mondatokat *nem lehet ily módon* egybeönteni péld. ezt: „postquam Hannibal Alpes superasset, in Italiam venit“ nem lehet, helyesen, így alakítani: „Hannibale Alpes superante, in Italiam venit.“ *Lehet azonban az ily* kapcsolt mondatot, értelme lényeges változása nélkül, *úgy* alakítani, hogy alanya *ne legyen egy* a főmondatéval: és ez által lehetővé válik itt is adverb. ablativusokkal élni. T. i. *passiv*-vá alakítják az *activ* kapcsolt-mondatot. így: „Hannibal, postquam alpes (ab ipso) superatae essent“: itt már „*alpes*“ a „superatae essent“ itének *alanya*; a *főmondaté* pedig „*Hannibal*“ maradt. Most már lehet 'hát így önteni össze a két mondatot: „Hannibal, alpihus (ab ipso) superatis, in Italiam venit. Azonban „ab ipso“ elmarad; és így itt is oly *elhagyás* és *odaértés* történik, milyennel főnebb, mástéle participialis mondatoknál, találkoztunk. (XXIV. c.)

Más példa: „Stulti, res leviores curant, dum graviores negligunt.

Itt is a *dum* kötszóval kapcsolt mondatnak, s a másiknak, egy az alanyuk: „stulti”; ha pedig amazt passivvá alakítják, így: „dum graviores (ab ipsis) negliguntur, (vagy neglectae sunt): ekkor „graviores (res) válik alanynyá: és a mondatok, *adv. ablat.*-sokkal így lesznek egybeöntve: „Stulti, res leviores curant, *gravioribus neglectis.*“

Látnivaló azonban, hogy az ily mondatokat csak akkor lehet ily módon egybeönteni, ha a kapcsolt mondat itéje olyan, hogy passivvá lehet alakítani, — tehát *nem* deponens, *nem* is közép-ige.

d) Miképp kell az ily adverbialis-ablativusokkal egybeöntött mondatokat *magyarúl kitenni*, mutatják a fölhozott példák; t. i. vagy *-ván-vén, va-ve* adverbiale participiumokkal, vagy *-val-vel, -kor -után -ért, miatt* viszonzyszavas vagy viszonyragos, *eszme-nevekkel*, — a szerint egyikkel vagy másikkal, a mint az illető kötőszók jelentése kívánja. péld. *regibus expulsis*: a királyok elűzetvén = a királyok elűzetése *után*; redeunte vere, redeunt hirundines = a tavasz visszajövén, visszajőnek a fecskék = a t. visszajöttével, v. j. a f.“ Nem mindig lehet azonban mindenik módon: s ha lehet is: többnyire egyik mód jobban jó, mint a másik vagy mások. Hanem ezt részletesebben tárgyalni nem itt a helye.

e) Azt is szükség még megjegyezni: hogy participium helyett, lehet gyakran más féle szókat is használni, az ily mondatokban. Ily esetben az *egybeöntött* mondat *oly* kapcsolt mondatból alakúl, melynek itéje a *lét-ige* (sum) valami *pótló subst.*-mal vagy *adject.*-mal. péld. ebből: „si tu es iudex“

lehet: *te judice* = te levén bíró = a te bíróságodban; ezt: „*quum Cicero consul esset*“; így alakítják: *Cicerone consule*: Cicero consulsága alatt; ezt: *si respublica incolumis est*. így: *republica incolumi* = az állam bántatlan levén = az állam kedvező helyzetében. Jelesen így használnak:

1) oly *verbale subst.*-mokat, melyek *cselekvő* személyt jelentenek, péld.: *auctor, svasor, monitor, hortator, adjutor* cet.

2) oly *subst.*-mokat, melyek valamely *hivatalban* vagy *életkorban* levő személyt tesznek, péld.: *rex, consul, praetor, imperator, dux, judex, testis, comes; puer, infans, adolescens, senex* cet.

3) sok *adjectivumot*: péld.: *vivus, superstes, salvus, propitius* (jó indulatu valaki iránt, segítő) *ignarus* (nem tudó valamiről) *invitus* (valamit nem akaró) *reliquus* hátralevő s a t. péld.:

Natura duce errare nullo pacto possumus (si naturam habemus ducem.)

Sola sapientia praeceptrice, tranquille vivi potest (si sapientia est praecepatrix.)

Sereno quoque coelo aliquando fulgurat (quum coelum serenum est.)

Me invito, nihil proficietis (nisi ego voluero; si ego nolueró.)

Xerxes Magis auctoribus templa Graeciae incendit (Xerxi, Magi erant auctores, ut t. Gr. incenderet.)

A természet levén vezérünk, semmikép nem tévedhetünk (ha természet vezérel minket; a természet vezérlete mellett.)

Egyedül a bölcsesség útmutatása szerint lehet nyugodt lélekkel élni.

Tiszta időben is villámlik néha.

Az én akaratom ellen semmire sem fogtok menni (ellenemre; akaratom ellen; ha én nem akarom.)

Xerxes a Mágusok tanácsából (a M.-tól indítatva) gyújtotta fel a Göröghon templomait.

*Rebus adversis, animosus
appare; vento nimium se-
cundo vela contrahe (si res
adversae fuerint; si ventus
nimium secundus sit.)*

*Res pueris nobis aetate firmi-
ter memoria haerent (quum
pueri fuimus.)*

*Hoc populo, his ducibus ni-
hil boni sperare possum
(donec hic [-talis] erit po-
pulus; hi [tales] erunt duces)*

A felhozott példákból látszik: *az is*, hogy az
ily mondatokat *szó szerint nem lehet* — *az is*, hogy
mi módon lehet és kell magyarul kitenni.

*Balsorsban bátran viseld
magad; igen kedvező szél
idején (pedig) húzd össze a
vitorlákat.*

A gyermek-korunkban tör-
tént dolgok, állandóan meg-
ragadnak emlékezetünkben.

*Mig a nép ilyen, s vezetői
ilyenek: semmi jót sem re-
ményülhetek.*

XXV.

Némely **conjunctiv mondatok időinek függése**
a hozzájuk tartozó fő-mondatbeli időktől. (Con-
secutio temporum.)

1. Van a latin *kapcsolt mondatoknak* egy a *ma-*
gyar beszéd módtól sok esetben *eltérő sajátsága*,
melyről még nem értesültünk, ámbár egy-egy
mondatban eddig is jött elé. Ez a *sajátság* az:
hogy a *függő mondatok conjunct. modusu* igéit,
bizonyos szabályok szerint teszik ez-amaz időbe,
ahoz-képest, amint a főmondat igéje, egy vagy
más időben van és a *mint* a *függő mondat igéjét*
ilyen-olyan idői viszonyban értik a főmondatbeli ige-
idővel. Ezt a szabályosságot nevezik a latin nyelv-
tanban „temporum consecutio“-nak. Evvel is meg
kell *már itt elől nagyában* ismerkednünk; mert első
olvasmányainkban sem kerülhetjük ki jó moddal,
az *oly mondatokat, melyeket sem pontosan nem*
érthetünk, sem helyesen át nem tehetünk, ha a

latin szóízésnek ezt a miénktől gyakran nagyon különböző sajátágát tekintetbe nem vesszük. Lásunk hát ebből is annyit, mennyi most szükséges és elég.

2. Ha a fő-mondat itéje **jelen** v. **jövő** idejü: *akkor* a tőle függő conjunctiv mondat itéjének *a szerint* kell jelen, vagy mult, vagy jövő-időben lenni. a mint ez az ite, a főmondatbelivel egy idejü, vagy elébbi, vagy utóbbi annál.

Ha pedig a fő-mondat itéje **imperf.** vagy **plusquamperf.**: akkor, a függő mondat itéjének **conj. imperf.**-ban *kell* lenni abban az esetben, ha *amazzal* egy idejü multról, — **plusquamperf.**-ban, ha korábbi multról van szó. — példák.

(a) Scio —	$\left\{ \begin{array}{l} 1. \text{ quid } agas \\ 2. \text{ " egeris} \\ 3. \text{ " acturus sis} \end{array} \right.$	Tudom —	$\left\{ \begin{array}{l} 1. \text{ mit tész} \\ 2. \text{ " tettél} \\ 3. \text{ " fogsz v.} \\ \text{ " akarsz tenni.} \end{array} \right.$
Resciam —		Meg fogom tudni —	
Si resciero —		Ha megtudom (-dan- dom) —	
Sciebam —	$\left\{ \begin{array}{l} 1. \text{ quid } ageres \\ 2. \text{ " egisses} \\ 3. \text{ " actur. esses} \end{array} \right.$	Tudám —	$\left\{ \begin{array}{l} 1. \text{ mit téssz} \\ \text{ (akkor)} \\ 2. \text{ mit tettél} \\ \text{ (az előtt)} \\ 3. \text{ mit akarsz} \\ \text{ tenni (akkor)} \end{array} \right.$
Rescieram —		Megtudtam volt	
(b) Hac ratione efficis —	$\left\{ \begin{array}{l} ut \text{ omnes } boni \text{ te} \\ \text{ ament.} \end{array} \right.$	Ily módon eszközlöd —	$\left\{ \begin{array}{l} \text{ (most)} \\ \text{ fogod } eszközteni \\ \text{ —} \\ \text{ hogy minden } j\ddot{o}k \\ \text{ szeretnek} \\ \text{ (v. szeressenek)} \\ \text{ téged.} \end{array} \right.$
efficies —		fogod eszközteni —	
si effeceris —		ha eszközlended —	

efficiebas —	$\left\{ \begin{array}{l} \text{boni te} \\ \text{omn.} \\ \text{amarent.} \\ \text{út} \end{array} \right.$	eszközléd —	$\left\{ \begin{array}{l} \text{minden j.} \\ \text{szerettek} \\ \text{v. szeressenek} \\ \text{(akkor.)} \end{array} \right.$
effeceras —		eszközölted volt —	

E példákból megtetszik: hogy a magyar szó-
fűzés szerint, ez esetekben *mind csak egyképp* van
a függő mondat itéje, *akár melyik időben legyen* a
főmondaté: tehát emennek idői *nem amazoktól*, —
hanem a beszéd *egyébíránti* értelmétől függenek.
(Hogy a magyarnak igen sok esetben nem lehet. v.
legalább nem szükségképp kell *conj.*-sal élni. mi-
kor a latin *avval él*: ez az oldala a dolognak nem
tartozik ide: mert itt nem a „modus“ok, hanem
a „tempus“ok használatáról van szó. — és erről
is *csak anynyiban*, menynyiben *conjunctiv-függő*
mondatokban jönnek elé)

3. Ha a főmondat itéje *perfectumban* van: ak-
kor — a tőle függő *conjunctiv-mondataiban* — *im-
perfectumnak kell lenni*, ha ama perfectummal
egyidejű; — *plusquam perfectumnak*, ha amannál
előbbi; — *praesensnek* — ha nem csak akkori, ha-
nem *mostani*, vagy *állandólag úgy levő* — dologról
van a függő mondatban szó. péld.:

audi	quid ageritis	hallottam	mit csináltok (akkor)
	quid egissetis		mit csináltatok volt (az előtt)
	qua mente sitis (nunc)		mi gondolattal vagytok (most)
	quid timeatis, quid spe- retis.		mitől féltetek, mit remény- letek (most.)

Eam regionem bellum diuturnum adeo *deva-
stavit*: ut nihil ad victum *superesset* = azt a vidé-
ket a háború úgy elpusztította, hogy semmi sem

volt (akkor) maradva a miből élni lehessen. De ha „supersit“ (praesens conj) van a függő mondatban: ez azt teszi, hogy nem csak akkor nem volt, hanem még most sincs (mikor a beszélő ezeket mondja) — miből élni, az akkori pusztítás következtében.

Hac ratione *efficisti*, ut omnes boni te *amarent*: Ily módon *eszközölted*, hogy minden jók *szerettek* akkor téged; („szeretnének“ nem volna itt helyesen mondva). — De ha „amarent helyett „ament“ (praes.) volna: így ezt tenné a mondat; „ily módon eszközölted, hogy minden jók *szeretnek*: tehát akkori magaviselete nem csak azt okozta, hogy *akkor szerettek*, hanem annak következtében *most is* szeretnek. —

4. Ezek a „temporum consecutio“ szabályai közül *azok*, melyekkel most szükség vala megismerkednünk.

A tanuló igen czélszerűen tesz, ha az előbbi cikkekben (XVII—XXI.) tárgyalt *függő* mondatok példáit. — a „temporum consecutio“ szempontjából elemezi és fölleli bennök az imént adott szabályokat. — Avval is igen tanúságos dolgot ad eszének, ha ama példák főmondatainak itéit *más időkbe teszi át* — s ezekhez képest *változtatja*, ha kell, a *függő* mondatok *itéit*,

Ez, és ennyi, a mit és a mennyit a tanulónak tudni szükség, hogy első latin olvasmányaiban sikerrel haladjon. — Továbbiakra **több kell**. Ezt a „többet“ megkapja, a ki keresi, a „második folyam“-ban.

Néhány adag olvasmány, gyakorlatúl az eddig tanúltakban.

(A „figyelmeztetés“, mely az első szakasz-hoz kapcsolt gyakorlatok elébe van téve, ide is szolgál. Igyekeztek a tanuló, mennél többet, maga erején találni ki. A mi kevés, itt-ott olyan jó elé, melyre rézt eddigi tanulmánya nem útasítja: megmondják azt a „szótárczába“ sorozott rövid jegyzetek.)

I.

M e s é k.

1. *Sciurus* magnopere landaverat *simiae*, *nucum* dulcedinem. Haec igitur, quum paulo post, magnam juglandium copiam invenisset, unam illico arripuit, et ori insertam, dentibus avidè mandere coepit. Sed dura et amara cortice offensa, fructum indignabunda abjecit, seque a sciuro deceptam putans, nunquam iterum gustandae nucis periculum fecit. — Multi a literis, initio difficili, absterrentur, atque ita fit, ut studio literarum neglecto, dulces earum fructus carpere non possint.

2. *Sol* et *aquilo* quondam inter se contendebant, uter esset validior. Quum igitur *viatorem* conspexissent, statuerunt, vires suas experiri. Ergo paciscuntur, ut is victor habeatur, qui paenulam homini excusserit. *Aquilo* igitur primus hominem flatu vehementi aggreditur; sed quo magis ventus furit: eo arctius viator se paenula involvit: denique aggressor, quum nihil proficeret, pugnare desistit. Tum *sol*, calidis radiis per aërem tranquilum missis, brevi hominem adduxit, ut paenulam exueret. — Benignitate, quam vi, plerumque plus apud homines proficies.

3. *Quidam* per viam asperam iter faciens, aegre ferebat quod *lapides* gressum impedirent; saxa igitur, quae tolli poterant, de via jacere coepit, quo incedere posset facilius. Sed tali modo, non solum multo maiorem suscepit laborem, verum magis etiam retardavit iter quod maturare voluerat. — Homines saepe, dum stulte volunt minuere, quod ferre debent, augent malum.

4. Ad *fluvium* magno *murmure* strepentem *viator* venit, vixque ausus est vado transire, metuens strepentem. Mox cum introisset, vidit undas non esse profundas, ripamque ulteriorem facile attigit. Deinde pervenit ad *aliud flumen*, quod *lente* et silentio ferebatur. Hic ita secum cogitat: „hoc pervadere minime erit difficile; quum ex illo rapido tam facile evaserim.“ Itaque sine mora intravit; verum specie se deceptum illico sensit; neque multum abfuit, quin profundo gurgite absorberetur. — Viri graves, et strenui, verbis magna minantibus non utuntur, sed taciti magna facinora patrant.

5. „Recede procul, ne sordibus me tuis inquines“ dixit *ensis vomeri*. Hic contra ait: „Cur me sic despicias? ferrum tuus est pater, sicut meus; neque perspicis, quantum mihi debeas. Nisi enim ego terram scinderem et mollirem, ager non ferret fruges, quibus vires domini tui sustentantur. Tum vero quid tibi fieret? Manus heri tui langvescerent, tuque in angulo jaceres abjectus, et situ atque rubigine obductus.“ — Rustici, agros diligenter colentes, non sunt posthabendi militibus, neque aliis civibus amplioris dignitatis.

6. *Amnis* contemnebat *fontem* ex quo trahebat originem; „ta“ inquit „inter herbas delitescis, exilem mittens rivulum, ne parvis quidem molis agendis aptum: ego contra, immensā undarum copiā volvor, naves veho machinas ago ingentes.“ Fons contra: „Nisi ego, et reliqui fontes te aleremus: qua de re posses superbire?“ — Homines ingrati, stulte contemnunt eos, quibus dignitatem et fortunas suas debent.

7. *Lucius* in amne quodam vivens, magnitudine et robore ceteros ejus fluminis pisces longe superabat. Ea de causa omnes illum admirabantur, et principem agnoscences summo honore prosequabantur. Igitur superbia tumens, majorem principatum coepit appetere, et relicto amne, in quo multos annos principatum tenuerat, mare est ingressus, ut illius etiam imperium sibi vindicaret. Sed offendens *delphinum*, qui ibi regnabat, mirae magnitudinis, ita est perterritus, ut, quam poterat, celerime in amnem suum renataret, neque inde amplius exire auderet — Fabula monet: ut rebus nostris contenti simus, neve majora viribus appetamus.

8. Graculum, qui ex urbe aufugerat, *cuculus* interrogavit: „quid dicunt homines de cantu nostro? quid de luscinia? Graculus: „magnopere,“ inquit, „laudant omnes vocem ejus“ „Quid de alanda?“ „permulti“ respondit sturnus „hujus etiam cantu delectantur“ „Quid autem de coturnice?“ Non desunt, qui illius etiam cantum habeant jucundum“ „Quid tandem“ rogat cuculus „de me judicant?“ „Hoc“ inquit graculus, „dicere nequeo; nunquam enim tui fit mentio“ Tum cuculus indignabundus: „ne inultus vivam, de me ipse semper loquar.“

Haec fabula eos notat, qui semper de se, meritisque suis, loquuntur.

9. Ad rivum *asellus* venit quaerens victum, et ulteriori in ripa egregios conspexit carduos. Fames quidem urgebat, ut rivum sine mora transiret; neque profundus erat rivus, ita ut sine periculo trajici posset. Sed stolidi bestia, metuens aquam pedibus tangere, „expectabo“ ait „dum omnis aqua defluerit.“ Expectat igitur, donec langvore paene concidit. Extrema denique fame coactus, quum transire tentaret, — pedes langvidi labant, et in limo lubrico corruens, undis obruitur. — Plerique cunctando vitam consumunt, optima quaeque in posterum differentes. Tu o bone, noli cunctantem imitari asellum; sed perface ocius, quod rectum bonumque cognoveris.

10. Duo *viatores* pauperes *crumenam* invenerunt *numis pretiosis plenam*. Alter illico arripuit, totamque suam esse volebat, comite frustra partem sibi postulante. Tum repente armatus illis occurrit latro. Huic quum violentus iste occupator, se unum parem non esse intelligeret, comitem in auxilium vocat. At hic „nihil“ inquit, habeo cur pugnem; non vitam, sed numos latro nobis eripere vult; quid autem mihi eripiat inopi? Tu qui *solus bonum* habere vis, *solus* etiam *malum*, ut poteris, perferas.“ — Qui homines sibi prodesse vult, hominibus ipse etiam prosit, oportet.

II.

Rövid elbeszélések. Adomák.

11. *Filius principis* cujusdam praeceptores nactus erat levēs et fallaces, omnia ad voluntatem ejus loquentes,

nihil ad veritatem. Itaque quamvis diu didicerat musicam, pessime tamen fidibus canebat. Neque secus res se habebat in ceteris studiis. In unica tamen *equitandi* arte eximios profectus fecit. Quum igitur aliquis interregaret „*cur principis filius qui in ceteris artibus nil profecisset, eximie tamen equitare didicerit*“ — aptissime quidam rerum peritus respondit: „*nimirum quia soli equi nihil ei blanditi sunt.*“

12. *Demetrius Poliorcetes*, rex Macedoniae cum urbem Megaram vastasset, et omnes cives sua perdidissent, ex *Stilpone* philosopho, ejusdem urbis cive, quaesivit: quamnam fecisset jacturam? „Nullam“ inquit sapiens, „virtuti enim verae nihil bellum adimere potest; neque quemquam ex militibus tuis vidi, qui *sapientiam* raperet.“

13. *Alexander* Ephesi, imaginem suam ab *Apelle*, pictore celeberrimo factam contemplans, minus aequo egregium opus laudabat. Quum *equus* regis adductus, equo picto, tanquam vivo adhinniret, tum Apelles „O rex“ inquit „*equus* hic artis pingendi aequior, quam tu, videtur esse aestimator.“

14. Olim mos fuit in aulis principum *scurras* stipendio alendi. Hic mos, praeterea quod materiam saepe ridendi praebebat, etiam utilitatem habebat eam, quod assentationem aulicorum temperabat, vim certe adulationum infatuantem aliquantum minuebat. Scurrae enim per jocum multa monebant, quae nemo alius ausus esset vel leviter attingere —: *Princeps* quidam querebatur sibi ex convivio hesterno caput dolere. Id audiens scurra pollicitus est remedium. Jussus expromere, svasit principi, ut iterum biberet, donec novam crapulam contraxisset. „Quid si cras denuo“, inquit ille „caput doluerit?“ „Tunc rursus bibe, usque ad ebrietatem.“ „At si ita perrexero,“ ait princeps „quid tandem de me fiet?“ „Infatueberis“ reponit hic ridens „et fies beatus, ut ego.“ — Intellexit profecto princeps, si quid sanae mentis habuit, — quid scurra ipsum voluerit monitum.

15. *Pythius* rex Celaenensium in Phrygia, auro congerendo praeter modum deditus, omnem fere civitatem in fodiendis metallis occupatam tenebat, ut vix quidquam aliud agi vacaret. Hujus morbo animi, *uxor*, solerti

remedio medicata est. Absente scilicet marito, mensam et omnem mensae supellectilem, denique et *cibariorum effigies* affabre ex *auro* conficiendas curavit. Regi reverso, cum convivii tempus esset, apponitur mensa *aurea*, cum reliquo *vasorum aureorum* apparatu. Atque hoc sane spectaculo ille aliquamdiu pavit oculos. Tandem urgente stomacho jubet apponi fercula. Apponuntur illa aurea ciborum simulacra, spectanda, non edenda. Hic quum incandesceret irā Pythius, imperans „apponi quod edi posset, jam dudum spectaculorum esse satis“: tum uxor: „nonne sentis“ inquit „Pythie, dum nihil aliud quaeris, quam aurum, agriculturam deseris, et cives tuos ad famem redigi, brevi perituros, si, quā coepisti, perrexeris?“ — Tali commento idoneo, mulier prudens et cordata, maritum ab immodico auri cumulandi studio revocavit.

16. Quidam *optimatum* Galliae, illustri gente natus exprobravit *Episcopo* cuidam genus a patre *subulco*. Hic vero: „si tu,“ inquit, „patre subulco natus esses, sues et ipse profecto pasceres.“

Vir quidam *spectabilis* in litore deambulabat. Occurrit homo *importunas*, latusque percutit, dicens: „non ego soleo cuivis fatuo decedere“ „at ego soleo“ inquit alter et decessit.

Vir quidam verberibus castigabat servum maxime ob pigritiam. Hic autem clamabat: „cur me percutis? nihil enim feci.“ Atqui propter id ipsum, „respondit herus „te verbero, quod nihil fecisti.

17. *Geminorum* fratrum alter mortuus erat. Quidam tunc obvius vivo: „tunc“ interrogavit „mortuus es an frater tuus?“

Servus quidam cum videret herum *literarum* fasciculum igni mandare, rogavit tres vel quatuor ut sibi donaret. Quaerenti autem hero „quid iis agere vellet“ — „quum, inquit, patriam relinquerem, rogavit me mater ut sibi literas interdum mitterem. Has igitur mittam, quas tibi nullius jam usus esse video.

Cum contenderet aliquis, nostrum esse, etiam *posteritatis* causa facere quae possimus: respondit alius: „quid autem pro nobis fecit posteritas?“

18. Quidam *natare* cum vellet, non multum aberat, quin suffocaretur. Jurabat igitur se aquam non tacturum prius, quam melius natare didicisset.

Quidam ab amico peregre profecto, *per literas petiit*, ut sibi libros aliquos, ibi levi pretio comparabiles, mitteret. Hic vero rem neglexit, neque libros misit. Post aliquod tempus in patriam redux, quum amico illi occurrisset, „excusabis me“ inquit amice, *epistolam*, quam de libris scripsisti, *non accepi*.“

Puer quidam, *passeres* in arbore conspicatus, clanculum subrepsit, et linteo substrato, arborem quassavit, *passeres cadentes excepturus*.

19. Interrogatus *quidam*, quī fieret ut *sol* occidentem versus abiens, tamen ab oriente rediret? respondit: „solem eadem via qua abiisset, recurrere post occasum; sed redeuntem cerni non posse, obstante noctis caligine.

Homo quidam stolidus audiverat, corvos ultra ducentos annos vivere. Igitur, an verum esset, experturus, pullum corvinum cavea inclusum alebat.

Herus quidam jussit famulum in hortum ire, atque in solario spectare, quacnam esset dici hora. Ille, numeros ignorans, avellit laminam, et hero afferens „en“ inquit „ipse vide!“

20. Sunt, qui vel sapientissimum *mundi opificem reprehendere* audeant. Cum quidam *cucurbitam* grandiore, tenui in caule humi jacentem videret: „hem“ inquit „non in caule *tenui*, sed in *robusta quercu* ego istam suspendissem.“ Abiit deinde, et sub quercu aliqua obdormivit. Dum dormiret, accidit ut *glans* vento decussa vehementius nasum illius tangeret. Experrectus, cum sanguinem ex naso stillantem cerneret „papa“ inquit, si cucurbitas quercus ferrent, — vix equidem jam viverem; agnosco rerum naturam sapienter a summo Auctore dispositam.“

Adolescens quidam, matronas et virgines in speculam astronomicam ducebat, ubi *defectio solis* observabatur. Sed quum advenerunt, eclipsis jam praeterierat. Nihil interest, inquit adolescens, „ascendamus quaesio dilectissimae, novi humanitatem astronomi familiaris mei; dabit mihi ille, ut rem omnem *ab initio repetat*, nobisque spectandam proponat.

III.

Beszélgetések.

A) Kerti sétá.

21. *Antonius (frater natu major.)* Adesdum Marcelle! M. En adsum, quid me vis frater carissime? A. Juvat visere *hortos principis*. Placet una ire? M. Mihi quidem quam maxime! Multa ibi puto esse pulchra, qualia frustra quaeram alibi. A. Recte auguraris. Sunt enim ibi arbores et aliae plantae pulcherrimae, ex toto fere terrarum orbe magnis impensis comparatae, et summa cura servatae. Sunt ambulationes etiam umbrosae amoenissimae, fontes praeterea salientes, et statuae arte eximia factae! M. O quam laetor, quantas tibi gratias ago, quod me comitem habere velis! Tantisper modo expecta, dum vestes mutaverim. . . . Ecce me tibi! jam paratus sum! Num longe absunt? A. Non admodum longe. Nunquamne ibi fuisti? M. Nunquam; imo neque alios ejus generis hortos mihi visere adhucdum contigit. . . . A. Statim perveniemus. . . . Ecce portam apertam! Sequere me praecedentem! Videsne ambulationem longam, tiliis annosis et patulis, pari intervallo, recta linea consitam, adeo longā, ut oculis finem attingere nequeamus. Et hic ad dextram, duplex fagorum et ornorum series spissa et recta, ramis tanta arte resectis, ut murorum speciem habeant. M. Magnificum profecto spectaculum! Sed ecce, jam et statuas conspicio, alias aere fusas, alias saxo nonnullas marmore sculptas. Quantopere artificem, perfectum naturae imitatore, admiror! Mihi quidem, qui nunc primum talia aspicio, spirare haec marmora, et vocem posse mittere videntur.

22. M. Ubi autem est fons ille saliens? A. Mox videbis. . . . M. Jam video. Hem! quam alte aquas ejaculatur! A. prope est etiam xystus, ubi coelo pluvio spatiatores obambulant, ne madidi fiant. M. Quaenam hae sunt arbores, in cistis ligneis positae? A. sunt citri, mali aurantiae, et ficus. Ambulemus paulisper in hoc pomario. M. O locum amoenissimum! quot areolae pulcherrimis

floribus ridentes! A. Illic ecce, topiarii filiolarum! attende quam re occupetur. M. Florum fasciculum componit, A. Tibi, opinor, offeret... M. Gratias tibi ago bona puella, — et refero etiam, quantum possum. Accipe munusculum! Euge, quam belli flores, et quam apte connexi! Sorori feram, scio futurum illi gratissimum.

23. A Visamus jam lacum arte fossum, hortorum decus pulcherrimum. M. O. amoenitatem nunquam satis laudandam! quam tranquillae et limpidae aquae! ecce hic pisciculos lusitantes! ecce illic olores niveos! ut proceram cervicem gratiose huc illuc flectunt, quam leniter natant, quam sibi placere videntur!... Sed quanam est illa aedicula nitida, prope ripam, e dumis floridis emiens? A. Diaeta est, pictis tabulis pulcherrimis intus ornata. M. O si intrare liceat! A. Fores clausos video; neque adest topiarius, qui nobis aperiat. M. Nonne expectamus, dum venerit? A. Non habemus expectandi tempus. Officia monent; utilia vocant; dulcia nunc sunt relinquenda! Sed his diebus, ubi vacationem studiorum habebis, denuo venientes, reliqua lustrabimus.

B) Séta a mezön.

24. Pater. Deambulatum eo, comitare mi fili! Filius. Quo nos conferemus, pater carissime? P. In campum, visuri, quid ibi agatur. F. O rem mihi gratissimam! P. Eamus igitur.... Jam sumus ante portam urbis. F. Hem, quantopere rivus hic noster subito increvit! qui hoc fieri potuit, quum apud nos hodie non pluerit? P. In montibus unde rivus oritur, imbres magni fuerint, necesse est. F. Estne nobis per ponticulum transeundum? P. Non ingrediemur prius, quam viderimus nihil esse periculi.... Bene habet, omnia tuta! Sed adesdum, filiole, manu te ducam, ne quid mali tibi accidat.... F. Jam trajecimus.... agnosco illic molam: jam audio sonitum aquarum per rotas ruentium. P. Ad molam nunc non morabimur. Alias veniemus, et omnes partes diligenter investigabimus. — Videsne istuc puerum in ripa sedentem? F. Video, sed quid agat, non intelligo. P. Piscibus capiendis intentus est. Arundinem longiusculam manu tenet,

cum funiculo pedente, cui hamus adjunctus est, in unum acutum recurvatum desinens, qui escā aliqua piscibus grata, verme scilicet aut carnis frustulo, obtegitur. Escam aqua mersam admordet piscis avidus, hamumque una imprudens devorat. Eo momento celeriter attollitur arundo: uncoque hami in ore piscis haerente, facile piscator praedam optatam extrahit. Sed hac ratione singuli tantum pisces capiuntur. Retibus autem et nassis multi simul, tanquam sacco, capi possunt. F. Intellexi. Sed non dissimulo, hoc genus occupationis mihi nequaquam placere. Quis sanus vel unicum horam sedeat immotus, oculis etiam in eodem puncto defixis!? Apage negotium taedii plenum! —

25. F. Quo ibimus porro? P. In agros cultos. Segetes lustrabimus. F. Sed ecce duas vias! alteram latam, alteram semitam; utrā ibimus? P. Semitā sane; illa enim altera, quamvis lata, propter vehicula, et greges ibi agi solitas non est commoda, neque satis tuta. F. At semita ista angusta est et lubrica. P. Quid tum? Ego praecedam, tu sequere; singuli satis spatii habebimus. Deinde, si attenti gradimur, fieri vix potest, ut vestigio fallente cadamus Jam bene, est . . . pervenimus ad locum planum, et expeditum! F. O quam serenum ridet coelum! quam lenis spirat aura, quam svaves sparguntur odores! quam dulces sonant avium cantus! P. Laetor te mi fili, his rebus ex animo laetari. Ista tibi mens sit in posterum etiam! En tibi versiculum; manda memoriae!:

Laetus eris semper, dum te Natura delectat;

Quidquid perdideris: Naturae gaudia durant.

26 P. Aspiciamus propius frumenta. Nostin' ista, cujus sint generis? F. Credo me nosse: istud far est, illud triticum: illic video hordeum, in clivo avenam. Quam laetum et prae ceteris pingve est triticum istud purissimum! P. Nihil mirum: hoc enim ipso tempore triticum florere solet; contemplare attentus et narra mihi, qualesnam sint tritici flores? F. Eja! jocularis, mi patercule! alios quidem flores, mihi optime notos, video: illic cyanos, hic papavera, conspicio etiam passim rosarum campestrium, liliorum, mentarum, loliorum, malvarum flores et complures alios, quos enumerare longum est: sed culmi triticei florem nusquam invenio! P. Id ipsum

erat, quod te animadvertere volui! Huc ades, scrutemur hanc spicam accuratius; flores quidem colore aut forma conspicuos non habet, sed paleas tantum, aristas, et quas hic pendere vides antheras, quarum polline fructifico nascuntur sub paleis grana illa maximae utilitatis, quae praecipuum hominibus suppeditant alimentum. Velut igitur hujus generis herbae, floribus pulchris et odore svavi carentes, longe tamen rosis et liliis sunt praeferendae: similiter adolescentes etiam, forma quidem minime venusta, sed ingenio generoso et virtutum feraci, — longe praestant adolescentibus eximiae quidem formae, sed ingenii steriles, et animi ad bona pulchraque minus parati. —

27. P. Jam ascendamus collem, unde pulcherrimus in planitiem aperitur prospectus. . . . F. Praeclarum sane spectaculum! operae pretium fuit ascendere! Ante nos, urbs fere tota, quanta est, uno obtutu prospicitur. Ecce ibi aedes scholae nostrae altas, templo vicinas, et prae ceteris aedificiis eminentes. Illic agnosco domum quoque nostram, et ultra illam hortum, ad cacumen collis surgentem. Hem! etiam aliquid albi in summo colle videor mihi videre! Si telescopium attulissemus, materculam forsitan et sorores ibi sedentes conspiceremus! P. Credibile sane est. — Sed aspice ad dextram campos late patentes; ad sinistram montes silvis vestitos, et vineas amoenissimas! Considamus paulisper; suspicor te lassum de via. F. Me lassum? minime, pater optime! imo vicum etiam istum vicinum, ubi amici Pauli parentes habitant, nunc visere vellem. P. Ipse te fallis mi fili! Omne nimium nocet. — Ubi aliquid quieverimus, reditum per nemusculum istud agrediemur, ea via brevius nos domum feret. —

Szótárca, és rövid jegyzetek ez olvasmányi darabokhoz.

I.

A mesékhez.

1. *Sciurus*: evet, mókus.

magnopere: nagyon
nux, -cis f. kemény-
héjú gyümölcs; itt: dió.

dulcedo, -inis f. édesség.

igitur: tehát.

juglans, -dis f. dió.

magnaj.-ium copia:
sz. sz. nagy bősége,
sokasága a dióknak
= egy rakás dió.

illico: legott, rögtön.

arripio, -ui, -eptum
3. megragadom.

os, -oris n. száj.

insero, -ui, -rtum 3.
beléteszem; dativ.
jár vele e kérdésre:
mibe?

insertam arripuit:
(XXIV. 2. c.)

avide: mohón.

mando, -di, -nsum
3. rágom.

durus: kemény.

amarus: keserű.

offendo, -di, -nsum
3. megbántom; of-

fendor: megbántó-

dom, itt: rosszul esik
nekem.

dura...cortice: oki
ablat. sz. sz. a k. és
k. héjtól megbán-
tódva = rosszul es-
vén neki a k. és k.
héj.

indignabundus: bo-
szankodó; az adj. itt
adverb. helyett áll:
boszankodva.

abjicio, -jeci, -ctum
3. elhányom.

decipio, -cepi, -ptum
3. megcsalom rászede-
dem.

seque dec. putans:
(XXIV. 1. d. aa.) azt
gondolván, hogy rá-
van szedve a más-tól
= hogy a m. (öt)
rászedte.

gusto 1. megkóstolom.

periculum alicujus
rei facio: valamit
megpróbálok, kísér-
lek.

pericul. gustandae
nucis: sz. sz. a meg-
kóstolandó diónak
kísérlete = kísérlet
megkóstolni a diót.

nq. postea g. n. p. f.:
soha azután meg sem

próbálta diót kós-
tolni.

literae: tudomá-
nyok különösen:
nyelvészetiek, iro-
dalmiak.

initium: kezdet.

difficilis: bajos, ne-
héz.

absterreor: elijedek
-tól, -től.

studium itt: tanu-
lás.

stud. lit. neglect:
(XXIV. c. d.)

carpo, -psi, -ptum
3. szedek (gyümöl-
csöt.)

ita fit, ut... non
possint (XX. 4.) ma-
gyarúl *indicat*.

2. *quondam*: egyszer,
valamikor.

contendo, -tendi 3.
vetélkedem, versen-
gek.

validus: hatalmas.
viator: utazó.

conspicio, -spexi,
-ctum 3. meglátom.

statuo, -ui, -utum 3.
elhatározom.

experior, -rtus sum.
dep. 4. megpróbálom

paciscor, *pactus* s.

dep. 3. megegyezem,
egyességre lépek.

habeor itt: ítélte-
tem, tartatom.

paenula: köpenyeg
executio, -ssi, -ssum

3. itt: leverem, le-
rántom.

primus: adverbium
ummal kell kitenni,
elsőben, először, e-
lébb.

flatus: fúvás.

vehemens: erős, ke-
mény.

aggredior, -ssussum
dep. 3. megtámadom

furo 3. dühöngök.

arctius: szorosab-
ban.

involvo, -vi, -utum,
3. beburkolom, be-
takarom.

denique: végre.

nihil proficio: sem-
mire sem megyek.

pugno 3. harczolok.
desisto, -stiti 3. el-
állok, megszünök va-
lamitól.

calidus: meleg.

radius: sugár (oda-
ért. suis.)

tranquillus: esen-
des.

calidis rad. missis
(XXIV. c. d.)

brevi, t. i. tempore
rövid idő alatt =

csak hamar.

adduco, -xi, -ctum 4.

itt: ráveszem; oda-
viszek valakit, hogy
ezt-azt tegye.

exuo: levetkezem,
levetem a köntöst.

benignitas: jóság,
(jótevő indulat.)

benign... proficies
így kell rendezni;

b. a. h. pl. pl. pr.
qu. vi.

3. asper, -a, -um: da-
rabos (köves.)

aegre fero: nehe-
zen szenvedem; ne-
hezemre esik.

impedio 4. gáto-
lom, akadályozom.

saxum: kő-darab.
tollo sustuli subla-
tum 3. itt: fölve-
szem.

tolli poterant (XII.
2.)

jacio jeci, jactum
3. hányom, vetem.

incedo, -ssi, -ssum
3. itt: megyek.

suscipio, -cepi, -ce-
ptum 3. magamra

veszek

retardo 1. késlel-
tetem.

matureo 1. gyorsí-
tom, siettetem.

minuo, -ui, -tum 3.
kevesbitem.

fero itt: viselem,
hordozom, tűröm.

augeo, -xi, -ctum 2.
nevelem, nagyobbá
teszem.

4. murmur 3. m. zú-
gás.

strepo, -ui, -itum 3.
lármázok, csörgök.

vadum: gázló.
metuens strepen-
tem, t. i. fluvium
megijedve a zugótól
= a nagy zugástól,
lármájától.

4. belé megyek.

unda: viz; magya-
rúl sing.

profundus: mély.

ripa: folyam partja

ulterior: túlsó.

attingo, -tigi, -ta-
ctum 3. elérem.

lente: lassan.

silentio: csendesen
nesztelenül.

feror: sz. sz. vite-
tem = haladok.

secum: magában.

pervado, -si, -sum
3. itt: átgázlom.

rapidus: sebes, ro-
hanó.

evado, -si, -sum 3.
kihaladok, kihat-
lok. Magy. indicat.

mora: késedelem.

intro 1. belémegyek

species 5. látszat,
külszin.

- sentio, -nsi, -nsum 3. észreveszem.
neque multum ab-
fuit = et non m. a.
(XXI. 5. 6.)
gurgis, -itis: ör-
vény, mélység.
absorbeo, -bsi vagy
bui, -ptum: elnye-
lem; magyarul ind.
perfect.
gravis itt: komoly.
strenuus: tevékeny-
tetre képes, dologra
termett.
minor 1. dep. fe-
nyezetődözöm itt: na-
gyot ígérek.
taciti: adverb. hall-
gatva, minden láрма
nélkül.
facinus, -oris n. tett.
patro 1. véghez-vi-
szek, elkövetek.
-
5. recedo, -ssi, -sum
3. félrevonúlok, ál-
lok.
procul: távol.
sordes, -ium tpl. f.
mocok, piszok.
inquino 1. bemocs-
kolom.
ensis, -is m. kard.
vomero v. vomis m.
ekevas.
contra: itt nem *prae-*
pos., hanem *adverb.*
ellenben.
despicio, -pexi,
- ctum 3. megvetem,
lenézem.
perspicio hslg. haj-
lítják; átlátom.
debeo alicui ali-
quid: valakinek v.
mivel tartozom (kö-
szönhetek valakinek
valamit.)
scindo, -scidi, scis-
sum 3. itt: felhasí-
tom.
mollio 4. puhítom.
fruges, -um: gabona
sustento 1. fentar-
tom.
langvesco 3. meg-
lankadok.
angulus: szöglet
zug.
abjectus: elvettet-
ve, elhányatva.
situs 4. m. itt: pe-
nész, szenny.
rubigo, -inis f.
rozsdá.
obduco, -xi, -ctum
3. bevonom, bebo-
rítom.
rusticus: mezeiem-
ber, földész.
colo, -ui, cultum 3.
mivelem (a földet.)
posthabeo alicui a-
liqm: valakit valaki-
nél alább becsülök.
amplior: nagyobb.
dignitas: méltóság,
rang.
amplioris dign.: mi-
nőséget jelentő ge-
- nitivusok (magy. -ú
-ű raggal.)
6. amnis, -is m. fo-
lyam (nagyobb.)
contemno, -temsi,
-ntum megvetem.
fons, -tis, m. forrás.
traho, -xi, -ctum 3.
vonom.
originem trahere ex
alq.: eredetét venni
valamiből.
delitescio, -litui 3.
lappangok.
exilis: csekély.
mitto, -si, -ssum 3.
itt: bocsátok (ma-
gamból.)
mola: malom.
ago: itt: hajtóm
(mozgásba hozom.)
aptus: alkalmas.
immensus: sz. sz.
mérhetetlen, tömér-
dek.
volvoro: hömpöly-
gök.
navis, -is f. hajó.
veho, -xi, -ctum:
hordok, viszek (há-
ton.)
ingens: roppant
nagy.
alo, -ui, -altum 3.
táplálom.
superbio 4. kevély-
kedem (de re: va-
lamivel.)
ingratus: hálátlan.

fortuna: javak, birtokok (itt).

7. lucius: csuka.
 robur: erő (testi.)
 supero 1. felülmú-
 lom.
 admiror 1. dep. bá-
 múlom.
 princeps: főnök.
 (értsd oda: suum.)
 agnosco, -novi, ni-
 tum 3. elismerem.
 summus itt: legna-
 gyobb.
 honore prosequi
 aliqu.: tisztelettel
 lenni vki iránt.
 tumeo 2. pöffede-
 dezem, felfúvalko-
 dom.
 appeto, -ivi, -itum
 3. vágyom vmire.
 relinquo, -liqui, -li-
 ctum 3. elhagyom.
 teneo, -ui, -ntum 3.
 itt: birom.
 ingredior, -gressus
 s. 3. bemegyek.
 imperium: főhata-
 lom.
 vindico 3. itt: el-
 foglalom, magamévá
 teszem.
 offendo itt: talál-
 kozom, -val, -vel.
 regno 1. uralkodom.
 mirus: bámulatos.
 perterreor: megije-
 dek.

celerrime: igen
 gyorsan.

renato 1. vissza-
 úszom.

neque: itt = et non.

amplius adv. többé.

audeo, -sus sum 2.
 merek, merészlek.

monet: arra int,
 (hogy...)

contentus sum:
 meg vagyok elé-
 gedve.

majora viribus: e-
 rőnknel nagyobbak.

8. Graculus: szajkó.

aufugio: megszö-
 köm.

cuculus: kakuk.

cantus 4. m. ének-
 lés.

luscini: fülemile.

vox, -cis f. itt: hang
 (élő állat hangja) szó
 (madárszó.)

delector 1. dep. gyö-
 nyörködöm; aliqua
 re valamely dologban.

coturnix, -cis: fürj.
 non desunt: nem

hiányzanak, -vannak
 (oly emberek) kik..

habeo itt: tartom
 (ilyennek-olyannak)

jucundus: kedves,
 kellemes.

mentio fit alicujus:
 vkiről említés van,
 beszélnek vkiről.

inultus: boszúlat-
 lan.

noto 1. megjegy-
 zem, megrovom.

meritum: érdem.

9. asellus: szamár (de-
 minutiv.)

quaero, -sivi, situm
 3. keresek.

victus 4. m. étel,
 élelem.

egregius: jeles, ki-
 tűnő.

carduus: bogács.

fames, -is f. éhség.

urgeo, -si, -sum 3.
 sürgetem.

trajici potest ri-
 vus: át lehet a vizen
 menni.

stolidus: ostoba.

bestia: állat.

tango, -tetigi, ta-
 ctum 3. érintem,
 hozzá érek.

exspecto 1. várok.

defluo, -xi, -xum 3.
 lefolyok.

langvor: lankadt-
 ság.

concido, -cidi, -ca-
 sum: öszszerogyom.

extremus: legvégső

cogo, coëgi, coa-
 ctum 3. itt: kény-
 szerítem.

tento 1. próbálom,
 kísérlem.

langvidus: lankadt,
 elgyengült.

labo 1. ingadozom.
argilla: agyag.
lubricus: sík.
obruo: elborítom.
plerique: sokan.
cuncto dep. 1. té-
továzom, késleke-
dem.
consumo -si, -tum 3.
fölemésztom, elfo-
gyasztom.
in posterum: ez
utánra, későbbre.
differo distuli, dila-
tum 3. elhalasztom.
imitor 1. követem
(vkinek a szokását).
perficio: végrehaj-
tom.
ocius: hamar, izibe,
szaporán.
rectum cognoscere
aliquid: helyesnek
ismerek meg vmit.
—
10. pauper egyvégű
adj. szegény.
crumena: erszény.
numus v. nummus
pénz-darab.
plenus: teli (val-vel.)
comes: m. f. utitárs.
frustra adv. hiába,
hasz'talan'.
postulo 1. követe-
lek.
comite postulante
(XXIV. c. d.)
repente: hirtelen.
armatus: fölfegy-
verzett.

occurro itt: elébe
ötlöm, útjába állok.
latro -onis: úton-
álló, rabló, haramia.
violentus: erőszakos
occupator: lefog-
laló.
par (alicui) valaki-
vel megmérkőzhető.
se parem n. esse
intelligeret (XXIV.
1. d. aa.)
intelligo v. -lego,
-lexi lectum 3. ész-
reveszem (ésszelát-
látom.)
auxilium: segítség.
voco 1. hívom (oda)
pugno 1. harcolok.
inops: szűkölködő
szegény (kinek sem-
mi vagyona.)
eripio, -ui, -eptum
3. elragadom. *dativ.*
sal magyarul -tól-től.
perfero: hordozom,
viselem (a terhet.)
prosum: használok.
oportet: kell, szük-
ség (ezt-azt tenni v.
o-nak lenni.) (XX. 1.
b.)

II.

Az elbeszélések- hez.

11. nanciscor dep.
nactus s. 3. talállok,
kapok.
levis: könnyelmű, léha

fallax: csalfa, lel-
kiösmeretlen.
ad voluntatem (ali-
cujus) loqui: valaki-
nek kedve szerint
beszélni, hizelkedni.
nihil ad veritatem
t. i. loquentes: sem-
mit sem mondtak
neki az igazság sze-
rint. sohasem mond-
ták meg az igazat,
nem feddették, nem
intették, ha hibázott.
fidibus canere: ze-
nélni, lant mellett
énekelni.
secus res se habet:
másképp van a do-
log.
unicus: egyetlen.
equito 1. lovaglok.
eximius: kitűnő.
profectus 4. m. élé-
menetel.
optissime: igen ta-
lálóan.
rerum peritus: do-
loghoz-értő.
nimirum: tudni il-
lik. (látnivaló hogy)
blandior dep. 4. hi-
zelkedem.

12. Demetr. Polior-
cetes = Várvívó D.
nagy hadvezér, rend-
kívüli adományú fér-
fiu.
Megara, -ae, vagy

-orum: Megaris görög állam fővárosa.
vasto 1. pusztítom.
perdo, -didi, -ditum: elvesztem.
sua (bona) javaikat.
Stilpo, híres philosoph, a megarai philosophus - iskola egyik jelese.
quaero itt: kérdem.
jacturam facere: kárt vallani.
adimo, -emi, -emtum 3. elveszek valakitől valamit; latínul dat.-sal.
rapio itt: ragadozok. (az imperf.-mot magyarul conj plqm. perfectummal.

13. Ephesus, nagy és szép görög város a jon szövetséges városok egyike Kis-Asiában.

Apelles: híres görög képiró művész.
contemplor dep. 1. nézem, szemlélem.
minus adv. kevésbé.
minus aequo: kelleténél kevésbé, nem eléggé méltányolva.
adhinnio 4. elébe-nyerít (lóról.) dat.-sal
aestimator: becse-lő, a dolog becseről ítélő.

14. Olim: hajdan.
mos, -ris m. szokás.
aula: udvar (fejedelmi.)
scurra: tréfa-me-ster (udvari bolond.)
stipendium: fizetés (hivatalért.)
praeterea quod: a-zonkívül hogy ...
materia ridendi: tárgy a nevetésre, nevetni való.
praebeo 2. szolgál-tatok, adok.
aulicus: udvaronc. assentatio: hízelt-gés.
tempero 1. mér-séklem.
vis itt: hatás.
adulatio: hízeltgés.
infatuans: bolon-dító.
per jocum: tréfá-ból tréfáson.
moneo aliquid (acc.) intek valamire (vkit).
multa acc. plur.
attingo itt: érintem
queror, questus s. panaszlok.
convivium: lakoma
hesternus: tegnapi.
dolet mihi caput: fáj a fejem. (mond-ják így is: doleo ca-put: fájtatom a fe-jemet).
polliceor 2. dep. igérek.

remedium: orvos-ság.
jussus: part. pass. perf. sz. sz. paran-csoltatván; de ma-gyarúl az activ ju-beo-hoz nem accusa-tivusba, hanem dat-ba teszik a személyt kihez a parancs in-tézve van: nem így mondják: parancsol-nak valakit; ha-nem így: parancsol-ják valakinek (ezt-azt) tehát passive sem helyes így mon-dani: parancsoltatik valaki (ezt-azt tenni) hanem így: paran-csolják valakinek.
expromo, -msi, -mtum 3. itt: nyil-vánítom, eléadom.
jussus expromere (remedium) = mi-dőn felhívták, hogy álljon elé orvossá-gával
crapula: mámor; részegek kábult ál-lapota.
contrahere morbum betegséget okozni magának.
cras: hónap, (mára közvetlenül követke-ző nap).
rursus: újra, ismét.
ebrietas: részegség.
pergo, perrexí -re-

etum 3. itt: folyta-
tok valamely cse-
lekvést.

fit de me aliquid:
lesz belőlem ez-az;
(jutok ez ama sorsra)

infatuo: megtébo-
lyítom. (pass. köz.)

si quid sanae men-
tis habuit: a geni-
tivusok a quid (ali-
quid) neutr. prono-
men accusat.-sához
tartoznak. sz. sz.:
ha valamiét a józan
észnek birta = ha
csak némi józan esze
volt.

quid . . . monitum
a „quid“ accusat:
mert moneo-hoz ezen
neutr. szók: hoc, id,
illud, istud, quid,
quod, aliquid, multa
pauca, s még más
neutr. adj.-mok is
az acc.-ba mennek.
péld. *hoc te moneo erre*
intelek téged; vagy
pass. = „*hoc a me*
monēris“; *hoc te (a*
me) monitum (esse)
volo = erre akarom,
hogy tőlem intve
légy = erre akar-
lak inteni.

15. Celaenae: régi
város Phrygiában.
congero -ssi, stum,

3. halmozom, ha-
lomra gyűjtöm.

deditus alicui rei:
ki nagyon neki adta
magát valamely do-
lognak.

auro congerendo (l.
XI. 9.)

fodere metalla: ér-
czeket ásni = bá-
nyászatot üzni.

occupatum tenere
aliquem, aliqua re:
valakit vmivel fog-
lalkoztatni, elfog-
lalva tartani.

vacat itt impers:
idő van valamire.

ut vix . . . vacaret
= (annyira) hogy
bármilyenre is alig
maradt idő, alig ér-
keztek vmi egyebet
tenni. Az imperfe-
ctumot magyarul in-
dicativi perfectum-
mal kell kitenni.
(XXV.)

Hujus morbo animi:
két birtokos genitiv.
ugyanazon birtok
mellett; magyarul
„animi“ genitivust,
adjectivummal tesz-
szük ki: „ennek lelki
betegségét, neje ily
orvossággal gyógyí-
totta meg. *medicor*
dep.: dat.-sal vagy
acc.-sal jár; magya-
rúl acc.-sal.

ipse mihi medicor:
magam gyógyítom
magamat.

absens: távol levő.
maritus: férj, ma-
gyarúl birtoki rag-
gal (férje).

absente marito: fér-
je otthon nem lété-
ben = mikor férje
nem volt otthon.
(XXIV. c. d.)

mensae suppellex:
asztali készület (ét-
kezéshez való szer-
számzat.)

curo: itt a magyar
-atok -etek képző-
vel egyet tesz.

conficiendas curavit
= confici curavit:
gondoskodott hogy
készíttessenek = ké-
szítettetett.

reversor-sus s. dep.
3. visszatérek.

appono posui, -si-
tum 3. itt elébe te-
szem (az étkező asz-
talt, az étket, az ét-
kezőnek.)

reliquus: a többi.
vas -sis: edény.

apparatus 4. készü-
let (bizonyos célra
elkészített kellékek
összvesége.)

Regi reverso: a ha-
zajött királynak =
a királynak, mikor
haza volt jőve =

megint otthon volt.
— apponitur mensa
cum . . . apparatu
= elébe tétetik az
arany asztal, a többi
arany asztali-készü-
letekkel, magyarul
active: elébe *teszik*
az *asztalt*.

sane: valóban.
spectaculum: lát-
vány.

aliquamdiu: egy-
ideig, darabig.

pasco, pavi pastum,
3. legeltetem.

urgente stomacho
(XXIV. c. d.)

stomachus: gyomor
simulacrum, alak
kép.

ferculum: étek-fo-
gás.

spectanda, non e-
denda: = nézendő-
ket nem pedig een-
dőket = melyek
csak nézni s nem
enni valók.

incandesco -candui
3. indulatba jövök
(itt.)

irā incand.: haragra
hevülni, lobbani.

jam d. sp. rum esse
satis: az inf. constr.
azodaértett „dicens“

-től függ. — a ge-
nitiv. „spectaculo-
rum“ a „satis“-hoz
tartozik. magyarul:

„már rég elég volt
a látvány“ „még
igenis bőven elég
volt már a (csupa)
látvány.

agricultura: föld-
mivelés.

desero, -serui, -ser-
tum 3. elhagyom.

agriculturam deseri
inf. constr. a „sen-
tis“-től függ. — ha-
sonlólag „redigi“ is.

ad famen redigi:
éhségre jutni.

brevi perituros t.
i. cives tuos: rövid
időn elvesznek.

si qua coepisti, per-
rexeris: ha tovább
mészsz (az úton) me-
lyen elindultál = ha
tovább is folytatod
a mit elkezdettél.

commentum: lele-
mény fogás.

cordatus: kinek a
szive helyén van;
erélyes.

immodicus: szer-
fölötti.

cumulo 1. halmo-
zom, rakásra gyűj-
töm.

revoco 1. itt eltar-
tóztatom, visszatar-
tom.

16. optimātes -tum és
-tium; előkelő osz-

tály, főbb rendek.
(sín. ritkán.)

illustris itt: fényes.
gens: nemzetség,
család.

exprobo 1. hibául
teszem, becsmérlem.

Episcopus: (görög
szó) = felügyelő:
itt egyházi hivatal
neve; = püspök.

subulcus: kanász,
disznó-pásztor.

sus, -is f. disznó.

spectabilis: tekin-
télyes.

litus: part (tengeré)

deambulo 1. sétá-
lok, járdalok.

importunus: alkal-
matlan.

latus, -eris n. oldal.

latus-hoz értsd oda

„illius“; occurrit-hoz
„ei.“

non ego soleo: a
non adverb a soleo-
hoz tartozik.

fatuus: bolond hit-
vány ember.

decedo, -ssi, -ssum

3. alicui (de via)
valaki elől kiállok,
az utból.

verbera, -um ütleg
verés. (egyese ritka)

castigo 1. fenyitem.

pigritia: restség tú-
nyaság.

17. *gemini fratres*: hazájába visszajö-
 iker fi-testvérek.
alter: egyik.
obvius (alicui) va-
 lakivel találkozó
herus: házi gazda,
 cselédek ura.
fasciculus: csomó.
igni mando: tűzre
 teszem, tűzbe vetem.
dono 1. ajándéko-
 zom.
quaerenti hero: sz.
 sz. kérdező urának
 = midőn ura kér-
 dezé; *res ista mihi*
nullius est usus: ezt
 én semmire sem
 használom.
nostrum est: köte-
 lességünk) ezt-amazt
 tenni).
posteritas: utókor-
 beli emberek; ma-
 radék.
18. *non multum ab-*
erat quin (XXI. 5. b.)
suffocor: közép j.
 befuladok (a vízbe).
peregre proficisci:
 külföldre menni.
levi pretio: csekély
 áron; olcsón.
comparabilis: meg-
 szerezhető.
negligo -lexi, -le-
ctum 3. elhanyag-
 lom.
in patriam redux:
- hazájába visszajö-
 vén (haza j.
excuso 1. kimen-
 tem.
passer: veréb.
conspicor 1. dep.
 megpillantom.
clanculum: lopva.
subrepo -psi, -ptum
 oda-csúszom.
linteum: lepedő.
substerno -stravi,
-stratum 3. alája te-
 rítem.
quasso 1. megrá-
 zom.
excipio -cepi -cep-
tum 3. kifogom.
a part. futur. aka-
rást jelent.
19. *occidens*: nyugot
 (világ-táj.)
oriens: kelet (nap-)
redeuntem: vissza-
 jöttében.
obstante n. cali-
gine (XXIV. c. d.)
obsto istiti, 3. el-
 lentállok, gátlom.
caligo f. homály.
corvus: holló.
experturus: meg-
 akarván tudni.
pullus corvinus:
 varju-fióka.
includo -si -sum 3.
 bezárom.
famulus: szolga.
solarium: nap-óra.
- ignoro* 1. nem is-
 merem.
avello -lli v. vulsi
-vulsum: elszakasz-
 tom (valahonnan).
lamina -lamna) le-
 mez (itt az óra szá-
 mos-lapja.)
20. *opifex* itt: alkotó.
 vel itt: még . . is.
reprehendo, -di,
-sum: hibáztatom.
cucurbita: tök.
grandis: nagy.
tenuis: növénytörzs.
robustus: erős.
suspendo, -di, -sum
 3 akasztom (vire.)
obdormio 1. elal-
 szom.
vehementius: ke-
 ményebben.
nasus: orr.
expurgator, -perre,
-ctus s. fölébredek.
sanguis -inis m. vér.
papae! teringettét!
 a manóba is!
dispono, -sui, -situm
 3. elrendezem.
matrona: tisztas-
 aszszonyság, úri asz-
 szony.
virgo: hajadon
specula astronomi-
ca: csillagász-torony.
defectio solis: nap-
 fogyatkozás.
obseruo t. észlelem

eclipsis (gör.) nap-
fogyatkozás.

praetereo: elmú-
lom.

nil interest: sem-
mit se tesz; se baj!

ascendo, -di, -sum:
fölmegyek.

dilectissimae: ked-
veseim!

novi: ismerem.

humanitas: előzé-
kenység, becsület-
tudás (itt).

familiaris itt: bizo-
dalmas embere va-
lakinek, jó ismerős.

repeto, -ii, -itum 3.
ismétlem (itt).

rem aliqui alicui
spectandam propone-
re: valamit valaki
elébe adni, nézés vé-
gett.

III.

A beszélgetések- hez.

21. natu major: idősb,
öregebb.

adesdum! jöjjsze,
jer ide! jöszte!

quid me vis (facere)?
mit akarsz hogy te-
gyek? (mit paran-
csolsz?)

juvat: kedvem van.

horti: mulató kert,
disz-kert. (a sing-
ban közönséges, ha-
szonra való k.)

auguror dep. 1. jós-
lom, sejtem.

impensa: költség
(pecunia).

servo 1. megtar-
tom (épségben.)

fons saliens: szö-
kőkút.

statua: szobor.

gratias ago: köszö-
netet mondok.

tantisper: addig.

viso, visi -sum 3.
megnézem; látoga-
tom.

adhucdum: eddig
elé

praecedo -ssi -ssum
3. előlmegyek.

sequere me prae-
cedentem: sz. sz. kö-
ves engem elől me-
nőt = én elől me-
gyek, te kövess.

tilia: hársfa.

annosus: vén.

patulus: terepély.

intervallum: köz, 22.
távolság.

fagus: bükkfa.

ornus: gyertyánfa.

spissus: sűrű.

reseco cui -sectum
1. elvágom, (a vé-
gét) nyeselem.

murus: fal.

species 5. alak, for-
ma.

murorum speciem
habent series arbo-
rum resectarum: =

fal alakjok van a
nyesett fáknak =

olyan egyenesre van-
nak nyirva, mintha
falak volnának

aes, -aeris: ércz.

fundo, fudi, -sum 3.
öntöm.

marmor: márvány.

sculpo, -psi, -ptum:
metszem, faragom.

perfectus: tökélyes

imitator: utánzó,
másoló.

spiro 1. lehelek.

vocem mittere meg-
szólalni.

posse: mind a két
infin.-hoz tartozik =

úgy tetszik nekem
mintha képesek vol-
nának lélekezni és
megszólalni; szint-
úgy várom, mikor
szólalnak meg.

ejaculo 1. dep.
kilövellem.

xystus m. fedett
sétány.

coelum pluvium:
esős idő.

spatiator: sétáló,
madidus: megázott.

cista: láda.

citrus f. citromfa.

malus aurantia: na-
rancsfa.

ficus 2. és 4. f. fi-
gefa.

areola: táblácska,
ágyás (kerti).
rideo, -si, -sum 2.
mosolygok.
topiarius: műker-
tész, kertművész.
occupor 1. dep. fog-
lalkozom.
offero obtuli obla-
tum: ajánlom.
gratias referre: vi-
szonozni a jót.
munusculum: kis
ajándék.
bellus: szép, csi-
nos.

connecto, -nexui, 24.
-nexum 3. összeil-
leszttem, összeköt.
soror: néneje v. huga
valakinek.

23. decus: dísz.
nunquam satis lau-
dandus: soha elég-
gé nem dicsérhető.
tranquillus: csen-
des.
limpidus: átlátszó,
tisztá.
pisciculus: kis hal.
lusito 1. játszado-
zom.
olor, -ris. m. haty-
tyu.
niveus: hó-fehér.
procerus: magas.
cervix -cis f. nyak.
gratiose: kellem-
teljesen.

flecto, -flexi, -fle-
xum 3. hajlítom.
leniter: csendesen.
aedicula nitida: csi-
nos kis ház.
floridus: virágzó.
dumus: bokor
emineo: kitünöm.
diaeta: kerti ház.
picta tabula: fes-
tett kép.
orno 1. ékitem, dí-
szítem.
fores, -ium: ajtó.
lustrum 1. bejárom.

24. deambulatum eo:
a supinumnak itt
célos infinitivusi ér-
telme van: t. i. a
menetelt, jövetelt je-
lentő igék mellett,
azt, a mi végett — a
mit tenni mennek, az
illető ige supinumá-
val tehetni ki lati-
núl; magyarul, infi-
nitivus-sal: „sétálni
megyek“ = azért
megyek hogy sétál-
jak.

comitor dep. 1. ki-
sérem, társul me-
gyek.

confero me: viszem
magam' (ide-oda) =
megyek.

visuri: a part. fut.
itt szándékot, aka-
rást jelent: magya-
rúl erőltetett beszéd

volna itt: „megné-
zendők“; vagy in-
finit.-sal, vagy czé-
los hogy-gyal élünk
ilyenkor: „megnéz-
ni“ v. „hogy meg-
nézzük, — „lássuk.“

o rem gratissimam:
(XIII. 2. d.)

subito: hirtelen.

incresco-crevi-cre-
tum 3. megnövök.

quum... non plu-
erit: magyarul nem
kell conj.-vús, ha-
nem ind. perf.

imbr. ing. fuerint.

necesse est: (XX. 1.

b.) magy.: „nagy zá-
poroknak kellett
lenni —

ponticulus: hidács-
ka, palló.

estne n. transeun-
dum? (XII. 3.)

prius, quam vide-
rimus: sz. sz. elébl,
mint látnók = míg
nem látjuk.

nihil periculi: = sz.
sz. a veszély sem-
mije = semmi ve-
szély.

bene habet: jól van
a dolog.

omnia tuta (sunt):
minden (körülmény)
biztos: = nincs mi-
től félni!

ne quid mali: —
ne aliquid mali: sz.

sz. nehogy a bajnak valamije = nehogy valami baj (esék rajtad).

sonitus 4. zugás.

rota: kerék.

ruo, -ui, -rutum 3.

itt: középige: rohajok, zuhanok.

moror 1. dep. időzöm; mulatok.

alias: másszor.

investigo 1. megvizsgálom.

piscibus capiendis: dat. gerund. (XI. 7.)

intentus sum: valamely dologban járok, valamiben forgodom.

pisc. cap. int.: szó szerint: fogan-

dó halakban forgodik = halak fogásában jár = halász.

arundo, -inis f. nád.

longiusculus: hosszacska.

funiculus: zsineg.

pendeo pependi

pensum 3. itt: közép ige: függök.

hamus: horog.

adjungo, -nxi, -nct. 3. hozzá kötöm.

esca: csel-étek.

vermis, -is f. nyű, féreg.

caro, -rnis f. hús.

frustulum: darabka. frst. carnis: sz.

sz. husnak dbkája = dbka hús.

mergo, -rsi, -rsum: bemeritem, mártom.

admordeo, admordidi, -morsum 2.

belé harapok.

avidus: mohó.

imprudens: a nélkül hogy tudná. — tudta nélkül.

momentum: pillanat.

attollo itt: felhú-

zom, kivonom.

uncus 2. m. horog.

haereo, -si, -sum 2. megakadok.

unco . . . haerente: (XXIV. c. d.)

hac ratione: ily módon = így.

singuli: egy-egy.

rete, -is n. háló.

nassa: varsa, halfogó-kosár.

saccus: zsák.

dissimulo 1. eltitkolom, tettetem mint-

ha nem volna a mi van.

nequaquam: teljes-

séggel nem, sehogy sem.

sanus: józan, ép (eszü) itt).

immotus: mozdulatlan.

defigo, -xi, -xum 3. leszegzem.

apage: félre acc.-sal; magyarul val-

vel: félre az ily únal-

mas dologgal!

25. cultus: mivelt.

seges, -tis f. vetés (gabona)

semita: ösvény.

vehiculum: szekér.

grex, -gis m. f. csorda.

commodus: kényelmes.

angustus: szűk.

quid tum? hát aztán? (mit tesz az?)

satis spatii sz. sz. helynek elege =

előg hely.

attentus: vigyázva.

gradior gressus s. lépek.

vestigio fallente cadere: sz. sz. csalfa

lépéssel elbukni = megbotlani s elesni.

planus: egyenes, téres.

expeditus: akadálytalan, szabad.

serenu: derült.

lenis: szelid.

aura: szellő.

spiro 1. itt lengedez

sparguntur sz. sz.: hintetnek = terjed-

nek.

sono, -ui, -nitum 1.

hangzom, zengek.

versiculus: kis vers.

memoriae mando
1. eszembe nyomom.

26. frumentum: ga-
bona.

nostin' = novisti-
né? ismered-e?

far, -rris n. tönköly.

triticum: búza.

hordeum: árpa.

avena: zab.

pingvis: kövér.

floreo 2. virágzom.

contemplor 1. dep.
szemlélem.

jocor 1. dep. tré-
fálok.

cyanus: buzavirág.

papaver, -eris, n.
mák.

campestris: mezei.

lilium: liliom.

lolium: konkoly.

mentha: minta.

malva: mályva.

longum est itt: ho-
szú volna.

culmus 2. m. ga-
bona-fő.

animadverto, -ti, -
sum 3. észreveszem.

scrutor 1. dep. vizs-
gálom, fürkészem.

conspicuus: kitünő.

palca: polyva

arista: kalász.

anthera: porzó

pollen: virágpor.

fructificus: tenyésztő

granum: szem mag.
praecipuus: fő-
(fontosságu.)

suppedito 1. szol-
gáltatok.

alimentum: táplá-
lat, tápszer.

velut: valamint.

careo 2. nem bi-
rok valamivel.

venustus: kellemes.

generosus: nemes,
jeles.

ingenium: termé-
szeti adomány.

ferax: termékeny.

genit-sal; magyarul
ban-ben, val-vel-
raggal.

praesto, -stiti, -sti-
tum 1. itt: jobb va-

gyok, többet érek;
dat.-sal; magyarul

-nál-nél raggal.

sterilis: terméket-
len, meddő.

a genitivusok: *mi-
nőséget* jelentők.

27. ascendo, -ndi,
-nsum 3. felhágok,

fölmegyek.

collis -is m. domb.

planities 5. térség,
lapály.

prospectus 4. kilá-
tás.

operae pretium est
(inf.-sal): megér-

demli a fáradtságot
(ezt-azt tenni).

obtutus: 4. tekintet.

prospicio, -pexi,
-ctum 3. előre, mesz-

sziről meglátom.

aedes, -ium f. épü-
let, ház.

cacumen -inis: tető.

surgo, -rrex, -ctum
3. itt: emelkedem.

aliquid albi sz. sz.
a fejérnek valamije
= valami fejr.

videor mihi videre:
úgy tetszik mintha

látuám (ezt-azt.)

telescopium: távcső.

late patens: széle-
sen táruló, nyíló.

dextra (manus) jobb
kéz; ad dextram:

jobbra, jobb felől.

sinistra: balkéz

vestio 4. öltöztetem.

vinea: szőlő-ültet-
vény.

consido, -sedi, -ses-
sum 3. leülök.

paulisper: egy kis
ideig.

lassus: lankadt.

de via: az úttól, a
járás következtében.

vicus itt: falu.

quiesco, -evi, -etum
3. nyugszom.

nemusculum: kis
berek.

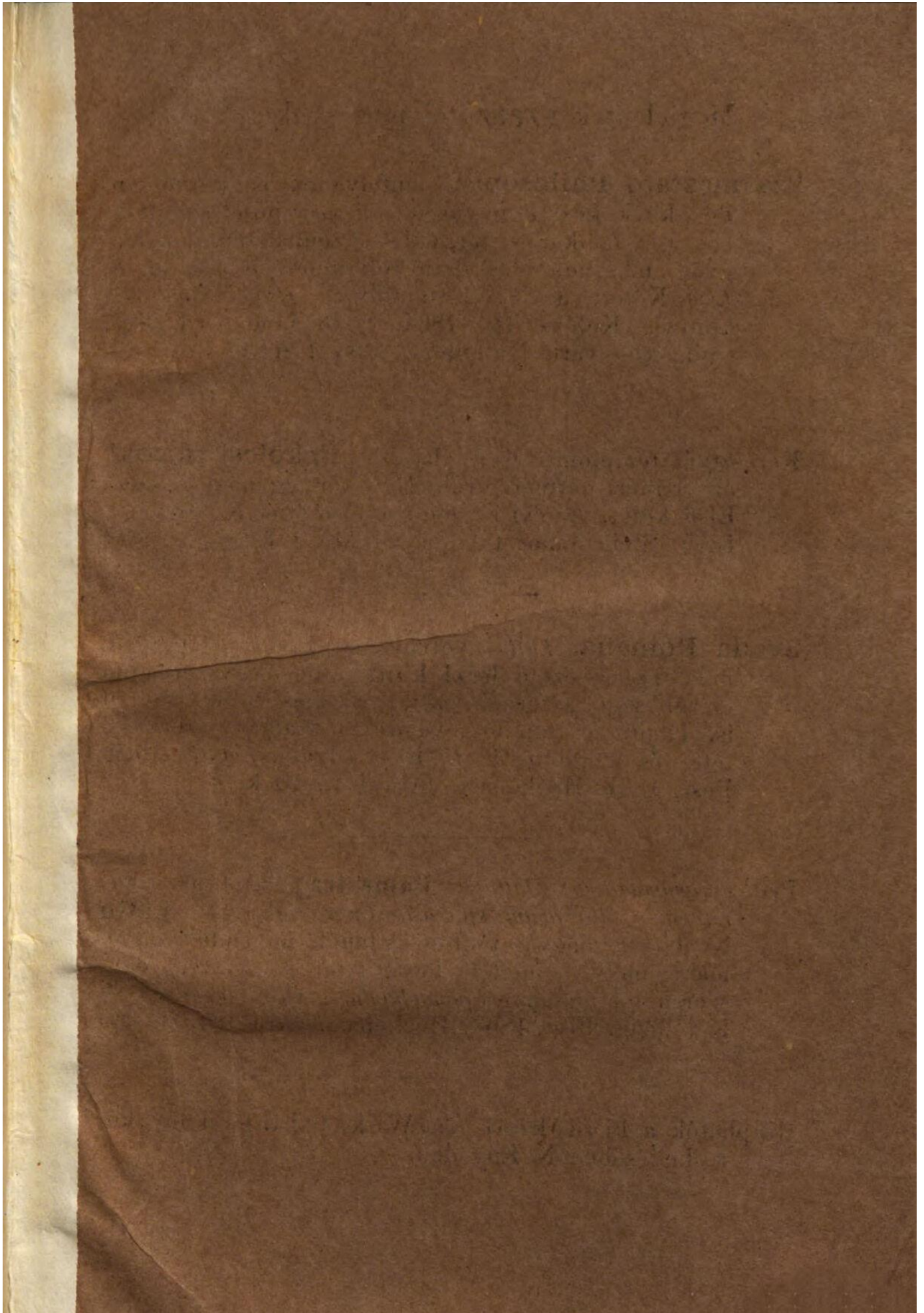
Sajtó-hibák kijavítása.

Az első szakaszban, a főnebb kijegyzetteken kívül
még ezek:

lap	sor	hiba	kijavítás
44	alólról	13 tulajdonát	tulajdonosát
95	felülről	5 tették	tettek
139	"	17 repercusus	repercussus

A második szakaszban.

154	felülről	15	ézelmesen	értelmesen
154	"	17	megneveltessen	megvettesen
154	"	8	tüntetn	tüntetni
158	"	21	sustendam	sustentandam
160	alólról	2	a b h	a. bb.
161	"	11	nec, non, nec, non	necnon, necnon
162	felülről	2	dictorum	dictorum
163	"	1	medo	modo
163	alólról	6	conporis	corporis
164	fel.	2	profuna	profana
167	alólr.	5	azént	azért
172	fel.	2	mihi	mihi te
178	"	3	tenni	tenni:
182	"	20	kötőszó	kötőszót
184	"	2	kapcsoló	kapcsolt
184	"	1	l.	l. a.)
185	"	9	b.)	l. b.)
188	"	14	beláthatják	könnyen beláth.
196	alólr.	12	miserimi	miserrimi
196	"	8	conflageret	conflararet
201	fel.	8	sine bant	sinebant
201	alólr.	4	különbség	különbsége
205	fel.	10	hullották	hullottak
207	"	1	ignosco	ignoro
213	"	2	fejezet	fejezett
214	"	4	finita	infinita
214	alól.	9. 10.	tempus est; ideje (ezt-azt tenni) kihagyni való.	
222	"	12	való	való
223	"	12, 13.	confuta	confusa
224	"	14	quam vis	quamvis
240	fel.	13	magaviselete	magadviselete
243	"	5	sturnus	graculus
241	"	4	interregaret	interrogaret
244	alól.	8	infatueberis	infatuaberis
245	"	19	importunas	importunus
249	fel.	1	pedente	pendente
255	alólr.	14	optissime	aptissime
259	"	12	istiti	stiti
260	fel.	22	köves	kövess

Megjelentek szerzőtől még ezek:

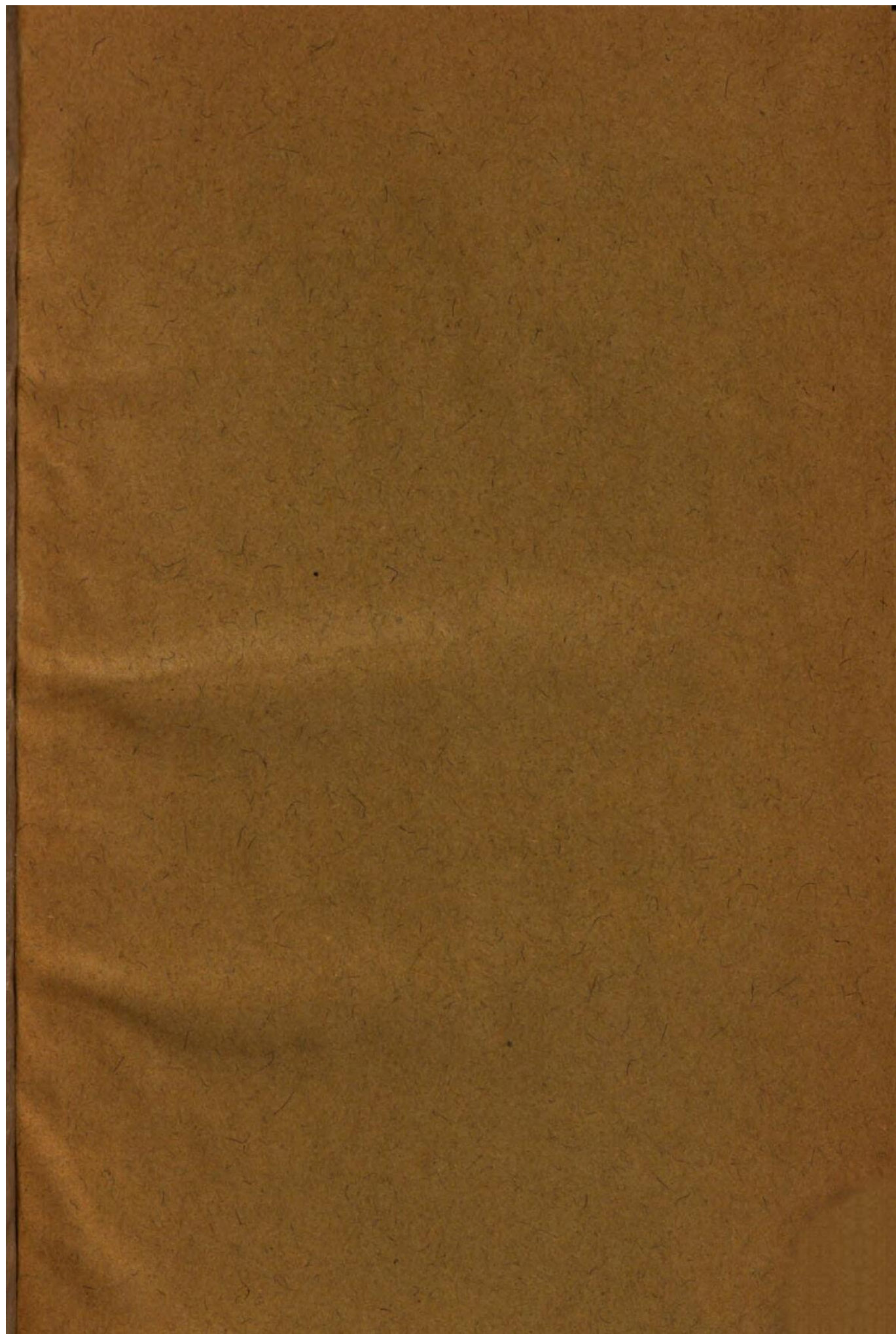
Szarmasztató Philosophia tanfolyama. Tanuló növendékeknek kézi könyvül, de egyszersmind tanútnak is elmélkedési tárgyúl — azonban minden magyar embernek is, érthető olvasmányúl írta *M. K.* Első Kötet: az egész tanfolyam *első és második* könyve. Kolozsvártt, 1864. Stein János erd. Mus. egyl. könyvtáros tulajdona. (Ára 1 ft. 40 kr.)

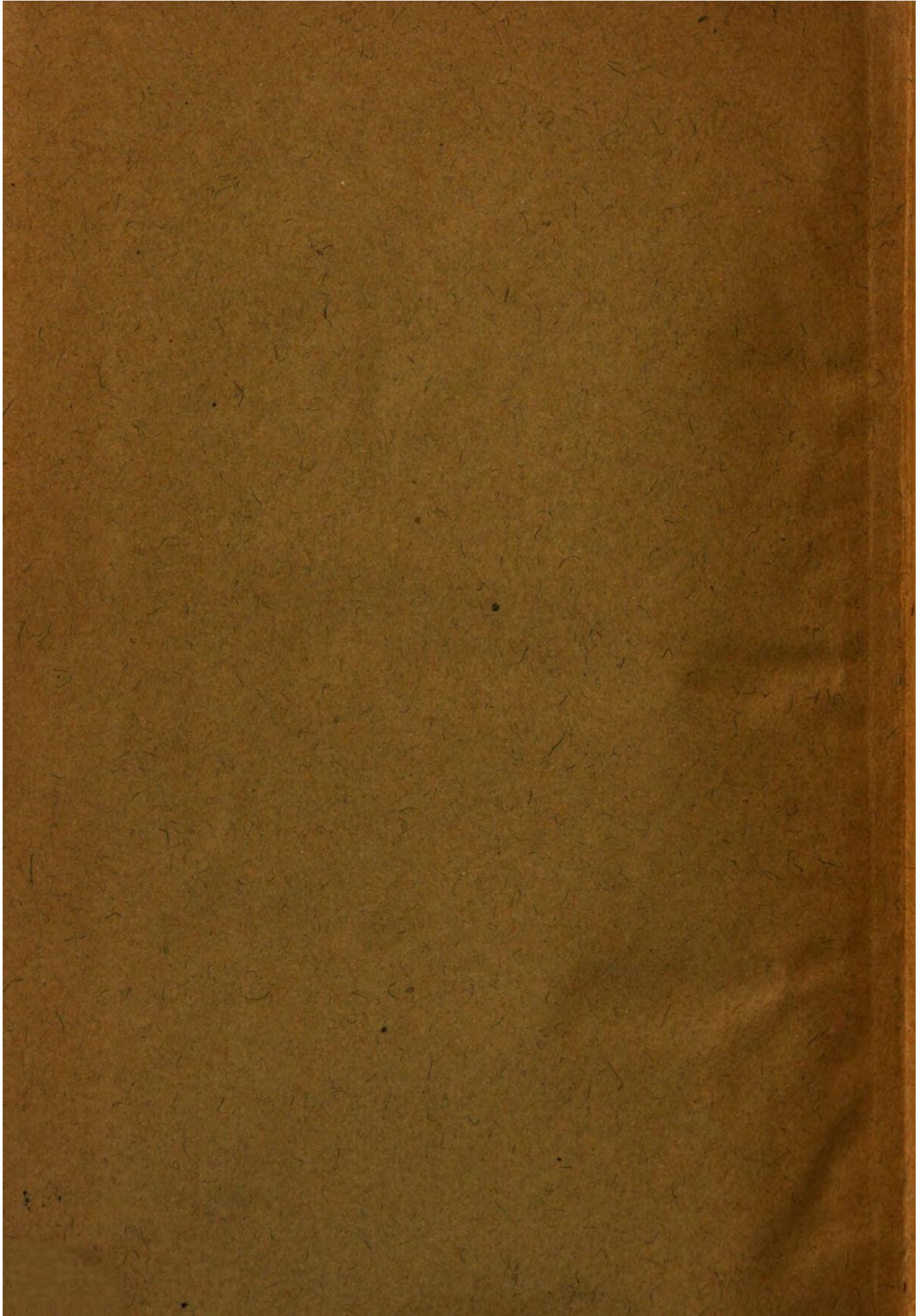
Keresztyén templomba és házba illő „**Erkölcsei rajzok**“ az emberi természetről. Egy sor egyházi beszéd. Első kötet. Az évi beszéd-sor első fele. Kolozsvártt, 1865. Stein János tulajdona. (Ára 1 ft. 80 kr.)

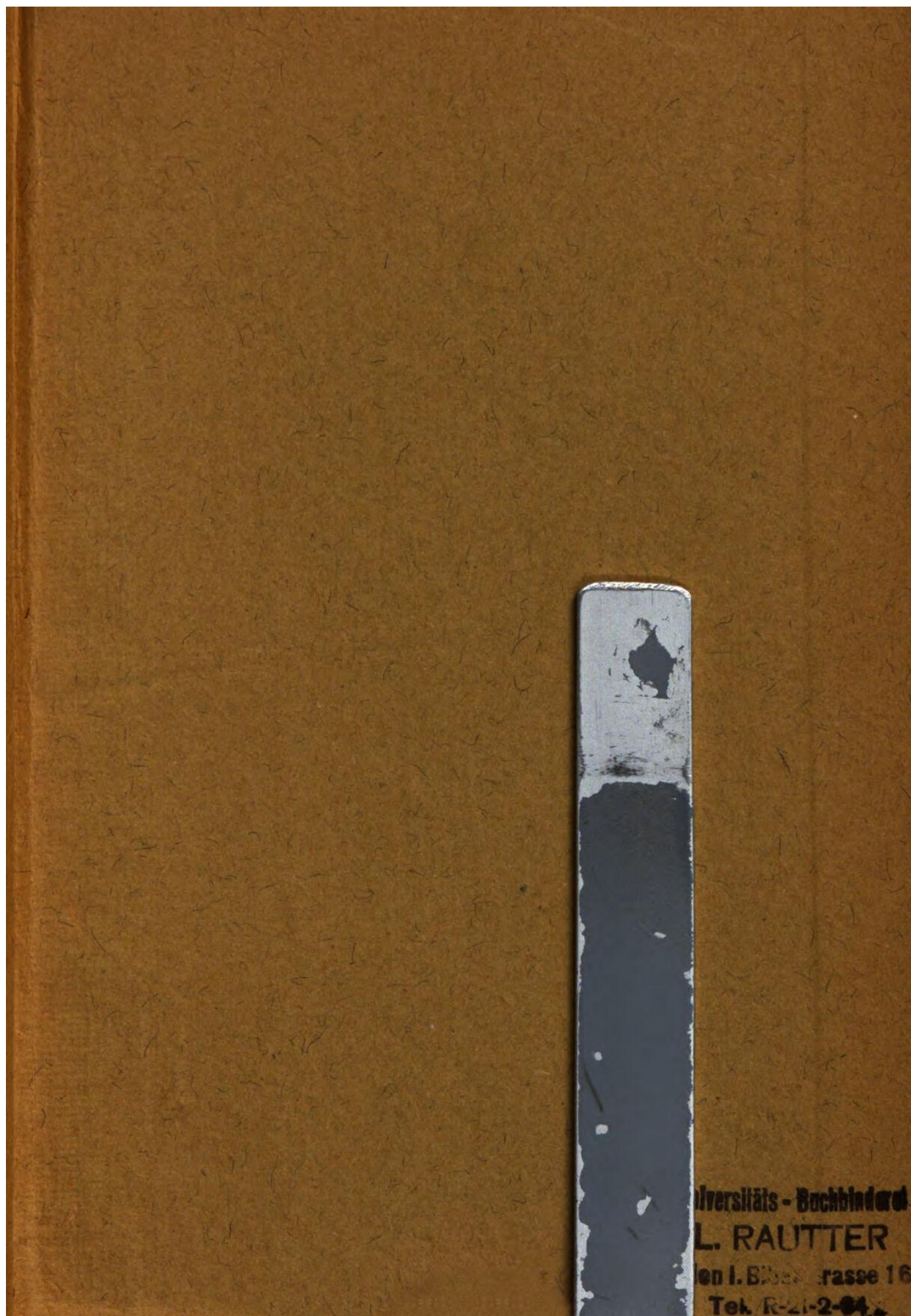
Svada Romana. *Latin* nyelvben gyakorló — latin irodalomba bevezető **Kézi könyv**, mely egyszersmind elérni segít a természetszerű tanítás többi czéljait is. Tanító- és tanuló-növendékek számára szerkesztette és szerzette *M. K.* Első folyam. *Két* füzetben. Pest, 1867. Heckenast. (Ára 1 ft. 10 kr.)

Prima grammaticae latinae **Palaestra**, adolescentibus *hungaris, literarum studiosis* exercenda. — **Latin** Nyelvtan; magyar tanító- és tanuló-növendékek számára; mely, a mellett hogy tanít e nyelvre, egyszersmind átalában, *gondolkodni* serkent és szoktat. *Két* füzet. Pest, 1868. Heckenast. (Ára 1 ft. 20 kr.)

Kaphatók a kiadóknál, és Wokál János könyvkereskedésében N.-Enyeden.)

Universitäts-Buchbinderei
L. RAUTTER
In I. Bldg. -asse 16
Tel. R-21-2-04

